

KOULUKIELTÄYTYJÄT SOSIAALI- TYÖN UUTENA HAASTEENA

Ihmekeysmyksillä kohti ratkaisuja

Teija Halkola

Opinnäytetyö
Joulukuu 2015
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi, ylempi AMK

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi, ylempi AMK

HALKOLA, TEIJA

Koulukieltäytyjät sosiaalityön uutena haasteena
Ihmekysymyksillä kohti ratkaisuja

Opinnäytetyö 77 sivua, joista liitteitä 5 sivua
Joulukuu 2015

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää syitä 14–17-vuotiaiden yläasteikäisten nuorten koulukieltäytymiseen ja etsiä ratkaisuja tähän ongelmaan. Koulukieltäytymisellä tarkoitetaan ilmiötä, jossa nuori kieltäytyy kokonaan menemästä kouluun, poistuu sieltä kesken koulupäivän tai on pois koulusta luvatta useita päiviä. Tutkimuksen tavoitteena oli löytää toimivia uusia ratkaisuja sosiaalityön ja koulumaailman uuteen haasteeseen ja löytää keinoja koulukieltäytymisen ehkäisemiseksi.

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Tampereen seutukuntien perhekeskuksien ja lastensuojelun kanssa. Heidän avullaan tutkimukseen löydettiin kuusi yläkouluikäistä nuorta, joilla kaikilla oli ollut poissaoloja kuluneen tai aiemman lukuvuoden aikana 600 – 1000 tuntia. Haastatteluun valikoitui kolme tyttöä ja kolme poikaa, joka kertoo koulukieltäytymisen samanlaisesta esiintymisestä sekä tytöillä että pojilla.

Tutkimuksen teoreettinen runko pohjautui kansainväliseen ja suomalaiseen tutkimukseen. Kansainvälisessä tutkimuksessa koulukieltäytyminen nähtiin vahvasti syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä, kun taas Suomessa ongelma nähtiin vuorovaikutuksen ja osallisuuden ongelmana. Tutkimus oli laadullinen tutkimus, jonka haastatteluaineisto kerättiin ratkaisukeskeiseen lähestymistapaan pohjautuvilla ihmekysymyksillä. Nämä kysymykset vapauttivat nuorta oman elämänsä pohdintaan ja mahdollisen ihmeen miettimiseen. Sisällönanalyysinä käytettiin aineistolähtöistä analyysia.

Tutkimuksen perusteella nuorten koulukieltäytymiseen voidaan puuttua ja sitä voidaan ennaltaehkäistä. Koulukieltäytymisen ilmettyä nuoren perusterveydentila on tutkittava, mahdolliset oppimisen ongelmat selvitettävä ja koulukieltäytymisen jatkuessa on tarkistettava nuoren psyykinen terveydentila. Tämä tehdään tiiviissä yhteistyössä kodin, koulun ja moniammatillisen osaajajoukon kanssa. Nuorten oman äänen perusteella koulukieltäytymiseen vaikuttavat taustatekijät ovat psyykinen hyvinvointi, kiusaamisesta vapaa koulu ja inhimillinen opettaja sekä toimivat kaverisuhteet koulussa ja vapaa-ajalla. Vanhempien tuki arjessa ja nuoren valinnoissa on tärkeää. Lisäksi nuorta kunnioittava ja arvostava sanallinen ja sanaton vuorovaikutus auttavat nuorta sekä kotona että koulussa. Kokoavista käsitteistä nousseiden johtopäätösten avulla löydettiin mahdolliset ratkaisut koulukieltäytymiseen sekä ennaltaehkäisyyn.

Asiasanat: koulukieltäytyminen, ratkaisukeskeisyys, kognitiivis-behavioraalinen ajattelu, kotiohjaus

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master`s Degree Programme in Social Services

HALKOLA, TEIJA:
School Refuser Poses New Challenge to Social Work
With Miracle Question towards Solution

Master's thesis 77 pages, appendices 5 pages
December 2015

The purpose of the thesis was to determine the causes of school refusal with young people aged 14–17 in secondary school and find solutions to this problem. School refusal is a phenomenon, which means a young person who refuses entirely to go to school, leaves during school day or is out of school without permission for several days. The aim of the study was to find effective new solutions for the new challenge of the social work and the school world and find ways to prevent school refusal.

The study was carried out in co-operation with Tampere sub-region family centers and child protection. With their help six secondary school students were found all of who had had absences during the previous or the current academic year. Six girls and boys were selected to the interview, which explains the presence of school refusal with girls as well as boys.

The interview data in this qualitative study were collected using solution-based approach based on miracle questions. These questions liberated the young persons to ponder their own lives and to think the possibility of miracle. The data was content analysed.

The results showed that young people`s school refusal can be tackled and it can be prevented. After school refusal the basic health status of the adolescent should be examined. Possible learning problems should be clarified. If school refusal continues, the mental health status of the adolescent must be checked. This will be done in close co-operation with home, school and multi-professional team of experts. The background factors that influence school refusal are psychological wellbeing, bullying free school, the human teacher as well as working relationships at school and during leisure time. Parent`s support in everyday life and young people`s choices is important. In addition young people`s respectful and appreciative verbal and non-verbal interaction will help young people at home and school. From the compilation of the concepts the decisions was formed and the potential solutions for school refusal and its prevention was found.

Asiasanat: school refusal, solution-based approach, cognitive-behavioral thinking, home counseling

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KOULUKIELTÄYTYMINEN ILMIÖN TAUSTAA	8
	2.1. Koulukieltäytyminen käsitteenä ja ilmiönä	8
	2.2. Suomessa tehtyjä tutkimuksia.....	10
	2.2.1 Kasvatusvastuun ymmärtäminen	14
	2.2.2 Toisenlainen koulu	17
	2.2.3 Vuorovaikutuksesta dialogisuuteen	20
	2.2.4 Sosiaalistamisen tärkeys.....	22
	2.2.5 Yhteenveto ” nuoren kouluhyvinvointikukka”	27
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN	28
	3.1. Tutkimuksen tarkoitus, tutkimuskysymykset ja tavoite	28
	3.2. Menetelmälliset lähtökohdat ja ratkaisukeskeisyys	29
	3.3. Aineiston keruu ja analyysi.....	34
	3.4. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	37
4	NUORTEN NÄKEMYKSET KOULUKIELTÄYTYMISEN SYISTÄ JA AUTTAMISKEINOISTA	38
	4.1. Asteikkomittarilla oman tilanteen arviointia	38
	4.2. Nykytilanne ja syitä siihen.....	40
	4.3. Etenemisen huomaaminen	42
	4.4. Se vaikea toiveikkuuskysymys	45
	4.5. Omat voimavarat käyttöön.....	46
	4.6. Riittävätkö voimat?.....	47
	4.7. ”Fiiliksestä huomaa päässeensä perille”	48
	4.8. Kokoavien käsitteiden muodostuminen.....	51
5	JOHTOPÄÄTÖKSISTÄ RATKAISUIHIN	61
	5.1. Psykkinen ratkaisu	61
	5.2. Kouluratkaisu	63
	5.3. Toimintakykyratkaisu	66
	5.4. Kasvatusratkaisu	67
	5.5. Sosiaalistamisratkaisu	68
	5.6. Viestintäratkaisu	69
	5.7. Ratkaisut tiivistettynä nuoren ”kouluhyvinvointikukassa”	70
6	POHDINTA.....	72
	6.1. Kehittämisen- ja jatkotutkimusaiheet	76
	6.2. Tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta.....	77
	LÄHTEET	79
	Liite 1. Tietoinen suostumus – lomake	86

Liite 2. Vanhemmuuden roolikartta	87
Liite 3. Kartoittava kirjallisuuskatsaus	88
Liite 4. Ratkaisukeskeinen asteikkomittari	90
Liite 5. Kokoavien käsitteiden synty	91

1 JOHDANTO

Koulunkäynnin pitäisi olla nuorelle antoisaa ja opettavaista, mutta se voi olla myös jännittävää ja haasteellista. Nuoren onnistuneeseen kouluelämään vaikuttavat koulun suhteet, oppimiskyky ja perhe-elämä. Ongelma jollakin näistä osa-alueista voi johtaa negatiiviseen kierteeseen, koulukieltäytymiseen. Aktiivinen koulunkäynnin välttäminen, selittämättömät poissaolot koulusta tai poistuminen koulusta kesken koulupäivän tunnetaan maailmalla koulukieltäytymisenä (Mc Loughlin & Peace 2013).

Koulukieltäytyminen näyttää olevan kasvava yläasteikäisten nuorten ongelma, jonka edessä ovat neuvottomina vanhemmat, koulutoimi ja sosiaalitoimi. Suomessa asiaa on tutkittu jonkin verran (mm. Ojanen 1997, Mäkinen 2014), mutta varsinaiset koulukieltäytymisen syyt, ratkaisut ja strategiat ongelman ratkaisemiseksi puuttuvat.

Ihminen on luonnostaan sosiaalinen olento ja erityisesti lasten ja nuorten leikkiminen ja pelaaminen toistensa kanssa on tarkoittanut lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Siihen on kuulunut sosiaalisten tilanteiden harjoittelua, erilaisten roolien kokeilua, omien ja muiden rajojen tuntemista, luonnollista liikkumista, mielikuvituksen kehittymistä ja nuoren tarvitsemaa elämysmaailman laajentamista. Nuoren kotiin jääminen ja tässä tutkimuksessa kansainvälistä linjaa noudattava termi koulukieltäytyminen näyttää hyvin erikoiselta ilmiöltä. Kysymyksessä ei näytä olevan lintsaaminen vaan nuori jää kotiin syystä tai toisesta (Busman 2014). Syiden on arveltu olevan foobisia (Ojanen 1997) eli erilaisiin pelkoihin liittyviä syitä. Kansainvälisessä tutkimuksessa liikutaan nuorten fyysisten ja psyykkisten sairauksien äärellä, joista koulukieltäytymiseen nähdään vaikuttavan ahdistuksen, masennuksen ja erilaisten käytöshäiriöiden kirjon (Besculides, Hefferman, Mostashari & Weiss 2005).

Suomalaisen sosiaali- ja kouluterveydenhuollon toimenpiteet koulukieltäytymisen ratkaisemiseksi vaihtelevat hyvin paljon. Ilmiön syitä ei tunneta tarkasti, joten toimenpiteet nuoren saamiseksi takaisin kouluun ovat usein kokeilujen ja arvailujen varassa. Kaikilla on kuitenkin yhteinen tahtotila nuoren saamiseksi takaisin kouluun. Koulukieltäytyjän päivät, viikot ja kuukaudet kuitenkin kuluvat kotona ja oppilaan sekä henkinen että sosiaalinen kehitys kärsivät, koulumenestyksestä puhumattakaan.

Kansainvälisesti koulukieltäytymiseen suhtaudutaan hyvin vakavasti ja siihen pitäisi puuttua jo heti ensimmäisten luvattomien poissaolojen jälkeen. Koulukieltäytyminen nähdään erittäin vakavana syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä, joka sisältää taloudellisen, psykologisen, sosiaalisen syrjäytymisen sekä ihmishuonokaudet aikuisiässä. Näin ollen koulukieltäytymisen seuraukset ovat aiheuttaneet laajaa yhteiskunnallista negatiivista huomiota, jonka vuoksi ilmiötä on tutkittu viime vuosien aikana kansainvälisesti paljon. (Kearney 2007, 2008)

Monissa maissa koulukieltäytymiseen saa helposti apua erilaisilta nettisivustoilta, joka tarkoittaa ongelman tunnustamista ja siihen nopeaa puuttumista. Esimerkiksi australialaiset lääkärit Anderson, Boyle & Swayn (2015) ja amerikkalainen Bubrik (1993) korostavat sivustoillaan kodin ja koulun välistä yhteistyötä ongelman ratkaisemiseksi, koska koulussa on tärkeää tietoa oppilaan koulumenestyksestä ja sosiaalisesta verkostosta. Lisäksi he painottavat erityisesti opinto-ohjaajien ja kuraattorien kanssa tehtävää yhteistyötä, erilaisia harjoitteita ja oppimissuunnitelmia oppilaalle. Kuitenkin vanhemmat ovat avainroolissa tuntiessaan lapsensa parhaiten ja kohtaamalla kipeän koulukieltäytymisongelman mahdollisimman nopeasti.

Tarkkaa suomalaisnuorten koulukieltäytyjien määrää ei ole tiedossa, mutta tutkimukseen osallistuneiden yhteistyökumppanien, perhekeskuksien ja lastensuojelun mukaan kyse olisi noin 2-4 %:sta ikäluokkaa kohden. Kansainvälisesti puhutaan noin 20 %:sta, mutta koska ilmiö on meillä kasvava, kaikkiin vakavaa syrjäytymistä aiheuttaviin ilmiöihin tulee suhtautua vakavasti.

Tässä opinnäytetyössä lähdetään etsimään syitä nuorten koulukieltäytymiseen ja keinoja nuoren palauttamiseksi takaisin koulu yhteisön jäseneksi. Koska ilmiö vaikuttaa haasteelliselta ja mutkikkaalta, tähän tutkimukseen äänensä ja mahdolliset ratkaisut antavat kuusi pirkanmaalaista yläkouluikäistä 14–17-vuotiasta nuorta, jotka kaikki ovat kokeneet koulukieltäytymisen omalla kohdallaan.

2 KOULUKIELTÄYTYMINEN ILMIÖN TAUSTAA

2.1. Koulukieltäytyminen käsitteenä ja ilmiönä

Kansainvälisellä koulukieltäytymistermillä, jota käytettiin jo tämän tutkimuksen johdannossa, tarkoitetaan lapsen tai nuoren tunnemaailman tai käyttäytymisen häiriötä. Koulukieltäytymisestä puhutaan silloin kun lapsi kieltäytyy kokonaan menemästä kouluun, poistuu kesken koulupäivän koulusta tai on poissa koulusta kokonaisia päiviä, eikä stressi poistu esimerkiksi lepäämällä (Melvin 2015). Aikaisemmin käytetty ”koulufobia” esiintyi ensimmäisen kerran vuonna 1941 kuvaamaan englantilaisia tunnestressistä ja ahdistuneisuudesta kärsiviä koululaisia, jotka olivat jääneet kotiin. 2000-luvun alussa koulukieltäytymisen termi otettiin käyttöön USA:ssa ja ilmiötä alettiin tutkimaan uudelleen koulukieltäytymisen negatiivisten seurausten ja vaikutusten takia (Pina, Zen, Gonzales, Ortiz & Gale 2009).

Koulukieltäytyminen nähdään monimuotoisena syndroomana, johon voi vaikuttaa nuoren temperamentti, koulutilanne tai perhetilanne. Nykyisin koulukieltäytyminen nähdään ja liitetään ahdistuneisuuteen ja erityisesti eroahdistukseen (Chapman 2007) liittyvänä häiriönä. Tätä edeltää hyvin usein nuoren kehittämät fyysiset oireet, joita ovat vatsakivut tai epämääräiset päänsäryt. Tämän takia useat artikkelit kehottavat ensin perusteellinen lääkärintarkistuksen tekemistä nuorelle, jotta mahdolliset oikeat sairaudet saadaan hoidettua ensin pois (familyeducation.fi).

Kansainvälisesti nuorten sosiaalista eristäytymistä on tutkittu japanilaisesta Hikikomori-ilmiöstä käsin vuodesta 1986. Hikikomori-ilmiö on nähty sosiaalisena ongelmana, jolla on tarkoitettu haluttomuutta tai kykenemättömyyttä selviytyä arjen tavallisista haasteista, kuten työssäkäynnistä tai opiskelusta. Iso-Britannian valtionhallinnossa on kehitetty käsite NEET, Not in Employment, Education or Training, jolla tarkoitetaan nuoria ilman työ-, opiskelu tai koulutuspaikkaa. Valaskivi ja Hoikkala (2006, 211 – 212) vertaavat ilmiötä suomalaisen kulttuurin läpi ja puhuvat teoksessaan ”peräkammarin pojista”. Näissä esimerkkitapauksissa näyttää kuitenkin kyse olevan nuorista aikuisista, kun taas koulukieltäytyminen koskee 13—16-vuotiaita nuoria suomalaisia peruskoululaisia.

Tunnettu amerikkalaistutkija C.A. Kearney (2008, 451- 471) kirjoittaa koulukieltäytymisestä ”*school refusing, school absenteeism*” – termeillä ja väittää, että USA:ssa joka neljännellä lapsella on kouluun lähtemisen ja siellä pysymisen kanssa ongelmia. Samansuuntainen ongelma on Britanniassa, Kanadassa sekä Australiassa. Viime vuosina koulukieltäytymistä on tutkittu Etelä-Afrikassa, Saudi Arabiassa ja Intiassa ja tutkimustulokset ovat hyvin samansuuntaisia. Heterogeenisyyttä nähdään hyvin paljon oireiden perusteella, jotka diagnosoinnin jälkeen ovat olleet ahdistuneisuus, masennus ja erilaiset käytöshäiriöt.

Maailmalla koulukieltäytymisen riskit näyttävät kasvavan lapsuuden yksinäisyyden, vanhempien sitoutumattomuuden, sosiaalisen köyhyyden, perheen alkoholismin, erilaisten sairauksien, perheen eristäytymisen, vanhempien välinpitämättömyyden, perheen huomattavien ristiriitojen ja heikon yhteenkuuluvaisuuden takia (Chapman 2007, Laguna 2004). Lisäksi on näyttöä siitä, että diagnosoimattomat oppimisvaikeudet ja lukivaikeudet ovat merkittävässä roolissa koulukieltäytymisen kehittämisessä (eMedicineHealth 2015).

Laajoissa kansainvälisissä artikkeleissa mm. (Balcazar & Keys 2003), (Conroy J, Conroy, P. & Newman 2006), (Masi, Mucci & Millepiedi 2001), (Heyne 2002), (Layne 2003) ja (Aviv 2006) suositellaan nopeaa ja voimakasta interventiota koulukieltäytymiseen. Lääkehoitoa ei nähdä ensisijaisena hoitokeinona, mutta sosiaalisten tilanteiden pelkotilaan tai masennukseen mahdollisena tukitoimena. Erityisesti artikkeleissa korostuu kognitiivis-behavioraalinen kuntoutus, jonka avulla on päästy hyviin tuloksiin. Nuorta altistamalla, tunteiden käsittelyllä sekä uudelleen ajattelulla ja toimintaan vaikuttamalla on saatu helpotettua nuoren ahdistusta.

Koulukieltäytymisen ennaltaehkäisemiseen näyttää liittyvän joitakin ennakoitavia asioita. Bernstein (2004) ja Fremont (2003) kirjoittavat artikkeleissaan, että kun kysymys on jonkinlaisesta keskinäisestä epätyypillisestä riippuvuussuhteesta, vanhempien pitäisi toimia hyvin aktiivisesti irrottaakseen lapsia vanhemmistaan ja tarjota heille jo varhaislapsuudessa harrastusmahdollisuuksia, päiväkerhoja, lastenhoitopalveluja ja hyvin erilaisia aktiviteetteja.

Suomessa koulukieltäytyminen on melko tuntematon ilmiö, mutta maailmalla hyvinkin tunnettu. Suomalaisen yläasteikäisten koulukieltäytyjien tarkkaa määrää ei tiedetä, mut-

ta ymmärretään kysymyksessä olevan jokin uusi ja kasvava ilmiö. Maailmalla tehdyt useat (mm. Kearney, C.A. 2007, Berg 2012) tutkimukset osoittavat, että koulukieltäytyminen johtaa köyhyyteen, kodittomuuteen, mielenterveyden ongelmiin, väkivaltaan ja päihdyttävien aineiden käyttöön.

Pinan, Zezin, Gonzalesin & Ortizin (2009) kirjoittamassa tutkimuksessa tutkittiin lähes 242 englanninkielistä artikkelia ja tutkimusta koulukieltäytymisestä hakusanalla ”*school refusal*”. Tutkijat etsivät sopivia kokemusperäisiä interventioita koulukieltäytymisen ratkaisemiseksi ja tätä tarkoitusta varten löydettiin kahdeksan kokemusperäistä yksittäistapausta sekä seitsemän ryhmäperustaista työtä ja esitystä. Näihin tutkimuksiin perustuen tutkijat toteavat, että parhaimmat tulokset koulukieltäytymisen hoidossa ovat käyttäytymiseen liittyvät strategiat ja samanaikaisesti sekä käyttäytymiseen että kognitioon eli tiedollis-aidolliseen ajatteluun liittyvät kuntoutustoimenpiteet. Nämä toimenpiteet tuottivat huomattavaa parannusta nuorten koulukieltäytyjien tilanteeseen ja paransivat nuoren koulukuntoa huomattavasti.

2.2. Suomessa tehtyjä tutkimuksia

Koulukieltäytymiseen liittyvää tutkimusta on Suomessa tehty melko vähän. Kirjallisuuskatsaukseen valikoitui 17 suomalaista tutkimusta vuosien 1997 ja 2015 väliltä ja otannasta selvisi, että varsinaisesta koulukieltäytymisestä on tehty vain neljä tutkimusta (Ojanen 1997, Kauppinen 2010, Pelkonen 2013 ja Mäkinen 2014), mutta useita kouluviihtyvyyteen liittyviä tutkimuksia.

Kartoittavaan kirjallisuuskatsaukseen valitusta aineistosta monet käsittelevät vanhemmuuden haasteita, muuttuneita perhearvoja, rajojen vetämisen vaikeutta ja kasvatusyksinäisyyttä. Ojanen (1997) kirjoittaa ensimmäisenä ja oikeastaan ainoana Suomessa koulukieltäytymisestä foobisesta näkökulmasta, joka aikanaan oli myös kansainvälinen termi koulukieltäytymiselle. Hänen tutkimuksestaan ilmenee, että kysymyksessä on nuoren jonkinlainen stressitila, joka aiheuttaa pelon ja ahdistuksen koulua kohtaan.

Äärelä (2012, 223–224) kirjoittaa omassa väitöskirjassaan nuorten vankien koulukokeuksista, mitkä tekijät ovat olleet heille merkityksellisiä ja miten he kehittäisivät peruskoulua. Nuorista yksi viidesosa on pudonnut jo peruskoulussa ja lopuista 95 % oli toisen asteen tutkintoa vaille. Äärelän tutkimuksen perusajatuksena on, että lapsen ja nuo-

ren oppimisen, kasvun ja kehityksen edellytys on, että hän voi riittävän hyvin sekä koulussa että kotona. Nuori sopeutuu koulukulttuuriin sitä paremmin mitä lähempänä koulun kulttuuri on hänen omaa kotikulttuuriaan. Äärelän (2012) mukaan peruskoulun on tarjottava nuorelle koulutuksellinen pohja, josta hänet saatetaan turvallisesti toiselle asteelle. Tiedollisia valmiuksia tärkeämpiä ovat kuitenkin terveeseen ja tasapainoiseen emotionaaliseen kasvuun johdattavat elementit, ja niitä nuoren on saatava tasapuolisesti sekä kotoa että koulusta.

Neitola (2011) ja Muurinen (2014) kirjoittavat vanhemmuuden haasteista. Näissä tutkimuksissa näkyy selkeästi kasvatuksen tuomat lasten eriarvoistumiset ja rajojen vetämisen vaikeus. Samoin epäloogisuus kasvatuksessa ja kasvatusyksinäisyyden tuoma epävarmuus korostuvat. Tutkimusten perusteella monet vanhemmista tuskailivat ajankäytön ja sen suunnittelun kanssa, rajoista kiinnipitämisen kanssa sekä nuorten uhman ja murrosiän ongelmien kanssa. Erityisesti Muuronen (2014) korostaa tuloksissaan, että arvojen muuttuminen hämmentää vanhempia. Yhteiskunta asettaa heidän mukaansa kovat paineet niin kotiin kuin kouluun ja tuloksellisuutta tavoitellaan. Suorituspainneiden alla lapsuus lyhenee ja vanhemmuus väsyttää.

Koska tässä tutkimuksessa etsitään syitä koulukieltäytymiselle ja sen ennaltaehkäisemiselle Honkinen (2009,5) tuo mielenkiintoisen näkökulman varhaislapsuuteen. Väitöskirjassaan hän kertoo, että lapsuusajan erilaiset käyttäytymisoireet ennustavat nuoren heikkoa koherenssin (elämänhallintavalmiuden) tunnetta jo kolmen ikävuoden jälkeen. Nuoruusiän heikko koherenssin tunne on toiminut tunnisteena monille myöhemmille psykologisille oireille ja käyttäytymisen haasteille. Tämän takia on tärkeää tunnistaa varhaislapsuuden käyttäytymisongelmat, koska niillä on taipumus jatkua muuttumattomana ja ilmaantua nuoruusiässä heikkona koherenssina.

Nuorten koulusta kieltäytymisestä kirjoittaa myös Pelkonen (2013) ja korostaa systemaattisen kirjallisuuskatsauksen perusteella syiden olevan huonoissa kotioloissa, koulun huonossa ilmapiirissä, aikuisen tuen puutteessa ja nuoren huonosta osallisuuden kokemuksesta heihin liittyvissä asioissa. Pelkosen tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että nuorten lisäksi huomiota tulisi kiinnittää ympäristön uudelleenlaiseen toimintaan ja ajateluun. Koulusta kieltäytymistä ei nähty vain nuorten ongelmana, vaan apua tarjottiin myös vanhemmille. Lisäksi yhteistyön ja koulun toimintakulttuurin kehittäminen nähtiin tärkeäksi. Tärkeänä huomiona oli kuitenkin se, että nuorten tarpeet ovat kuitenkin

hyvin yksinkertaisia; konkreettinen ja pitkäaikainen tuki, toimijoiden välinen yhteistyö ja asenteet.

Neljäs suomalainen koulukieltäytymistä tutkinut on Kauppinen (2012, 69–71) ja hän kertoo, että koulukieltäytyminen on hyvin heterogeeninen, moniulotteinen ja haasteellinen ilmiö. Hänen tutkimuksensa taustatekijöiksi koulukieltäytymiseen painottuivat hankalat kodin olosuhteet, vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat sekä riitaiset avioerot. Hänen mukaansa koulun mahdollisuudet koulukieltäytyjien auttamiseksi ovat yhteistyö vanhempien kanssa ja verkoston keinot. Työn onnistumista kuitenkin varjostavat yhteistyön sujumattomuus ja resurssipula.

Nattestad ja Okkonen (2011) kirjoittavat työssään toimenpiteistä runsaasti poissaolevien nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi. Oppilashyvinvoinnilla he tarkoittavat sosiaalisten suhteiden, itsensä toteuttamisen ja koulun olosuhteiden tasapainoa. Tutkijat päätyivät oman tutkimuksensa kohdalla löydöiksi runsaasti poissaolevan nuoren hyvinvoinnin tukemiseksi oppilaan tavoitteellisen osallistamisen, ammatillisen positiivisuuden sekä yksilökohtaisen jouston. Näillä voidaan lisätä koululle asetettujen tavoitteiden saavuttamista.

Mäkinen (2014) kirjoittaa myös koulukieltäytymisestä ja nuorten tarinoista nousee yhdistävinä tekijöinä koulukiusaaminen, yksinäisyys, sosiaaliset pelot, masennus ja pärjäämisen halu. Mäkisen (2014) mukaan sosiaalista tukea voidaan edistää koulun kohtaamistilanteissa arjessa sekä huomioimalla riittävä apu ja riittävän nopeasti. Mäkinen (2014) ehdottaa opettajien tarvitsevan lisäkoulutusta psykososiaalisten ongelmien tunnistamiseen ja erilaisia vertaistukivaihtoehtoja sekä kuntouttavia toimenpiteitä kouluun. Mäkinen (2014) maalaillee vielä kuvaa, jossa ulkopuoliseksi jäänyt ahdistunut ”näkymätön lapsi” jää ulkopuolisuuden kanssa yksin ja jää osattomana mieluummin kotiin ja alistuu omaan kohtaloonsa.

Opettajan kouluarjesta erityisesti alisuoriutujan kanssa kirjoittaa Kontoniemi (2003, 140–141). Lähtökohtaisesti ennakoajatuksena on, että koulukieltäytymiseen voi liittyä myös alisuoriutumista. Hänen tutkimuksensa mukaan alisuoriutuja on oppilaista haastavin kohdattava ja opettajat olivat kokeneet tietopainotteisen ja staattisen oppimiskäsitteiden riittämättömänä ja olivat pyrkineet dialogisempaan vuorovaikutukseen. Opetustyö vaatisi kuitenkin rohkeutta erilaisilla toimimisella ja totutun kyseenalaistamisella.

Kontoniemi (2003) ehdottaa opettajakoulutukseen asioita, jotka auttavat tulevaisuuden opettajia käytännön työssä alisuoriutujan kanssa ja edistävän kaikkien koulua.

Kautto-Knape (2012,118–119) kirjoittaa väitöskirjassaan lamaantumisteoriasta, jolla tarkoitetaan negatiiviseksi koettua sosiaalista vuorovaikutusta. Lamaantumisteorialla selitetään oppilaan aiempaa alisuoriutumista, jotka ovat syntyneet kouluhistorian negatiivisessa vuorovaikutusprosessissa. Kautto-Knape tähdentää, että oppimisen, suoriutumisen ja koulutyöhön kiinnittymisessä tärkeintä ovat oppilaiden tunteet. Lamaantumisteoriasta päästään pois huomioimalla oppilas myönteisesti ja välttämällä kaikenlaista vähättelyä, arvostelua ja mitätöintiä.

Lisäksi suomalaistutkimusten tuloksissa korostuu sosiaalisten suhteiden merkitys. Koulu, kaverit ja ystävät näyttävät muodostavan edelleen koulun keskiön. Useat tutkimusaineistot korostavat kaveruuden ja sosiaalisuuden merkitystä nuoren hyvinvoinnissa. Kumpula (2012) kirjoittaa erityisesti nuorten sosiaalisesta pääomasta, jota kasvatetaan tukemalla ystävyyttä. Lisäksi kuitenkin koulun pitäisi huomioida negatiivinen pääoma eli kaveriporukasta ulossulkeminen, sillä yksinäisyys ja koulukieltäytyminen ovat varmasti seikkoja, joita pitää tutkia koulukieltäytymisen yhteydessä.

Ari Haasion syksyllä 2015 ilmestynyt väitöskirja tuo varteenotettavan näkökulman tähän tutkimukseen ja sosiaalistamiseen. Lapsia ja nuoria sosiaalistamalla ja erityisesti kouluksiäamisen välttämällä voidaan välttyä todennäköisesti myöhemmältä sosiaaliselta eristäytymiseltä, vaikka sosiaalinen eristäytyminen onkin hänen tutkimuksensa mukaan osaksi oma valinta. Sosiaalisilla taidoilla, ystävä- ja tunnetaidoilla sekä empatiakasvatuksella on suuri merkitys nuoren hyvinvoinnille ja sitä kautta koko elämälle (Haasio 2015, 13–15).

Sekä kansainvälisen artikkelitarjonnan että suomalaisen kirjallisuuskatsauksen perusteella näyttää vahvasti siltä, että nuoren elämän hyvinvointiin ja hyvään koulupäivään vaikuttavat vahvasti kasvatus, koulu, vuorovaikutus ja sosiaaliset suhteet sekä kansainvälisestä näkökulmasta tunnemaailma ja nuoren temperamentti.

2.2.1 Kasvatusvastuun ymmärtäminen

”Eläintä ei tarvitse opettaa. Se on alusta asti sellainen, miksi Jumala sen aikoi. Se ei voi tulla täydellisemmäksi. Mutta ihmisen pitää tulla alinomaa paremmaksi. Sen tähden ihmistä pitää opettaa. Muuten hän on kuin eläin. Kuningas antoi Kasperin asua ihmisten seurassa. Kasper oli kuin pieni lapsi. Hän opetteli puhumaan ja hänet pantiin kouluun. Niin hänestä tuli ihminen. (Topelius 1957, 5)

Maailma on muuttunut viime vuosikymmenten aikana paljon ja se asettaa hyvin erilaisia ja uudenlaisia haasteita kasvatukselle. Kasvatuksen merkitys ei ole kuitenkaan kadonnut vaan oikeastaan päinvastoin. Lääketieteen näkökulmasta nuori on fyysisesti kehittymätön aivojen etuotsalohkon eli orbitofrontaalisen aivokuoren osalta. Tämä etuotsalohko ohjaa impulssien hallintaa ja on vielä siis murrosikäisellä täysin kesken. Nuoren aivot ovat täysin erilaiset kuin aikuisen aivot (Sinkkonen 2014). Aivojen kehittyminen tältä osin päättyy 24 ikävuoteen mennessä, joten siihen asti aikuisen olisi toimittava lapsen ja nuoren elämän opettajana, rakkauden antajana, huoltajana, rajojen asettajana sekä ihmissuhdeosaajana.

Suomen Kuntaliiton laatuprojektin kehittämä vanhemmuuden roolikartta on selkeä ja edelleen käyttökelpoinen opas vanhemmuuteen. Se selkiyttää vanhemmuuden tehtäviä ja jäsentää niitä hyvin arkisten ja selkeiden osaamisten kautta. Vanhemmuuden tehtävät vaihtelevat hyvin lapsen eri ikäkausina, mutta tässä opinnäytetyön vaiheessa korostuu vanhemman tehtävät nuoren murrosikäisen näkökulmasta. Vanhemmuuden roolikartta löytynee kokonaisuena liitteestä (2), mutta koska rajojen asettaminen näytti olevan perheissä hankalinta, seuraavassa tarkastellaan vanhemmuutta rajojen asettamisen näkökulmasta (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 9–10).

Lapsen tarpeiden näkökulmasta vanhempien on taattava lapselle turvallinen lapsuus ja osana turvallisuutta on rajojen asettaminen. Joskus nuoren turvattomuus voi ilmetä esimerkiksi aggressiivisena käyttäytymisenä. Helminen & Iso-Heiniemen (1999, 13) mukaan nuoruuteen kuuluu rajojen hakeminen ja ”oman jutun ” etsiminen, mutta vanhemman ei pitäisi sallia eikä hyväksyä kaikkea. Vanhemman tehtävänä on asettaa vastarooli, jolle nuori voi olla turvallisesti vihainen ja ilmaista tunteitaan. Kapinoidessaan nuoren oma hauras minuus ja minä-kokemus selkiintyvät.

Nuoren turhautuminen auttaa nuorta kasvamaan ja irrottautumaan vanhemmistaan. Paradoksaalista on, että nuori kasvaa ja eheytyy eniten pettymysten äärellä, ja varsinkin kun rajoittaja on oma rakas ihminen. Nuoruuteen oleellisesti kuuluva itsenäisyys ja toisiin liittymiskysymykset ovat elämän suurimpia kysymyksiä, johon oleellisen osana kuuluu erottuminen, irtaantuminen, välimatkan ottaminen ja mielipiteiden ilmaisu (Tervamäki 2001, 51–52).

Tervamäen (2001) mukaan moniongelmaisessa perheessä saattaa olla tukena hyvinkin laaja auttajaverkosto. Vanhemmuuden roolikartta voi toimia kokonaistilanteen hahmottajana ja sen avulla voidaan tarkastella yhdessä perheen eri roolien merkityksiä ja tehtäviä. Ohjauksella voidaan tähdentää vanhemmuuden roolien painotusta ja muutostarvetta oikeaan suuntaan.

Jacob Levy Moreno (1889-1974) korosti roolien merkitystä kaikessa työssään. Morenon mukaan sosiaalipsykologiassa rooli liittyy sosiaaliseen asemaan ja vuorovaikutukseen, jolloin rooli on sidoksissa yksilön persoonallisuuden kehitykseen eli rooli on aina yksilöllinen. Roolit tulevat todellisiksi rooliodotusten kautta eli vastavuoroisina esimerkiksi perheessä äitiys todentuu suhteessa lapseen. Ilman lasta ei ole vanhempaa, alaista ei ole ilman johtajaa ja päinvastoin. Moreno on määritellyt roolin yksilön toimintamuodoksi tietyssä ajassa ja tilanteessa, mutta aina samassa suhteessa toisiin ihmisiin (Helminen & Iso-Heiniemi 1999, 12).

Perheessä ja vanhemmuudessa on tärkeää ymmärtää, että roolien syntyminen on aina yhteydessä lapsen ja nuoren persoonallisuuden kehittymiseen. Roolien syntyminen alkaa jo pienellä vauvalla fyysisenä roolina, mutta kehittyy hyvin äkkiä vuorovaikutustaitojen kehittyessä sosiaalisiin rooleihin. Kolmannet eli psykologiset roolit tekevät ihmistä omia yksilöitä, persoonia eli kertovat ihmisen tavasta olla ja toimia. Vuorovaikutustilanteessa ihmisestä näkyy ensin sosiaaliset roolit ja tutustumisen edetessä psykologiset roolit (Niemelä 1999, 9–10).

Niemistö (1998, 50–52) kirjoittaa vanhemmuuden roolin kolmesta hierarkisesta tasosta, jotka ovat: toimintaroolit, tekoroolit ja operaatiroolit. Vanhemmuuden roolikartassa toimintarooleja ovat kaikki roolikartan pääroolit eli lapsen huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja. Toimintaa ohjaavat motiivit, jol-

loin esimerkiksi vanhemman toimintaa ohjaa motiivi lapsen hyvinvoinnista. Tämän jälkeen vanhempi tekee tekoja, jotka tukevat parhaimmalla tavalla lapsen hyvinvointia. Tekoja taas puolestaan ohjaavat tavoitteet, joita vanhemmilla on suhteessa lapsiinsa ruoan antajina, sääntöjen valvojina ja yhteisten pelisääntöjen noudattajina. Operaatiotasolla keskustellaan käytännön konkretiasta eli sääntöjen toteuttamisesta.

Kasvatuksesta on keskusteltu aina ja nuoriso on nähty aikuisten mielestä hulvattomana ja vastuuttomana joukkona. Myöhemmin tässä työssä vaihtoehtopedagogiikan kohdalla käsittelen pedagogista rakkautta, mutta ehkä perhettä ja koulua miksi kasvatusta – kysymyksen äärellä voi pohtia filosofi Maija-Riitta Ollilan ajatuksia, kun hän kirjoittaa rakkauden taidoista tulevaisuuden perustaitona. Hän kirjoittaa: ”Elämä, josta rakkauden taito puuttuu, -- on hyvin sujuvaa, mutta *merkityksetöntä*. Jotta ihminen kykenisi ankkuroimaan lepattavan elämäkokonaisuutensa johonkin, hänen täytyy pystyä rakastamaan.” (Ollila 1992, 274.)

Lisäksi suomalainen ajattelij J.A. Hollo (1949) korosti ihmishengen keskeistä merkitystä tutkimisessa ja kasvatuksen näkemistä ihmisen henkisyiden vapauttamisena, kasvamaan saattamisena. Vaikka tämä ”rakkaus” jää kasvuun saattamisessa epäselväksi, voi tätä kuitenkin kutsua ihmishengen kunnioittamiseksi ja monipuoliseksi kasvuun saattamiseksi.

Vuotta myöhemmin historiasta löytyy Haavion (1950) ajatus siitä, että ”*teknillinen ja ulkonainen*” puoli kasvatuksesta saa usein ylikorostuksen sisäisen rinnalla. Haavio kaipasi arvojen korostamista, joiden puolesta ihmisen ja yhteisön kannattaisi elää ja kuolla. Haavion teksteissä vaikutti vahva idealismi ja hän vastusti hyötynäkökohtien korostamista kasvatuksessa lapsen sivistyksen kustannuksella. (Haavio 1950, 6-7)

Nykypäivänä kasvatuksessa puhutaan paljon myös välittämisestä, jossa ovat kirjoittaneet Värri (2004) ja Estola (1997). Heidän mukaansa kasvatusta on kaikkien yhteinen ponnistus ja aikuisen kannalta kysymys on hänelle annetusta tärkeästä vastuutehtävästä ja sen toteuttamisesta.

Kasvatustehtävän ja -vastuun ymmärtäminen edellyttää kaikilta kasvattajilta laajan teoriataidon lisäksi laajaa kokemustietoon kätkeytyä kasvatustietoisuutta, oman itsensä tun-

temista, oman valtansa ymmärtämistä ja toisten huomioon ottamista. Välittäminen ei ole itsestänselvyyttä, vaan opittu ja opeteltavissa oleva tapa.

2.2.2 Toisenlainen koulu

Yksi mahdollinen ratkaisu näyttää liittyvän vaihtoehtoisen koulun ajatukseen, kouluun jota kaikki voisivat käydä. Suomessa perusopetusta säätelee laki (21.8.1998/628) ja perusopetuslaki on muuttumassa syksyllä 2016, jolloin perusopetuslakiin tulee muutoksia, jotka esimerkiksi lisäävät ainekohtaisten kokonaisuuksien yhdistämistä ja opetussuunnitelmissa vuorovaikutus korostuu. Suomalaista koulujärjestelmää on hyvä uusida, sillä vaikka tuloksia on tullut Pisa-tutkimusten muodossa, nuorten pahoinvointi on kasvanut, empatiakyvyn puute, tunne-elämän asiat tai luovuus eivät edelleenkään näy koulun arjessa. Lisäksi Erja Vitikan väitöskirjan (2009, 267–274) mukaan koulujen opetussuunnitelmat laahaavat ajasta jäljessä ja korostavat mennyttä aikaa, tietoa ja suorittamista.

Jos maailma ja nuoret ovat muuttuneet, pitäisi opettajuuttakin tarkastella uudesta näkökulmasta. Lukuisat tutkijat korostivat opettajien vuorovaikutustaitoja, asennetta ja esimerkiksi kiusaamiseen puuttumisen tärkeyttä. Vaihtoehtokouluajatuksessa on kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsella on oikeus riittävään tietoon ja taitoon, yleissivistykseen, jonka vain koulu voi tarjota.

Paalasmaa (2011) kirjoittaa sydämen sivistystä kasvattavasta koulusta, jossa taustalla voidaan nähdä antiikin Kreikan filosofiasta tuttua kolmijakoa ajatteluun, tunteeseen ja tahtoon. Hänen mukaansa eettisyys, esteettisyys ja totuudellisuus ovat ihmisen sivistysominaisuuksia, joihin voidaan erityisesti vaikuttaa kasvatuksen keinoin. Tämä korostuu erityisesti murrosiässä ajattelun kehittymisen myötä. Tässä ns. tiedollisen kehittymisen päävaiheessa nuori pyrkii ajattelemaan entistä itsenäisemmin ja sivistyksessä korostuu totuuden arvo. Tavoitteena on tukea arvostelukyvyn kehitystä, ajattelun elävyyttä ja johdonmukaisuuden kehittymistä. Konkreettisesti tämä tapahtuu eri näkökulmien esiintuomisella ja rohkealla keskustelulla nuoren kanssa. Joka tapauksessa kaikenikäiset oppilaat ovat kuitenkin kokonaisia, ajattelevia, tuntevia ja omatahtoisia ihmisenalkuja, joilla toimintaa ohjaavat sydän, kädet ja jalat (Paalasmaa 2011, 14–15).

Cacciatore (2011) kirjoittaa huolestaan, joka koskettaa erityisesti nuoria yläasteikäisiä poikia. Heidän osuutensa esimerkiksi perusopetuksen erityisopetuksesta on 68 %. Taus-

talla on varmasti monenlaista ongelmaa, mutta paljon turhautumista, alisuoriutumista, roolien vankina olemista ja levottomuutta. Poikien osalta tulevaisuuden koulun pitäisi olla huomattavasti enemmän erilaisuutta hyväksyvä, sukupuolispesifiä osaamista omaava ja lapsi- ja nuorisoystävällinen yhteisö. Cacciatoren mielestä nuoret eivät voi kasvat-
taa toisiaan, itseohjautuvuus ja tutkivan oppimisen menetelmät eivät välttämättä sovi ollenkaan kaikille. Onnistumisen kokemuksia ei tule ja osa syrjäytyy väkisinkin. (Cacciatore 2011, 73–76.)

Harjunen (2011, 11–14) kirjoittaa pedagogisesta auktoriteetista. Luokkahuoneessa on jatkuva muutostila ja tasapainotila on hyvin väliaikaista. Auktoriteetti ei tule kenellekään automaattisesti ja se tarvitsee kasvaakseen pohdintaa, oman toiminnan ja tilanteiden arviointia ja jatkuvaa suunnan hahmottamista. Pohtivan reflektion kautta päästään pedagogiseen auktoriteettiin, jolloin opettaminen on vahvaa vuorovaikutusta ja oppilaiden kuuntelemista. Tähän pääseminen edellyttää terveen itsevarmuuden, itsekurin ja rohkeuden kasvattamista.

Pedagogisen auktoriteetin tehtävänä on tartuttaa oppilas opiskeluun eli oppimisprosessiin. Osallistuminen johtaa aina kehittyvään demokratiaan ja dialogisuuteen, jota erityisesti tarvitsevat luokassa olevat ainutlaatuiset yksilöt, joilla on kykyä ajatella ja toimia. Tällöin ihmisyyden perustarpeet tulla nähdyksi, kuulluksi ja ymmärretyksi toteutuvat.

Skinnari (2004, 20) tuo vaihtoehtokouluun kaivatun pedagogisen rakkauden teeman. Hän kirjoittaa, että raataminen koulussa on korvannut rakkauden. Tällä hän tarkoittaa oppiaineeseensa rakastunutta opettajaa, joka muistuttaa etäisesti ”kognitiokonetta”. Opetuksen lähtökohtana on ollut ihmis- ja lapsilähtöisyydestä huolimatta opetussuunnitelmien sisältöjen osaaminen eli tietojen ja taitojen oppiminen. Tällainen kaikesta ylimääräisestä inhimillisyydestä puhdistettu ”kognitiokone” on nuorelle vaikea samaistumisen kohde.

Skinnari tarkoittaa pedagogisella rakkaudella opettajan aitoa kiinnostusta sekä rakkaudesta oppilaita ja totuutta kohtaan. Rakastava opettaja kokee oman elämänsä merkitykselliseksi ja kutsuu nuoria mukaansa etsimään oman elämänsä tarkoitusta. Pedagogisessa rakkaudessa, jota tässä tutkimuksessa tarjotaan vaihtoehtokoulun ”kurkihirreksi”, näyttäytyy ihmisen sisintä arvostavana ja yksilön arvokkuutta korostavana asiana. Rak-

kaus näyttää kuitenkin voittavan egoismin ja se pyrkii aina yhteisyyteen, jolloin voidaan ajatella ihmiskunnan tulevaisuuden olevan turvassa. (Skinnari 2004, 21–24)

Vaihtoehtokoulussa didaktiikan perusasioita ei voida unohtaa. Lonka (1991) kirjoittaa aktivoivasta opetuksesta ja tarkoittaa sillä sitä, että todellinen oppiminen ei ole pelkän faktan tallentamista, vaan oleellista on oppijan aktiivinen panos hänen yrittäessään rakentaa oppimastaan merkityksellisiä kokonaisuuksia. Taitavaan opetukseen ja hyvään oppimistulokseen päästään, kun huomioidaan opittavan asian liittäminen kokonaisuuteen, opettajan auttaminen oppilasta oppimistilanteessa, tarkennettava ja kerrattava tarpeen vaatiessa, sekä lisäksi erityisen tärkeää on palautteen antaminen oppijalle. (Lonka 1991, 19 – 23.)

Luovuuden mukaan ottaminen vaihtoehtokoulun ajatukseen on järkevää. Suomalainen luovuusajattelija Kari Uusikylä (2005) kirjoittaa, että luovuus on arvokas inhimillinen ominaisuus, joka vaikuttaa ihmisen kokonaisyhyvinvointiin. Luovuuden ja nuoren kannalta olisi tärkeää, että kotien ja koulujen yhtenevä kasvuympäristö auttaisi nuorta löytämään oman luovuutensa pelottomana, itseään toteuttavana ja/tai erityislahjakkaana yksilönä. Luovuutta voidaan opettaa, mutta luovuus on helposti tukahdutettavissa tai lisätuettavissa. Uusikylän mukaan se lähtee liikkeelle usein sisäisestä motivaatiosta ja pakosta, mutta elää turvallisesti vapaudessa. Luovuudesta ja elämisen ilosta ollaan matkalla itsensä toteuttamiseen. (Uusikylä 2005, 51 – 54.)

Husu (2005) kirjoittaa opettajien opettajakulttuurista ja erityisesti vuorovaikutussuhteista. Opettajakulttuuri muodostuu niistä asenteista ja arvoista, tavoista ja uskomuksista, jotka opettajat ovat omaksuneet joko tiedostaen tai tiedostamattaan. Opettajien teot, sanat ja ajatukset heijastavat näistä omaksuttuja asioita, jotka käytetään vuorovaikutustilanteissa ja yhteistyömuodoissa. Käytännössä koulun opettajakulttuuri määrää, millainen on koulun ns. asenne, sen tapa suhtautua oppilaisiin, opetukseen ja mm. koulun kehittämissuunnitelmiin. Tämä vaikuttaa paljon myös opettajien ammatilliseen kehittymiseen ja kasvuun sekä myönteisessä näkökulmassa että jaksamiseen työssä. (Husu 2005, 131–134.)

Jakobson ja Wiegand (1995, 32–33, 77–81) kirjoittavat kognitiivisesta psykologiasta, joka kiinnittää huomion ihmisen omiin sisäisiin tiedonkäsittelyprosesseihin. Kognitiivisessä ohjauksessa huomioidaan ihmisen ja ympäristön vuorovaikutus, jolloin ihminen

nähdään aktiivisena tiedon muokkaajana. Näin ollen oppilas ohjataan itse havainnoimaan ja tutkimaan itseään sekä sen kautta ymmärtämään, mitkä asiat vaikuttavat hänen pitkään jatkuneeseen tunnetilaansa. Näin ollen keskeistä on havainnointi, jäsentäminen ja strukturointi, tiedollinen ristiriita ja oppilasta ratkaisussa tukeminen.

Kognitiivisessa ohjauksessa pyritään tiedostamaan haitalliset uskomukset ja millaisia ongelmia ne ohjattavalle aiheuttavat. Kuhmonen (2005, 55) kirjoittaa, että uskomusten ja ongelmien tunnistamisen jälkeen, ohjattavaa pyritään ja tuetaan ratkaisun löytämisessä. Keskeistä tässä on auttaa ohjattavaa huomaamaan ovatko ajatukset tosiasioita vai uskomuksia, ja ratkaisu löytyy pyrkimällä muuttamaan omaa ajattelua ja suhtautumista siihen. Nuoren yläkouluikäisen koulukieltäytyjän kohdalla tämä on harkittava menetelmä, sillä tapahtuma (ongelma), ajatukset ja uskomukset vaikuttavat aina tunteisiin ja toimintaan.

Kognitiiviseen ohjaukseen pohjautuva kognitiivis-behavioraalinen suuntaus näkyy myös kansainvälisessä keskustelussa, jossa korostuvat selviytymiskeinojen ja voimavarojen lisääminen. Näin ollen vaihtoehtoisten käyttäytymismallien kautta vahvistetaan uusien ja toimivien ajattelumallien muodostumista. Ymmärryksen ja ymmärrettävyyden lisääminen motivoi nuorta harjoittelemaan uusia käyttäytymismalleja ja lisää kiinnostusta lisäharjoitteluun. (A-klinikkasäätiö, päihdesairaala)

2.2.3 Vuorovaikutuksesta dialogisuuteen

Koulukieltäytymisongelmasta puhuttaessa kyse voisi olla dialogisuudesta, koska puhuttaessa kotiin jäämisestä, koulukieltäytymisestä tai ylipäätään koulusta, vuorovaikutuksen merkitys korostuu. Sen osaaminen tai sen puute näkyy kaikessa. Mönkkönen (2007, 86–88) kirjoittaa sosiaalialan vuorovaikutuksesta ja vuorovaikutuksen syvemmästä muodosta, dialogista, jolla tarkoitetaan pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja kykyä johdattaa vuorovaikutusta tähän suuntaan.

Dialogi sanana rakentuu kahdesta sanasta *dia* ja *logos*, jotka yhteen liitettynä kuvaavat dialogisuuden syvintä olemusta eli *väliin kerättyä* maailmaa. Dialogissa pyritään tasa-vertaisuuteen osapuolten välillä, mutta välillä myös vuorovaikutus täyttää tämän kriteerin. Dialogisuudessa kuitenkin korostuu ihmiskäsitys ja maailmankuva, jotka luonnollisesti kertovat tavastamme kohdata toiset ihmiset. (Mönkkönen 2007, 87.)

Dialogisuus edellyttää luottamuksellista suhdetta ja sitä, että parhaimmillaan dialogisessa suhteessa molemmat kykenevät oppimaan jotakin uutta itsestään, toisistaan tai elämästä. Dialogisen vuorovaikutuksen yhteydessä puhutaan usein myös ihmisen toiseuden tunnustamisen merkityksestä. Tämän ajattelun juuret ovat filosofi Martin Buberissa, (1993) joka kuvasi dialogista suhdetta sinä-minä – suhteena, johon asettuessaan ihminen tunnustaa toisen ihmisen toiseuden. Buber (1993) väittää, että ihminen tulee minäksi vain sinän kautta. (Buber 1993, 90–91.)

Asiakasajattelussa dialoginen vuorovaikutus on John Shotterin (1993) mukaan jaettua ymmärrystä ja sen merkitystä, joka syntyy vain osapuolten vastavuoroisissa neuvotteluprosesseissa. Näin olleen osapuolet testaavat toisiaan jatkuvasti ja samalla määrittävät itseään uudelleen. Scotter käyttää tilasta nimitystä ”sosiaalinen runous” ja osuu mielestäni oikeaan. Dialogisuudessa korostuu puheen merkitys, kuinka asiakkaalle puhutaan, hänen omaisilleen ja kuinka täydennämme yhdessä asiakkaan rakentamaa tarinaa. (Mönkkönen 2007, 92.)

Dialogisesta kasvatuksesta kirjoittaa kasvatustilosophi Rauno Huttunen (1991) ja hänen mukaansa dialogisuuteen ei kuulu toisen ihmisen harhauttaminen, persoonan halventaminen tai mielipiteen väheksyminen. Tämä tarkoittaa nuorten kanssa työskenteleville aikaa vuorovaikutuksen ja luottamuksen syntymiseen, sillä asiakastyössä dialogiseen vuorovaikutukseen sisältyy oikeus ottaa kantaa. Tavoitteena on päästä riittävään yhteisymmärrykseen ja johonkin uuden ajattelun äärelle. (Huttunen 1995, 5–14.)

Uudenlaista vuorovaikutusta eli dialogisuutta tarvitaan, koska 1990-luvun jälkeen Suomen työelämän ja palvelurakenteiden muutokset sekä organisaatioihin levinneet uudet laadunarviointijärjestelmät pakottavat uudenlaiseen vuorovaikutukseen. Erityisesti globalisaation tuomat muutokset kieleen, kulttuuriin, tietoyhteiskuntaan ja sosiaalisiin rakenteisiin ovat ajankohtaisia. Muutokset ovat olleet hitaita, mutta varmoja ja sanotaan, että ns. käskykulttuurin aika on ohitse. Työyhteisöihin tarvitaan sosiaalisempia tapoja keskustella ja neuvotella. Esimerkiksi sosiaalialalla ja kasvatusalalla käydään voimakasta keskustelua auktoriteettiaseman muutoksesta ja vallan ristiriidasta. Kasvatuksen sanotaan olevan kriisissä ja dialogisuudelle asetetaan uusia tavoitteita (Mönkkönen 2002, 12 – 13).

Hyvän vuorovaikutuksen ja dialogin tavoitteena on aina asiakkaan kokemus voimaantumista. Englanninkielinen sana *empowerment* käännetään useimmiten voimaantumiseksi yksilön kohdalla ja perheestä puhuttaessa valtaistumiseksi. Voimaantumisella tarkoitetaan sisäistä voimantunnetta, joka syntyy ihmisen omien oivallusten ja kokemusten kautta. Voimaantuminen on myös sosiaalinen prosessi, joka tarkoittaa vuorovaikutuksen muiden ihmisten kanssa olevan tärkeä voimaantumiseen vaikuttava tekijä. (Vilen, Lepämäki & Ekström 2002, 26–27.)

Lapsen ja nuoren kehityksessä on tärkeää muistaa Eriksonin (1982) korostama turvallinen vuorovaikutussuhde, joka rakentuu lapsen ensimmäisten elinvuosien aikana. Turvallisuuteen liittyy oleellisesti luottamus omiin voimavaroihin ja toisten ihmisten antamaan tukeen. Lapsen tai nuoren kokiessa turvattomuutta, saattaa hän kokea epäluottamusta omaan jaksamiseensa tai muiden tuen saamiseen. Luottamus toisiin ihmisiin ja itseensä muodostuu lapsena vuorovaikutuksessa muiden kanssa, kun omia ja muiden tarpeita sovitellaan yhteen. (Erikson 1982, 42–44.)

2.2.4 Sosiaalistamisen tärkeys

Ihmisen eloonjäämisen kannalta ryhmässä toimimisen osaaminen on ollut oleellisen tärkeää. Ryhmää on tarvittu myös tehtävien suorittamiseen, joista yksi ihminen ei selviytyisi yksinään. Ryhmä toimii voimakkaammin ja tehokkaammin kuin vain yksilö. Tärkeimmät ryhmään liittymisen syyt ovat olleet turvallisuus, itsetunnon kohentaminen, tiedon saaminen ja sen jakaminen, jäsenyyden tuoma sosiaalisten tarpeiden tyydyttäminen ja tavoitteiden edistäminen ja saavuttaminen (Jauhiainen & Eskola 1994, 14–16). Seuraavassa kuvataan sosiaalistamisen välttämättömyyttä koulukieltäytymisen ehkäisyssä.

Helkama, Myllyniemi & Liebkind (2005) kirjoittavat ihmisen olevan pohjiaan myöten sosiaalinen olento, jolla on tarve olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Voidakseen selvitä elämässä täytyy tietää millaisessa maailmassa elää. Tätä voi tarkastella objektiivisin silmin tai sosiaalisen todellisuuden näkökulmasta. Salomon Aschin (1908-) tutkimus osoitti, että yksilölliset näkemykset tilanteesta väistyvät usein ryhmän antaman tulkinnan tieltä. Erityisesti sosiaalista viitekehystä käyttäen yksilö haluaa rakentaa omia henkilökohtaisia piirteitään ja kykyjään. Näin ollen pätevän ja vakaan todellisuuden raken-

taminen pakottaa ihmiset vuorovaikutukseen toistensa kanssa. (Helkama ym. 2005, 67 – 69.)

Vuorovaikutuksesta kiinnostui myös venäläinen Lev Vygotski (1896 - 1934), joka näki kielen ja kommunikaation keskeisinä tekijöinä ihmisen ajattelun kehittymisessä. Vygotski oli erityisen kiinnostunut tahdonalaisesta tarkkaavaisuudesta, muistin ja ajattelun kehittymisestä vuorovaikutuksen seurauksena. Hän korosti tutkimuksissaan, että kieli ja kulttuurin muut merkkijärjestelmät ovat ensin käytössä yhteistyössä muiden ihmisten kanssa, jonka jälkeen ne jäsentyvät uusiksi psyykkisiksi toiminnoiksi eli hänen mukaansa ihmisen mieli syntyy kielestä, jonka taustalla vaikuttavat vahvat voimat. (Helkama ym. 2005, 24 – 27.)

Joka tapauksessa ryhmään sosiaalistaminen lähtee kielestä ja vuorovaikutuksesta liikkeelle, mutta myös minuudesta. Filosofi ja psykologi Willian James (1890) katsoi minäkäsityksen olevan riippuvainen ihmissuhteistamme eli käsitykset itsestämme ovat heijastuksia muiden ihmisten käsityksiä meistä. Useat tieteentekijät kirjoittavat ”peiliminästä”, joka on sosiaalisen vuorovaikutuksen tulos ja tähän valitsemme meille tärkeimpien ihmisten mielipiteet itsestämme. (Helkama ym. 2005, 362–363.)

Kasvatuksen näkökulmasta minuuden syntyminen muodostuu hyvin varhain ja jo pieni vauva tuntee ”hyvän minänsä” saadessaan hellimistä ja maitoa. Jos sosiaalisessa suhteessa tapahtuu jotakin tai jos perustarpeiden saamisessa on ongelmia, vauva kokee itsensä ”huonoksi”. Toiset ihmiset ovat tärkeitä minäkäsityksellemme, mutta kokonaan toiset ihmiset eivät sitä määrittele. Minäkäsitys muuttuu ja kasvaa koko ajan, mutta onneksi tieto omista kyvyistä ja taidoista voi rakentua osaksi minäkuvaa ja vahvistaa sitä. (Helkama ym. 2005, 362–363.)

Identiteetti ja minuus vaihtelevat sosiaalipsykologiassa. Identiteetti jaetaan henkilökohtaiseen ja sosiaaliseen, jolloin henkilökohtainen viittaa ihmisen ominaisuuksiin, jotka erottavat hänet muista ja tekevät hänestä ainutlaatuisen. Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan niitä ominaisuuksia, jotka ihminen jakaa ryhmän muiden jäsenten kanssa. Ihmisen minäkäsitys on hyvinkin tilannesidonnainen ja hyvin henkilökohtainen, mutta vaihtelee ajallisesti, jolloin toinen puoli voi olla toista ajankohtaisempi. (Liebkind 1988, 15–21.)

Lääketieteen näkökulmasta ryhmä on välttämätön nuoren identiteetin rakentumisessa. Aalber & Siimes (2007) kirjoittavat, että nuoren on vaikea käyttää tiivistä kahdenkeskistä suhdetta omien ristiriitaisten tunteidensa takia, joten ryhmä auttaa nuorta tunteiden ja ahdistuksen hallinnassa. Ryhmässä nuori voi kokea olevansa vapaa ja irtautuvansa lapsuuden siteistä. Samalla itsevarmuus lisääntyy, kun nuori luopuu omasta yksilöllisyydestään ja hyväksyy muiden ihmisten jaetun identiteetin osaksi itseään. (Aalber & Siimes 2007, 72–73.)

Lisäksi Aalber & Siimes (2007, 71) korostavat nuoren tarvitsevan ikätovereita omassa kasvussaan ja kehityksessään. Nuoren jääminen ryhmän ulkopuolella vaarantaa nuoren psyykkisen kehityksen ja häiritsee nuoren terveyttä. Jotta nuori pääsee osaksi ryhmää, täytyy hänellä olla sekä oma identiteetti että kykyä omaksua ryhmän identiteetti, sen säännöt ja kyky toimia erilaisuutta sietävässä ympäristössä. Useimmiten nuoren halu kuulua ryhmään on niin suuri, että kriittisimmätkin nuoren omat äänet vaimenevat. Toimiva ja aktiivinen ryhmä, jossa on selkeät tavoitteet ja päämäärät, tukee nuoren kasvua erityisen paljon.

Sosiaalisuuden puolesta ja ihmisyydestä paljon kirjoittanut Tommy Hellsten (2001) väittää, että ihminen oppii kantamaan itsensä ja sietämään omaa itseään vasta koettuaan yhteyttä toisten ihmisten kanssa. Hän korostaa jopa rakkaudellista yhteyttä toisten ihmisten välillä, jolloin Hellstenin (2001) ja Skinnarin (2004) ajatukset tuovat jonkin uuden tärkeän näkökulman sosiaalisuuteen. Oma identiteetti ja persoona syntyvät ja kasvavat rakkaudellisessa vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Hellsten 2001, 209–210.)

Sosiaalistuminen ei kuitenkaan ole aina helppoa. Sosiaalistumisen esteenä on Suomessa yhä edelleen koulukiusaaminen, joka on vakava kehityksellinen riski niin kiusatulle kuin toisia kiusaaville lapsille ja nuorille. Kiusaamisella näyttää olevan kauaskantoisia vaikutuksia yksilön, henkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin ja sitä kautta nuoren koko elämään. Oleelliseksi muodostuukin kiusaamisen estäminen, tuen järjestäminen itseluottamuksen kohentamiseen sekä koulun oppilashuollon henkilökunnan yhteistyö nuoren ja hänen perheensä kanssa. Autio, Eräranta & Myllyniemi (2008, 102) korostavat myös vanhempien edellytyksiä parantaa lastensa vertaissuhteita ystävätaitojen harjoittamisella ja aktiivisella osallistumisella nuoren elämään.

Sosiaalinen yksinäisyys on kiusaamisen ohella toinen sosiaalistamisen uhka kirjoittaa Heiskanen (2011, 68–71) Sosiaalinen yksinäisyys johtuu epäonnistuneesta liittymistä sosiaaliseen yhteisöön. Ihminen tarvitsee toisten ihmisten hyväksyntää, yhteenkuuluvuutta toisten samankaltaisten ja samoin ajattelevien ihmisten kanssa, vaikka turvallinen kiintymyssuhde olisikin olemassa.

Sosiaalisesta yksinäisyydestä kärsivä yrittää voimiensa mukaan lieventää eroa muiden ja itsensä välillä eli tulemaan samanlaiseksi selviytyäkseen. Sosiaalinen yksinäisyys sisältää ulkopuolisuutta, turhautumista, päämäärättömyyttä, ikävystymistä ja epävarmuutta. Sosiaalisen yksinäisyyden taipumus on kasvaa sosiaalisen eristyneisyyden jatkuessa, kun taas puolestaan emotionaalinen yksinäisyys ilmenee heti kiintymyssuhteen katkettua. (Heiskanen 2011, 69.)

Sosiaalinen eristäytyminen vaikuttaa myös käytökseen. Useat tutkimukset viittaavat (esim. Pulkkinen 1996) siihen, että jo varhaislapsuudessa havaittujen käyttäytymisten erot jatkuvat samansuuntaisina varhais- ja myöhäisnuoruuteenkin. Suurimmat erot olivat tunteiden hallinnassa ja sosiaalisen toiminnan aktiivisuudessa. Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilen (2003, 90) kirjoittavat, että heikkoon itsehallintaan yhdistynyt aktiivisuus on usein harkitsematonta ja omien mielijohteiden varassa toimimista, kokonaisuuksien ymmärtämättömyyttä, nopeaa suuttumista ja itsekkyyttä.

Aaltonen ym. (2003, 90–91) korostavat, että jos aggressiivisuuteen liittyy muitakin ongelmia, kuten oppimisen ongelmia, levottomuutta ja hyvien käytöstopojen puuttumista, kasvaa epäsosiaalisuuden ennuste voimakkaasti. Ongelmat lähtevät kasaantumaan ja parhaiten tähän voidaan puuttua huolehtimalla nuoren koulussa käymisestä, koulutyöhön kannustamisesta ja työskentelyn järjestämisestä innostavaksi yhteistyössä koulun ja perheiden kanssa.

Sosiaalistumisen epäonnistuminen voi myös johtua ahdistuneisuudesta. Aaltonen ym. (2003, 264–266) kirjoittavat, että ahdistunut nuori on jatkuvasti huolissaan jostakin ja hänellä on samaan aikaan pelokkaita ajatuksia elämästä, koulusta ja tai kodista. Nuori ei huolestaan johtuen kykene sopeutumaan muutoksiin itsessään tai ympäristössään niin, että osaisi tai uskaltaisi olla tyytyväinen. Ahdistunut kokee olevansa epätasapainossa, arka, epävarma itsestään ja murehtivansa sekä menneisyyttä että tulevaisuutta. Joillekin ahdistus on normaali reaktio nuoruudessa, mutta ahdistus voi pahimmillaan

viedä nuoren toimintakyvyttömäksi ja jättää kotiin. Malli ahdistukseen ja murehtimiseen voi tulla kotoa, jonkin traumaattisen kokemuksen seurauksena tai perinnöllisenä taipumuksena. Aaltosen ym. (2003) mukaan paras lääke nuoren ahdistukseen on keskustelu ja tunteiden vaihto. Lisäksi rentouttamisen opettelu, erilaiset toimintaterapiat, nuoren hyväksyminen ja hänen ymmärtämisensä sekä riittävän ajoissa aloitettu hoito on oleellisen tärkeää.

Näiden tutkimusten osalta selviää, että lapsen ja nuoren sosiaalistaminen on ensiarvoisen tärkeää monesta eri näkökulmasta. Yksinäisyys ja eristäytyminen ovat nuorelle syrjäytymisen riskejä, mutta mukaan on otettava riskinä toiseuden näkökulma, josta kirjoittavat Haasio & Zechner (2014, 52–54). Eristäytyminen ja opiskelun ongelmat synnyttävät sosiaalisesti vetäytyvistä nuorista käsityksen itsestään ”eräänlaisina toisina”. Toiseus määritellään itselle tai toiselle määriteltynä identiteettinä, jonka perusaineksena on yhteenkuulumattomuus, vieraus, erilaisuus ja ulkopuolisuuden tunne. Toiseus on myös käsite, jolla tarkoitetaan toisten määrittämistä pois yhteiskunnasta tai yhteisöstä (Bauman, 1997, 79). Näin ollen toisilla ajatellaan olevan joitakin epähaluttavia ominaisuuksia, jonka takia heidät määritellään ”epähenkilöiksi tai puolivaltaisiksi”. Surullisinta on, että toiseus etäännyttää toisen kuvitellusta keskivertokansalaisesta ja yhteiseksi ajattelusta kokemusmaailmasta.

Välimatkaa ”heidän ja meidän ” maailman välillä on kurottava umpeen määrätietoisesti ja jatkuvasti. Syksyllä 2015 ilmestynyt Haasion väitöskirja ennakoiki, että nuoren poikkeaminen valtavirrasta näyttää johtavan jo peruskoulun aikana syrjintään ja koulu-kiusaamiseen, jotka näyttävät edistävän sosiaalista vetäytymistä. Vaikka Haasio & Zechner (2014, 60) kirjoittavat nuorten kuvaavan vetäytymistä omana valintanaan, eikä mielenterveysongelmista tai sosiaalisten tilanteiden pelosta johtuvasta pakkona, olisi kuitenkin tärkeää pohtia vetäytymistä laajemmin syy-seuraus akselilla vahvasti syrjäytymistä edesauttavana tekijänä.

Väänänen (2015) kirjoittaa väitöskirjassaan syrjäytymisestä ja koulukeskeyttämisestä sosiaalisten tilanteiden pelon ja masennuksen sekä niiden yhteyden välisestä näkökulmasta nuoruusiällä. Tästä laajasta otannasta selvisi, että erityisesti 15-vuotiaalla pojalla sosiaalisten tilanteiden pelko johtaa samanaikaiseen masennukseen seuraavien lähi-vuosien aikana. Tyttöjen tilanne oli kuitenkin hieman erilainen. Lääkkeenä tähän nähtiin

itsetunnon kohentaminen sekä sosiaalinen tuki arjessa, koulussa, harrastuksissa ja hoitotyössä.

2.2.5 Yhteenveto ”nuoren kouluhyvinvointikukka”

Nuoren kouluhyvinvointikukan avulla on tiivistetysti koottu tutkimusten avulla ne tekijät, jotka vaikuttavat koulukieltäytymiseen. Suomalainen tutkimus korosti sosiaalisten suhteiden merkitystä koulussa, vuorovaikutustaitoja, kasvatusta ja koulun merkitystä. Kansainvälisen tutkimuksen perusteella koulukieltäytymiseen vaikuttavat myös nuoren temperamentti ja tunnemaailma.

Mielenkiintoista on nähdä, millainen nuoren ”kouluhyvinvointikukka” kasvaa tämän tutkimuksen ja nuorten oman äänen perusteella. Löytyvätkö uudet mahdolliset ratkaisut koulukieltäytymiseen näistä ”terälehdistä” vai tarjoaako tämä tutkimus jonkin uuden näkökulman ongelmaan.

Kuva 1. Nuoren ”kouluhyvinvointikukka” aikaisempien tutkimusten perusteella

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN TOTEUTTAMINEN

3.1. Tutkimuksen tarkoitus, tutkimuskysymykset ja tavoite

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisesta ilmiöstä koulukieltäytymisessä on kyse ja miten nuori saataisiin takaisin osaksi kouluyhteisöä. Haastatteluilla ja nuorten oman äänen kuulemisella haluttiin saada koulukieltäytymisen syyt selville sekä löytää ennalta ehkäiseviä toimivia keinoja. Koulukieltäytyminen on vahvasti syrjäytymistä aiheuttava tekijä, joten tutkimuksen yhtenä tavoitteena on auttaa sosiaali- ja koulutoimea sekä lastensuojelua uuden toimintamallin luomisessa ja koulukieltäytymisongelman vähentämisessä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miksi nuori kieltäytyy koulunkäynnistä?
2. Mikä mahdollistaa nuoren kiinnittymisen takaisin kouluyhteisön jäseneksi?

Tutkimuksen tavoitteena oli synnyttää sosiaalitoimelle, lastensuojelulle ja koulutoimelle tutkimusaineistoa siitä, mitä nuoret itse ajattelevat koulukieltäytymisen syistä ja mitä heidän mielestään pitäisi tehdä ja tapahtua, jotta he voisivat olla jälleen osa kouluyhteisöä. Ratkaisukeskeisten ihmekysymysten avulla nuori huomioidaan ja tilaa jää myös ongelmien ratkaisujen miettimiseen.

Peruskoulu on muutoksen edessä ja uusi opetussuunnitelma astuu voimaan syksyllä 2016. Uusi opetussuunnitelma korostaa työelämätaitoja, oppimisen iloa ja vuorovaikutustaitoja, joten tutkimuksen tavoitteena on pohtia myös vaihtoehtoisen koulun ajatusta, jota kaikki voisivat käydä.

Tutkimuksen yksi tavoite on herättää keskustelua kasvatuksesta ja vanhemmuudesta, sillä yläasteikäiset nuoret ovat alaikäisiä lapsia ja koulunkäynti on lain mukaan vanhempien vastuulla. On hyvä pohtia myös vanhemmuuden, kasvatuksen ja auktoriteettien merkitystä. Kirjallisuuskatsauksen perusteella selvisi myös se, että perheen ja koulun

yhteinen kasvatuskäsitys auttaa nuorta selviytymään koulutiestä paremmin ja syrjäytymisen riski pienenee.

3.2. Menetelmälliset lähtökohdat ja ratkaisukeskeisyys

Tämä tutkimus tehtiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadullista tutkimusta voidaan nimetä myös prosessiksi, koska aineistonkeruun väline on inhimillinen ja aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen katsotaan kehittyvän tutkijan tietoisuudessa vähitellen tutkimusprosessin edetessä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 266–268).

Lisäksi laadullista tutkimusta voi kuvata prosessin omaiseksi myös siksi, että tutkimuksen etenemisen vaiheet eivät ole välttämättä etukäteen jäseneltävissä selkeisiin kokonaisuuksiin, vaan ratkaisut voivat muodostua hyvinkin vähitellen tutkimuksen valmistuksessa. Tällainen lähestymistapa edellyttää tutkijalta oman tietoisuutensa kehittymistä tutkimuksen kuluessa ja hänellä on valmiuksia mahdollisiin tutkimuksen uudelleen linjauksiin. (Kiviniemi 2007, 70–71.)

Metsämuuronen (2006, 88–89) kirjoittaa, että tutkimustapa valitaan tutkimuskohteen mukaan. Tässä tutkimuksessa kvalitatiivinen tutkimusote sopii hyvin, sillä tällä tutkimuksella halutaan saada tietoa tapahtumien yksityiskohtaisista rakenteista, ollaan kiinnostuneita tietyssä tapahtumassa mukana olleen yksittäisen toimijan merkitysrakenteesta, halutaan tutkia luonnollisia tilanteita ja halutaan saada selville tiettyihin tapauksiin liittyvistä syy-seuraussuhteista, joita ei voida tutkia kokeen avulla.

Menetelmällinen tausta nousee ratkaisukeskeisestä ajattelusta. Ratkaisukeskeinen ohjaus on kehittynyt pääasiassa Yhdysvalloissa 1970- ja 1980-luvuilla ja sen taustalla on yhdysvaltalaisen, vuonna 1980 kuolleen psykiatrin Milton H. Ericksonin kehittämä lyhytterapia. Ericksonin terapeuttisia menetelmiä on tutkittu Palo Altossa Kaliforniassa 1960-luvulla Mental Research Institute -nimisessä tutkimuslaitoksessa, jossa ryhdyttiin kokeilemaan Ericksonin periaatteille perustuvaa 10 käyntikerran aktiivista lyhytterapiaa. (Furman 1996, 6–7.)

Kokemusperäistä oppimista oletetaan tapahtuvan, kun lähdetään yksilön omasta elämäntilanteesta ja hänen kokemastaan ongelmasta, tarkastellaan tätä kokemusta ja siihen

liittyviä erilaisia tunteita ja asenteita, tehdään johtopäätöksiä tämän tarkastelun pohjalta ja otetaan lopuksi ”tulokset” käyttöön. Kysymyksessä on induktiivinen tapa tutkia ja toimia vastakohtana deduktiiviselle prosessille, jossa edetään yleisestä yksityiseen. Perusajatuksena on, että vain henkilökohtaisiin kokemuksiin keskittyvällä työskentelyllä on merkitystä yksilön oppimisessa. (Furman 1996, 12 – 16.)

Ratkaisusuuntautuneessa ohjauksessa ja lyhytterapiassa keskeisellä sijalla ovat lisäksi erilaiset haastattelutekniikat ja -menetelmät. Terapeuttisen haastattelun perinteessä haastattelut voidaan jakaa tarkoituksensa mukaan joko tiedonhankinta- tai vaikuttamishaastatteluiksi, mutta ratkaisusuuntautuneessa työssä näitä haastattelumuotoja ja – tarkoituksia ei ole tarpeen erottaa toisistaan (Helander 2000, 23).

Ratkaisusuuntautuneen ohjausteorian valossa haastattelun avainasia on asiakkaan kohtaaminen hänen omista lähtökohdistaan käsin. Toisin sanoen ratkaisusuuntautuneessa haastattelutavassa asiakas itse määrittelee haastattelun tarkoituksen ja tarpeen. Ratkaisusuuntautuneessa työskentelytavassa haastattelu ei ole kuulustelu vaan se muistuttaa enemmän dialogia tai vuoropuhelua, jonka sisältöä asiakas itse ohjaa omista lähtökohdistaan käsin. Haastattelutilanne luo mahdollisuuden vuorovaikutukseen ja antaa asiakkaalle tilaisuuden käsitellä itselleen vaikeita asioita omien voimavarojensa rajoissa.

Helander (2000, 21–22) toteaa ratkaisusuuntautuneen terapian ja ohjauksen menettely- ja ajattelutavoissa ytimenä olevan muutos, poikkeukset ja onnistumiset. Helander viittaa Riikosen (1992, 69) toteamukseen, että ratkaisusuuntautuneen toiminnan lähtökohdina ovat asiakkaan tai ohjattavan omat näkemykset ja tavoitteet. Myös tuloksellisuutta arvioidaan asiakkaan tai ohjattavan tavoitteiden näkökulmasta. Koska tavoitteet ilmaistaan terapiassa ja ohjauksessa kielellisesti, on kukin elementti sinänsä enemmän tai vähemmän moniselitteinen.

Helander (2005, 57) toteaa, että ohjaus voidaan hahmottaa prosessiksi, jonka avulla asiakas voi muodostaa itselleen sisäisiä kriteereitä, joiden avulla hän taas voi tehdä valintoja ja päätöksiä sekä arvioida ja analysoida kohtaamiaan asioita ja tilanteita (Peavy 1999). Ohjauksen tulisi Helanderin mukaan antaa toivoa ja tukea asiakkaalle. Sen tehtävänä on auttaa asiakasta tai ohjattavaa kehittämään omaa hallinnantunnettaan ja kykyä käsitellä tulevaisuudessakin vastaan tulevia pulmia.

Virtanen (2007) kiinnittää huomiota ohjauksessa myös palautteen antamiseen. Palautteen tulisi hänen mukaansa olla konkreettista, jolloin palautteen avulla voidaan tarkastella tulevaa työskentelyä ja muuttaa sitä. Oikeanlaisella kysymystenmuotoilulla ja yhteenvedoilla saadaan näkökulma asiaan sellaiseksi, että ns. huonosta kokemuksesta voidaan saada kannustava oppimiskokemus. (Virtanen 2007, 40 - 41.)

Kanadalainen ohjauksen kehittäjä Peavy on kuvaillut kysymysten esittämistä väliintuloina eli interventioina. Ne ovat vuorovaikutuksen työvälineitä, joilla ohjattava saa tilaisuuden pohtia omia kokemuksiaan. Onnismaa (2007, 34) kuvailee ohjaajan kysymyksiä Peavyä myötäillen avoimina, suljettuina tai selventävinä. Oleellista kysymysten tuottaman informaation arvioinnissa on luottamuksellisuus ohjaajan ja ohjattavan välillä. Toisaalta kysymyksillä vain tarjotaan ohjattavalle painostamatta ja syyllistämättä tilaisuus omien kokemustensa reflektointiin sekä vaihtoehtoisten toiminta- ja ajattelumallien luomiseen.

Ratkaisusuuntautuneessa ohjauksessa voidaan nähdä myös haastattelumenetelmiä, jotka palvelevat nimenomaan tavoitteellista ongelmanratkaisua. Seuraavassa esitellään muutamia keskeisimpiä ratkaisusuuntautuneen ohjaustavan haastattelutekniikoita ja –käytäntöjä amerikkalaispsykologi Gerald Coreyn esityksen pohjalta (2005, 394–396). Suomalaiset käännökset ovat yleisesti käytössä ratkaisukeskeisen terapian käytännöissä (mm. Riikonen).

Poikkeuskysymykset (exception questions)

Poikkeuskysymykset pohjautuvat siihen tosiasiaan, että asiakkaan nykyisin ongelmalliseksi kokemat asiat eivät ole aina olleet ongelmallisia hänen elämässään. Niin kutsutusti ”ongelmatonta aikaa” voi siksi pitää poikkeuksellisenä. Haastattelumenetelmänä tähän ajanjaksoon voidaan tietoisesti palata ja kiinnittää asiakkaan huomio erityisesti siihen aikaan, jolloin nykyiset ongelmalliset asiat eivät olleet läsnä hänen elämässään.

Asioiden tutkistelu tällä tavoin voi opettaa asiakkaalle sen, etteivät ongelmat välttämättä ole ylivoimaisia ja jatkuvasti läsnä. Tämän oivaltaminen antaa parhaimmillaan voimia, uskoa tulevaisuuteen ja johtaa uusien hyvien mahdollisuuksien löytymiseen. Haastatteluteknisesti kysymyksillä pyritään selvittämään mitä asiakkaan elämässä pitää tapahtua, jotta ”poikkeuksellinen” aika toistuu useammin. Poikkeuskysymyksillä höystettyä haastattelua voidaan pitää myös muutoskeskusteluna.

Ihmekysymykset (the miracle questions)

Ihmekysymys antaa asiakkaalle tilaisuuden haaveilla ja nähdä asiat eri valossa. Ihmekysymys rohkaisee unelmoimaan siitä miten asioiden haluaisi olevan ja miten se näkyisi elämässä. Ihmekysymys rohkaisee näkemään asiat eri tavoin. Ihmekysymyksillä tehdään olettamuksia tai hypoteeseja, joilla asiaa voi katsoa eri näkökulmista olemassa olevista ongelmista huolimatta. Asiakkaalta voi esimerkiksi kysyä mitä hän tekisi toisin, jos hänellä ei olisi vaikeaksi kokemiaan asioita elämässään. Kysymys voidaan myös asettaa suoraan muodossa ”Jos ihme tapahtuisi ja tämä ongelma olisi poissa, niin mikä olisi toisin?”

Suomalaisessa ratkaisukeskeisen ohjauksen käytännössä puhutaan ihmekysymysten yhteydessä myös tulevaisuuskysymyksistä, joilla samalla tavoin siirretään näkökulmaa pois nykyhetkestä ja suunnataan tulevaisuuteen.

Asteikkokysymykset (scaling questions)

Tyypillisillä asteikkokysymyksillä määritellään henkilökohtaisia kokemuksia ja niiden vaikutusta omaan suoriutumiskykyyn. Asteikolla pyritään usein määrittämään tunteita, joita voi olla muuten vaikea kuvailla. Asiakasta voi esimerkiksi pyytää määrittämään oma suhtautumisensa johonkin asiaan käyttäen asteikkoa 0-10 kysymällä esim. ”Miten arvioit oman kiinnostuksesi opiskeluun koulun alussa asteikolla 0-10?”

Erilaisilla asteikkokysymyksillä asiakas voi arvioida itseään eri näkökulmista ja hän voi havaita mahdolliset muutokset omassa toiminnassaan tai suhtautumisessaan. Kysymystyyppiä voi käyttää hyvin luovasti ja monipuolisesti monenlaisten asioiden havainnoimiseen. Hyvät asteikkokysymykset antavat asiakkaalle mahdollisuuden itsetuntemuksen lisääntymiseen.

Tavoitekysymykset (formula first session task)

Ratkaisusuuntautuneessa ohjauksessa korostuu tavoitteellinen toiminta ongelman ratkaisua kohti. Tavoitteellisuus vaatii sitoutumista sekä ohjaajalta että ohjattavalta ja sitoutuminen puolestaan merkitsee ajallisia panoksia. Siksi ohjauksessa voidaan käyttää

myös kotitehtäviä, joissa asiakas pohtii annettuja kysymyksiä myös itsenäisesti, omalla ajallaan.

Tavoitekysymyksiä voidaan antaa lomakkeella, jota asiakas täyttää tapaamisten välillä. Asiakas voi esimerkiksi havainnoida mitä mahdollisia muutoksia hänen elämässään ja toiminnassaan tapahtuu suhteessa ongelmallisiin asioihin. Lomake toimii raportoinnin apuna ja asioiden muistamista helpottavana työkaluna. Asioiden kirjaaminen usein myös auttaa asiakasta jäsentämään oma tilanteensa selkeämmin.

Tämän tutkimuksen ratkaisukeskeiset haastattelukysymykset

Ratkaisukeskeisillä tutkimuskysymyksillä selvitettiin nuorten yläkouluikäisten koulu-kieltäytymistä. Tutkimuskysymyksiin lähdettiin etsimään vastauksia ratkaisukeskeisen teorian ihmekysymyksillä. Haastattelussa konkreettisenä apuvälineenä käytettiin paperille piirrettyä viivastoa, jossa pykälät ovat 1-10. Oppilas näytti ja merkitsi viivastoon kynällä numerokohdan, joka kuvasi hänen sen hetkisiä ajatuksiaan kysytystä asiasta.

Kysymykset:

0= huonoin tilanne   10= ihmeen jälkeinen tilanne

1. Missä sinä olet tällä hetkellä tällä asteikolla?
2. Mihin sinä haluaisit päästä?
3. Miten sinä olet päätenyt nykyiseen tilanteeseen?
4. Mistä huomaat kun/ jos pääset yhden pykälän eteenpäin (mistä muut huomaavat)?
5. Kuinka toiveikas sinä olet sen suhteen, että pääset x pykälää eteenpäin?
6. Mitä sinun itse pitää tehdä päästäksesi x pykälää eteenpäin?
7. Kuinka paljon sinä olet valmis tekemään päästäksesi tavoitteeseen?
8. Mistä sinä huomaat/ mistä muut huomaavat, että olet asteikolla kohdassa x? Mikä on silloin erilaista?

3.3. Aineiston keruu ja analyysi

Aineiston keruumenetelmä

Tutkimusaineisto kerättiin Pirkanmaan alueelta kuudelta 14–17-vuotiaalta kotiin jääneeltä yläkoululaisnuorelta. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä perhekeskusten ja lastensuojelun kanssa. Sosiaalityöntekijät informoivat tutkimukseen mahdollisesti sopivia perheitä sekä suullisesti että kirjallisesti. Tutkimuksesta kiinnostuneet perheet antoivat suostumuksensa ja allekirjoittavat tietoinen suostumus -lomakkeen. Tämän jälkeen perheen kanssa työskennellyt sosiaalityöntekijä otti yhteyden tutkijaan, jonka jälkeen tutkija sopi perheen kanssa nuoren haastattelu-ajankohdan ja -paikan. Tavoitteena oli toteuttaa tutkimushaastattelut perhekeskuksen normaaleilla asiakaskäynneillä, mutta aineisto kerättiin pääosin erään vaihtoehdoisen koulun tiloissa, yksi haastattelu tehtiin kotoon ja yksi haastateltava vastasi tutkimuskysymyksiin sähköpostin välityksellä kotoa vanhempiensa kanssa.

Haastateltavien saaminen tutkimusta varten oli haasteellista, sillä aihe oli erittäin vaikea ja arka. Sosiaalitoimen, lastensuojelun sekä koulutoimen avulla löytyi kuitenkin melko pian kymmenkunta tutkimukseen sopivaa nuorta ja heidän motivoimisensa käynnistyi. Motivoinnissa auttoivat tutkimuksen yhteistyökumppanit, jotka jaksoivat kannustaa perheitä useita kertoja osallistumaan tutkimukseen sekä Hesburger, joka tarjosi haastatelluille kiitokseksi hampurilaisaterian. Mahdollisille haastateltaville lähetettiin tutkimustiedote ja muutama päivä kirjeen perille pääsyn jälkeen tutkittaviin oltiin yhteydessä puhelimitse soittaen, tekstiviestien avulla, sähköpostin välityksellä sekä WatsUpp-palvelun avulla.

Mukaan tutkimukseen valikoitui sattumanvaraisesti kolme tyttöä ja kolme poikaa. Haastattelun kestoksi tuli keskimäärin 25 minuuttia, joka näytti olevan sopiva aika keskittymiselle, oman elämän pohdinnalle ja mahdollisen ihmeen miettimiselle. Tutkimustilanteessa erityistä huomiota kiinnitettiin ilmanvaihtoon, valaistukseen, tunnelmaan, vuorovaikutukseen, istumajärjestykseen sekä kiireettömyyteen.

Tutkimusluvan jälkeen haastattelut toteutettiin kesäkuun 2015 aikana, litterointi käynnistyi kesä-heinäkuun vaihteessa ja aineistolähtöinen analyysi käynnistyi välittömästi

litteroinnin jälkeen. Varsinaiset tutkimustulokset valmistuivat elokuun 2015 loppuun mennessä.

Analyysimenetelmän valinta

Analyysimenetelmäksi valittiin aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja analyysiyksiköksi pelkistys, joka on käyttökelpoinen analyysiyksikkö kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Analyysin tarkoituksena on luoda tutkimuksen aineiston kuvaamasta ilmiöstä sanallinen ja selkeä kuvaus. Analyysin toteuttamissäännöt voidaan ymmärtää orientointitavoiksi, joilla voidaan välttää tulkinnan mielivaltaisuutta. Sisällönanalyysin toteuttamisessa käytetään kolmea tutkimuksellista vaihtoehtoa; edetäänkö yksityisestä yleiseen, yleisestä yksityiseen tai kolmantena abduktiivinen päättely. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–110.)

Sisällönanalyysin toinen vaihtoehto perustuu abduktiiviseen päättelyyn liittyvä teoriaohjaava analyysi. Siinä pyritään välttämään aineistolähtöisen analyysin tuomia ongelmia. Teoriaohjaavassa analyysissä on havaittavissa teoreettisia liitoksia, mutta ne eivät pohjautu suoraan tiettyyn teoriaan. Aikaisemmin esitelty teoria lähinnä vain auttaa analyysin tekemistä. Analyysistä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta tarkoitus erityisesti avata uusia näkökulmia. Teoriaohjaavassa analysointiprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja teoreettiset mallit. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.)

Tuomi & Sarajärvi (2009, 103–113) esittävät sisällönanalyysin kolmivaiheisena prosessina:

1. Aineiston redusointi eli pelkistäminen. Aineistosta karsitaan epäoleellinen informaatio tiivistämällä tai pilkkomalla se osiin.
2. Aineiston klusterointi eli ryhmittely. Alkuperäiset ilmaukset käydään läpi tarkasti. Aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/ tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Luokitteluyksikkö voi olla tulkittavan ilmiön ominaisuus, piirre, lausuma tai käsitys. Luokittelussa aineisto tiivistyy, koska yksittäiset tekijät sisällytetään yleisimpiin käsitteisiin.
3. Abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tutkimuskysymysten kannalta oleellinen tieto erotetaan ja sen perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämässä edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin.

Ennen varsinaisen analyysin aloittamista sisällönanalyysissä tulee määritellä

analyysiyksikkö. Se määräytyy aineistolähtöisessä analyysissä tutkimustehtävän ja aineiston laadun perusteella. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5.)

Analyysin eteneminen

Haastatteluaineistosta saatiin 14 sivua litteroitua tekstiä. Litteroinnin jälkeen aineistolähtöinen analyysi purettiin kysymyskohtaisiksi pelkistyksiksi, jonka jälkeen aloitettiin vastausten tiivistäminen suoraan alaluokkaan. Tämän jälkeen ja alkuperäisen aineiston usean lukukerran jälkeen aineistosta lähdettiin etsimään samankaltaisuuksia ja kuvaavia yhteisiä käsitteitä, joista muodostettiin alaluokka. Tärkeänä apuvälineenä samankaltaisuuksien löytämisessä käytettiin värikyniä ja isoja pahveja, joiden avulla teemat erotettiin toisistaan ja luokittelu selkeytyi.

Ala- ja yläluokkien kohdalla aineistosta oli jo löydettävissä kuusi teemaa, joiden sisällä kysymyskohtaista analyysiä aloiteltiin; sosiaaliset taidot, koulu, mielen hyvinvointi, vuorovaikutus ja toimintakyky sekä vanhemmuus. Pääluokkaa varten kuitenkin kaikkien 8 haastattelukysymyksen teemat yhdistettiin, jolloin saatiin koko aineisto analysoitavaksi ja luokittelu eteni. Haastattelukysymysten ihmekysymykset vaikeuttivat jonkin verran analyysiä, koska haastattelututkimus keskusteluineen on osa ratkaisukeskeistä vuorovaikutusprosessia, jossa kertoja on pääroolissa ja oleellisen löytäminen tarinoista oli välillä hankalalta. Kaikkien kysymysvastausten yhdistäminen teemoittain koettiin hyväksi varsinaisten tutkimuskysymysten takia ja tärkeäksi mahdollisten ratkaisujen löytämiseksi.

Taulukko1. Esimerkki 3. kysymyksen analyysipolusta

Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
monta vuotta kiusaamista ei ollu kavereita opettajat simputti kiusaamiselle ei tehty mitään kun eristäydyin en tiennyt miten pääsen yläasteelle aattelin se alkaa taas alusta aloin käyttäytyä aggressiivisesti ja negatiivisesti	kiusaaminen yksinäisyys epäreilu kohtelu eristäytyminen pelko aggressiivisuus negatiivisuus kotiin jääminen	sosiaaliset taidot opettajuus opettajan eettisyys mielen hyvinvointi

3.4. Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Hirsjärvi ym. (2009, 24 - 25) kirjoittavat, että eettisesti hyvä tutkimus edellyttää päätöksenteon noudattavat hyvää tieteellistä käytäntöä. Ihmistieteissä on tärkeää muistaa ihmisarvon kunnioittaminen, jolloin heillä on oikeus päättää haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät. Selvitettävä on myös oikeanlaisten suostumusten hankkiminen, oikean tiedon antaminen ja osallistumiseen liittyvät mahdolliset riskit.

Nuorten tutkittavien kohdalla on tutkijan noudatettava erityistä tarkkuutta. Suomen perustuslain 6 §:n 3 momentin mukaan lapsia pitää kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Sama oikeus turvataan myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklassa. Toisaalta huoltajalla on lapsenhuoltolain (361/1983) 4.1 §:n mukaan oikeus päättää lapsen henkilökohtaisista asioista. Tämän ja edellä mainittujen perustuslain ja lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteiden yhteensovittaminen ei ole aina aivan helppoa.

Tässä tutkimuksessa tavoiteltiin mahdollisimman suurta realistista näkemystä nuorten koulukieltäytymisestä, joka heijastaisi tutkimuskohteen elämäntilannetta mahdollisimman totuudenmukaisesti. Eskolan & Suorannan (1998, 214–215) mukaan realistisessa luotettavuusnäkemyksessä käytetään ulkoista ja sisäistä validiteettia. Sisäisellä tarkoitetaan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen sopusointua. Ulkoisella validiteetilla puolestaan tarkoitetaan tehtyjen tulkintojen ja johtopäätösten sekä aineiston välisen suhteen pätevyyttä. Realistiseen luotettavuuteen liittyy myös relibialiteetti, joka tarkoittaa aineiston mahdollisimman vähäistä ristiriitaisuutta.

Laadullisen aineiston arvioinnissa on Mäkelän (1990, 60) mukaan kiinnitettävä huomiota myös aineiston yhteiskunnalliseen merkittävyyteen ja riittävyyteen, analyysin kattavuuteen, arvioitavuuteen sekä toistettavuuteen. Tässä tutkimuksessa tavoiteltiin 8 haastateltavaa riittävyyden näkökulmasta, mutta aiheen vaikeudesta johtuen haastateltavia saatiin kuusi. Saturaatiota eli tutkimusaineiston kylläntymistä ei ehtinyt syntymään, mutta nämä kuusi erilaista kertomusta näyttävät täyttävän riittävän tiedon tutkimusongelman kannalta.

4 NUORTEN NÄKEMYKSET KOULUKIELTÄYTYMISEN SYISTÄ JA AUTTAMISKEINOISTA

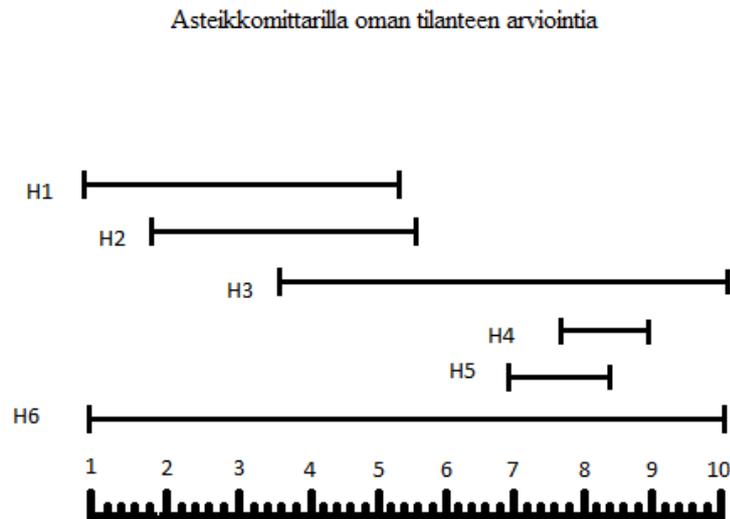
Seuraavassa käydään kysymyskohtaisesti asteikkokysymykset 1 ja 2 yhdistellen läpi, jonka jälkeen siirrytään ihmekysymyksien analyysiin. Tässä vaiheessa tutkimusta voidaan todeta, että tulevat luokittelutulokset noudattavat hyvin sekä kansainvälisiä koulukieltäytymiseen liittyviä artikkeleita sekä suomalaistutkimuksia aiheesta. Tutkimuskysymyksillä, ”*Miksi nuori kieltäytyy koulunkäynnistä?*” ja ”*Mikä mahdollistaa nuoren kiinnittymisen takaisin koulu yhteisön jäseneksi?*” haettiin vastauksia nuorten yläasteikäisten koulukieltäytymisen syihin ja siihen uusia toimivia ratkaisuja.

4.1. Asteikkomittarilla oman tilanteen arviointia

Nuorilta kysyttiin kahdessa ensimmäisessä kysymyksessä, missä sinä olet tällä hetkellä tällä asteikolla ja mihin sinä haluaisit päästä. Ratkaisukeskeisen ohjauksen asteikkomittari valittiin sen selkeyden perusteella ja se näytti tutkimustilanteessa olevan nuorille haastateltaville helppo ja mieluisa kokemus. Kynän kädessä pitäminen ja piirtäminen auttoivat keskittymisessä ja vastaamisessa. Tätä asteikkomittaria käytettiin välineenä myös keskustelun avaamiseen, sillä tutkimustilanne on nuorille aina jännittävä ja haasteellinen.

Mielenkiintoista ensimmäisten kysymysten kohdalla on vastaajien käsitykset kokonaisuudesta, sillä kolme niistä, jotka arvioivat itsensä olevan asteikolla hyvin alkupäässä numeron 1 tai 2 kohdalla, tavoittelivat asteikolla reilusta viitosesta aina numeroon 10 asti. Eräs vastaajista (H6) merkitsi itsensä nykytilanteessa 1 pykälän kohdalle, mutta tavoitteena oli jopa 2 x10. Vastaaja (H1) on taistellut jo pitkään kouluun lähtemisen kanssa ja tietää, että realistinen tavoite on helpommin toteutettavissa. Mielenkiintoinen on myös (H4), joka ei osaa kertoa miten hän on päässyt tavoitteeseensa, mutta jotakin myönteistä on tapahtunut. Samoin kokee myös (H5). Pisimmät hyppäykset ovat tekemässä (H3 ja H6), jotka kamppailevat oman koulukieltäytymisasiansa kanssa vielä alkumetreillä. Tässä vaiheessa tutkimusta tiedetään koulukieltäytymistoipumisen olevan pitkä ja raskas toipumisprosessi, joten tavoitteeseen pääseminen vaatii hyvin paljon. Vastaajien tavoitteet ovat hyvin korkealla samoin kuin motiivit, mutta nykytilanteen huomioiden kyvyt, taidot ja voimat voivat olla riittämättömiä. Kaikilla näillä tutkimuk-

seen osallistuneilla koulukieltäytyjillä oli poissaoloja ollut kuluneen tai edellisen lukuvuoden aikana ollut 600 tunnista 1000 tuntiin, kun vuosittainen lukuvuoden tuntimäärä on n. 1200 tuntia.

Kuva 2 Asteikkomittarilla oman tilanteen arviointia

Mielenkiintoista olivat myös kahden koulukieltäytymisasiassa jo eteenpäin päässeen nuoren vastaukset. Molemmat ovat numeron 8 kohdalla, joista toinen ilmoittaa, ”*ettei kymppejä haetakaan, että muuten vain on helpompaa*” ja toinen jatkaa omalla vuorollaan ”*ehkä tuo ysi on jo liikaakin, kasikin riittää*”. Molemmilla nuorilla oli ollut reilusti poissaoloja aikaisemmin koulusta, mutta tilanne on nyt korjaantunut.

Yksi vastaajista oli hyvin varovainen tavoitteen asettelussa ja siksi lähtökohtana oli melkein 2 ja tavoitteena numeroiden 5 ja 6 väliin. Tällä nuorella on lähes koko lukuvuosi poissaoloa koulusta ja taustalla paljon pettymyksiä koulumaailmasta, sairastelua ja itseluottamuksen häviämistä.

Asteikkomittarilla ei haettu selvää vastausta siihen, miksi yläasteikäinen nuori jää kotiin, mutta nuorten vastaukset kertovat hyvin siitä, että heillä on koulunkäynnin halua. Vain kyvyt ratkaista ongelmat ja voimat puuttuvat. Kotiin jääminen näyttää olevan hyvin epämieluisa vaihtoehto.

4.2. Nykytilanne ja syitä siihen

Kolmanneksi nuorilta kysyttiin, miten he ovat päätyneet nykyiseen tilanteeseensa, jolla tähdättiin kysymyksistä selkeimmin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tähän kysymykseen löytyi 43 selkeää pelkistystä eli syytä kotiin jäämiseen, jotka luokiteltiin samankaltaisuuksien pelkistysten perusteella alaluokkaan. Luokittelun edetessä yläluokkaan muodostui neljä teemoiltaan samankaltaista teemaryhmää koulukieltäytymiseen, jotka luokiteltiin pääluokkaan sosiaaliset taidot, koulu, mielen hyvinvointi ja vuorovaikutustaidot.

Sosiaalisten taitojen näkökulmasta koulukieltäytymisen syyt ovat hyvinkin selvät. Kiusaamisen kokemuksia oli useimmilla samoin kuin pelkoa selän takana puhumisesta. Tähän näyttää liittyvän myös kokemus siitä, että kiusaamiselle ei ole tehty mitään. Pikemminkin oppilaalla on kokemus siitä, että kiusattu on joutunut itse kärsimään seuraukset jälki-istuntona ja epäreiluna kokemuksena. Kiusaaminen aiheutti oppilaalle jatkuvaa stressiä ja oppilas kuvaa hyvin kertomuksessaan, kuinka koulunkäynnistä ei enää pystynyt nauttimaan, vaikka joskus kavereita olisikin ollut.

Lisäksi kavereiden puute ja siitä johtuva yksinäisyys näkyvät kertomuksissa. Koulu on nuoren näkökulmasta kavereiden tapaamispaikka ja on hyvin traagista, jos nuori jää koulussa ilman sosiaalisia suhteita.

Kolmannen kysymyksen kohdalla näkyy myös toipuneen (nimitän häntä H4-vastaaajaksi) vastaajan erilainen vastaus. Toipumisprosessissa hän kuvaa hienosti joidenkin ihmistenkin auttaneen siinä, että tilanne on nyt näin hyvä. Sosiaalisia syitä koulukieltäytymiseen ovat siis kiusaaminen, yksinäisyys ja kavereiden puute.

” monta vuotta kiusaamista, ei ollu kavereita ”

”kun eristäydyin niin en tienny miten pääsen eteenpäin ”

”nii ne anto mulle rangaistuksen siitä kun sain turpaani ”

”lakkasin käymästä koulussa, kun luulin et selän takana puhutaan ”

Toiseksi koulukieltäytymisen syitä luokiteltiin koulun ja opettajuuden näkökulmasta, sillä opettaja on koulun auktoriteetti ja heijastui monessa kertomuksessa selkeästi. Opettajuus on sinänsä hyvin laaja käsite, mutta haastateltavien tarinoissa opettajan ”simput-

tava” puhetyyli, huono käytös oppilasta kohtaan, opettajien kutsumustyön arviointi, opettajan epäreilu käytös ja opettajan neuvomiskyky ovat asioita, jotka nuoret nimeävät pohtiessaan kotiin jäämisen syitä koulun näkökulmasta.

”opettajien pitäisi mennä opettajiksi vaan silloin kun ne haluaa”

”sitte haukutaan ja sanotaan ettei susta tu mitään”

Kolmanneksi tärkeäksi koulukieltäytymisen syyksi nousi kuntoisuus eli tässä yläluokkaan nimettynä mielen hyvinvointi. Tämä teemaluokka näyttää syissä olevan kaikkein suurin ja siksi sitä tarkastellaan tässä hyvinkin läheisesti.

Yläasteelle siirtymisen pelko ja sitä seuraavat aggressiivinen ja negatiivinen käytös näyttävät seuraavan toisiaan. Jo ala-asteella alkanut kiusaaminen on aiheuttanut pelkotioloja ja kun kiusaamista ei ole saatu koulun taholta lopetettua, oppilas on reagoinut asiaan käytöksellään. Tästä on seurannut hyvinkin nopeassa tahdissa koulukieltäytymistä.

” aloin käyttäytyä aggressiivisesti ja negatiivisesti”

Toinen varsinainen syy mielen hyvinvoinnin näkökulmasta nousee masennuksen nimikkeellä, joka on joillekin haastatelluista ollut seuraus jostakin aiemmasta kokemuksesta, mutta myös itsessään varsinainen syy koulukieltäytymiseen. Masennus on ollut haastateltavien äänen perusteella vaikea, pitkäkestoinen ja kurja elämänjakso.

Seuraavaksi mielen hyvinvoinnin sisällä on luottamuksen poistuminen. Oppilas kuvaillee, kuinka suuria päätöksiä tehdään hänen puolestaan hänen niitä ymmärtämättä ja samalla kertoo luottamuksen katoamisesta. Tämä taas on vaikuttanut suoraan oman ymmärryskyvyn vähenemiseen asioista, lisännyt voimattomuuden tuntoa ja syyllisyyttä siitä, miksi oppilas on sellainen kuin on. Syyllisyys ja muiden ongelmien kasaantuminen mieleen näyttää jälleen johtavan masennuksen ja mielen pahoinvoinnin äärelle.

Nuorille reiluuden kokemus on hyvin tärkeää ja siksi sen nouseminen tutkimuksen sanoissa, lausumissa ja luokissa ei yllätä. Erityisesti opettajan epäreilu käytös kiusaamislanteissa on jättänyt jälkensä haastateltavien mieleen. Tämä voisi kuulua myös koulun tai sosiaalisten taitojen alle, mutta kun epäreiluuden kokemus saa nuoren epäilemään itseään ja itsetunnon laskemaan, se kuuluu mielen hyvinvointiin.

Mielenkiintoinen polku oli myös haastateltava (H3), jonka polkua pohdittiin paljon mielen hyvinvoinnin ja suorittamisen näkökulmasta. Syy koulukieltäytymiseen näyttää olevan totaalissa uupumisessa, sillä vastaajan vastauspolku on täynnä suorittamista vaikka voimat ovat loppuneet. Haastateltava kertoo koulukieltäytymisen syistä jaksamisen näkökulmasta; ei jaksakaan lukea kokeisiin, ei tehdä tehtäviä ja huonot numerot masentaa.

Lisäksi yksi haastateltavista kertoo avoimesti diagnooseistaan, sosiaalisten tilanteiden pelosta ja masennuksestaan, joka on selkeä syy koulukieltäytymiseen. Haastateltavan mukaan tilanne pitkittyi ja pääsi pahaksi, mutta hoito on nyt aloitettu. Nämä sairaudet on luokiteltu alaluokkaan diagnoosit, jonka yläpuolella on yläluokka mielen hyvinvointi.

”mulla oli masennusta”

”mun pitäis selvitä tästä mun olotilasta”

Lisäksi aineistossa vaikuttaa kaksi toipilasta (H4 ja H5), jotka kertovat mielen hyvinvoinnin osalta taas syitä siihen, miksi he olivat päässeet eteenpäin. Asioiden helpottuminen ilman näkyvää syytä, perhekeskuksen tuki, kavereiden tuki ja arkirytmien löytyminen. Nämä voidaan kääntää myös toisin päin ja pohtia, voisivatko nämä olla ratkaisuja toisille koulukieltäytymiseen.

4.3. Etenemisen huomaaminen

Seuraavassa haastattelukysymyksessä kysyttiin ratkaisukeskeisen teorian mukaan ihme-kysymyksellä etenemisestä eli mistä nuori huomaa päässeensä yhden pykälän eteenpäin ja mistä muut huomaavat etenemisen eli asioita, jotka olisivat jo paremmin ja mahdollistaisivat koulunkäynnin. Tämän haastattelukysymyksen tavoitteena on auttaa asiakasta oman elämänsä pohdintaan ja olla itse mukana toipumisprosessissa.

Tässä kysymyksessä keskeisiksi teemoiksi nousevat samoin kuin edellisessäkin mielen hyvinvointi, koulu, sosiaaliset suhteet, vaihtoehtoiset opetusjärjestelyt sekä uusi tema, jota vielä tässä kohtaa nimitämme toimintakyvyksi.

Tämän kysymyksen kohdalla vastauksissa korostuu jälleen mielen hyvinvoinnin asiat. Nuorten äänissä korostuivat elämänhallinnan asiat ja heille olisi tärkeää päästä joka päivä kouluun. Luottamus siihen, että koulu alkaa sujumaan, kunhan sinne vain pääsee, on suuri.

”tää alkaa siitä että käyn joka päivä koulussa”

Tämän kysymyksen vastauksissa näkyy pohdintaa suorittamisen ja jaksamisen teemasta. Nuorelle tärkeää ovat numeraaliset arvioinnit ja nuoret kertovat tässä kohtaa kohonneiden numeroiden olevan suurin merkki sekä itselle että toiselle koulunkäynnin etenemisestä. Lisäksi kuitenkin useampikin vastaaja kertoo etenemisestä yhdelläkin pykälällä tarkoittavan kokeisiin lukemisen jaksamisen lisääntymistä ja oman olon parantumista.

” jaksaa taas lukea kokeisiin”

”en tiä mitä muut vois ajatella”

Kuitenkin muutamalla vastaajista näkyy tässä kohtaa toivottomuutta ja yksinäisyyden tuomaa epätietoisuutta etenemisestä. Se, että nuorella ei ole hänen mukaansa olemassa tietoa asioista, joista näkisi asioiden olevan paremmin tulevaisuudessa tai tietoa yhtään siitä, mitä muut voisivat ajatella omasta etenemisestä, on surullista.

Vastauksista ilmenee myös hyvinvoinnin lisääntyminen toipumisen näkökulmasta etenemisen edettyä. Vastaajat kuvailevat oloaan paremmaksi ja kertovat, ettei muutoksia välttämättä ainakaan muut näe. Itse tietää menevänsä eteenpäin, ja se on tärkeintä.

”muut ei välttämättä huomaa mistään niitä muutoksia”

”ei ellen itse sano”

Kuntoutumiseen ja eteenpäin menemiseen liittyvät myös (H4 ja H5) hyvin positiiviset seikat, kuten riittävän avun saaminen oikeaan aikaan sekä mielialan kohentuminen. Energiaa vastaajan mukaan prosessi on vaatinut *”älyttömästi”*, mutta eteenpäin pääseminen on ollut sen arvoista ja vaikeana aamuna kouluun lähteminen on tuntunut jopa saavutukselta.

”apua sopivasti samaan aikaan”

Sosiaalisten suhteiden näkökulmasta tässä kysymyksessä kavereiden merkitys korostuu, jopa siinä suhteessa, että mielen hyvinvointiin löytyi selkeästi 11 asiaa, kun taas sosiaaliseseen näkökulmaan tässä kysymyksessä vain kolme asiaa, jotka kaikki liittyivät siihen, mistä muut huomaavat edistymisen.

Vastaajien mukaan heille on tärkeää, että kaverit huomaavat heidän olevan koulussa. Tämä on varmasti luonnollisin ja toivotuin tulos, sillä varmasti kotiin jääminen aiheuttaa kavereiden kesken paljon pohdintaa, epäselviä tilanteita koulussa, turhia puheita ja pahaa mieltä kotiin jäävälle.

Vastauksista ilmenee myös vuorovaikutustaitoihin liittyvä teema, joka on luokiteltu kouluteeman alle. Muutamit vastaajista nostavat palautteen saamisen sellaiseksi asiaksi, josta he huomaisivat etenevänsä koulussa. Vastaajien mukaan palautetta annetaan liian vähän tai sitä annetaan vain ”toisille”. Koulun ja opettajan tehtäviin palautteen antaminen kuuluu oleellisesti, mutta esimerkiksi epäonnistunut vuorovaikutus voi jättää tilanteen epäselväksi.

Toiseksi kouluteemaan etenemisessä liittyy vaihtoehtoiset opetusjärjestelyt, sillä vastaajat olivat kokeneet erityiset järjestelyt helpottavina tekijöinä, esimerkiksi yksityistä opiskelua kuraattorin luona pidettiin toimivana järjestelynä ja joka ajatuksen tasolla helpottaa kouluun lähtemistä ja siellä olemista.

Lisäksi viimeisenä yläluokkaan tulleenä teemana tähän kysymykseen nousi toimintakyky, jolla tarkoitetaan jonkinlaisten ajatusmallien muuttamista. Nuoret kertovat hyvin tarinoissaan, miten vanhoista ajatuksista pitäisi päästä eteenpäin ja tilalle pitäisi saada uusia ajatuksia, toiseksi vastaajat kertovat oleelliseen keskittymisen vaikeudesta ja jonkinlaisesta voimavara-ajattelusta.

”en anna vanhojen asioiden enää vaivata”

4.4. Se vaikea toiveikkuskysymys

Toiveikkuskysymyksellä haluttiin saada selville vastaajan mahdollisia toiveikkaita ajatuksia ja voimavaroja tavoitteen saavuttamiseksi. Tästä kysymyksestä keskeisiksi teemoiksi nousivat määrällisessä esiintymisjärjestyksessä mielen hyvinvointi, sosiaaliset suhteet ja koulu.

Toiveikkuus kysymyksenä oli varmasti hankala nuorille, jotka kamppailevat oman koulu-elämänsä ja itsensä kanssa. Siksi vastaukset ovat hyvin varovaisia ja mukana muutama hyvin pessimistinen vastaus. Toipuneet ja hyvää matkaa kuntoutuneet nuoret ovat lähinnä hyvinkin realistisia, eivätkä elättele turhia toiveita. Toisaalta he hyvin suomalaiseseen tyyliin vastailevat *pessimisti ei pety – asenteella* tähän kysymykseen.

Yksi vastaajista (H2) kuvaa toiveikkouden taaksepäin menoa masennuksen takia. Samaan hengenvetoon hän kuvaa selviytymistä oman olotilansa kanssa raskaaksi, näiden takia toivottomuus kasvaa ja kotiin jäämisen kynnyks madaltuu. Erilaiset keskustelut auttaisivat, mutta masennus vie jalat alta eikä kotoa tule lähdettyä minnekään.

”menty toiveikkudessa taaksepäin”

Haastateltava (H6) ilmoittaa olevansa *ei yhtään toiveikas*, koska lääkitys on vasta vaihdettu. Toiveikkouden kysymys osoittautui siis erittäin vaikeaksi sekä nuorelle että haastattelijalle, koska toiveikkuus on ratkaisukeskeisen ajattelun ja toipumisen selkäranka.

Toiseksi tässä kysymyksessä sosiaalisesta näkökulmasta toiveikkouden osalta myös kaverit, yhteydenpito ja vapaa-ajan merkitys korostuu. Toiveikkoutta koulun suhteen lisää tieto siitä, että sekä koulussa että vapaa-ajalla on kavereita ja yhteyksiä heihin pidetään erilaisin keinoin.

”kaikki tulee toimimaan, kun saan kaverit takaisin”

”yhteyksiä pidetään ja kaikkea muuta”

Koulun näkökulmasta toiveikkoutta voidaan lisätä paremmalla ohjauksella, sillä vastaajat kertovat epäselvästä ohjauksesta, joka ei ole ollut vastaajien mielestä riittävää ja toi-

saalta riittävän selkeää. Kotiin jäämisen kanssa kamppaileva nuori jää hyvin helposti kotiin ja vastaajan mukaan mieliala laskee.

”etten voi tehdä enää mitään ja sitte taas masennusta”

”ei mulle sanottu mitään, paitsi sitte ku en päässy läpi”

4.5. Omat voimavarat käyttöön

Seuraavalla haastattelukysymyksellä tähdättiin siihen, mitä nuoren itse pitäisi tehdä tavoitteen saavuttamiseksi eli millaisia voimavaroja ja keinoja nuorilla on itsellään ja mitä kenties pitäisi tehdä toisin. Tämän kysymyksen perusteella yläluokkaan nousevat esiintymisjärjestyksessä teemat vanhemmuus, toimintakyky, mielen hyvinvointi ja vaihtoehtoiset menetelmät.

Alaluokkaan yläluokan alle nousee hyvin paljon ohjaukseen liittyviä asioita, jotka olen nimittänyt ”kotiohjaukseksi” ja luokitellut vanhemmuuden yläluokkaan. Nuoret kertovat hyvin avoimesti kuinka aamuisin pitäisi herätä, pukea, syödä, pakata koululaukku ja lähteä kouluun. Kuitenkin nämä ovat asioita, joista lähtökohtaisesti tietysti huolehtii nuori, mutta myös vanhemmat. Nuoret kertovat heräämisen vaikeudesta, kotitehtävien haasteellisuudesta, rytmien heittelemisestä viikonlopun jälkeen ja pelaamisen lopettamisen vaikeudesta. Rajojen vetäminen on kuitenkin perheessä alaikäisen nuoren kohdalla vanhempien tai aikuisen vastuulla, mutta tässä kohtaa tutkimusta on selvää, että vanhemmilla on suuri vastuu nuoren koulun sujumisesta.

Lisäksi vanhemmuuden yläluokkaan nousee kodin henkisen tuen merkitys, sillä vastaajat kertoivat kodin tuen puuttumisen merkityksestä. Vanhempien, erityisesti äidin läsnäoloa kaivattiin enemmän kotiin, tukea päätöksentekoon ja arjen sujumiseen. Samalla tavoin kodin tukea ”kotiohjauksen” näkökulmasta toivottiin paljon enemmän, vaikka kyse on jo yläasteikäisistä nuorista, mutta silti isoista lapsista.

”äiti ei kauheesti tue mua”

”koti vois tukea aika paljon”

Lisäksi vanhemmuuden teemaan liittyy läheisesti esimerkiksi lääkkityksestä huolehtiminen ja nuoresta erityinen huolehtiminen silloin kun nuoren kunto on erityisen huono ja

toipuminen on vasta alkanut. Psykkisten sairauksien hoitamiseen kuuluu myös ahdistuksen hoitaminen, mielialojen vaihteluiden hoitaminen sekä alkoholilla lääkitsemisen estäminen, mutta myös kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lisääminen esimerkiksi suorittamista vähentämällä.

” pitäis vaan lukea enemmän, ei mitään muuta ”

” mun mieliala menee ja lähden ryyppäämään ”

Kysymykseen siitä mitä pitäisi itse tehdä tavoitteen saavuttamiseksi, liittyy tässä vastauksessa myös toimintakyvyn näkökulma, sillä nuoret näyttävät haluavan löytää jostakin motivaatiota ja kiinnostusta tekemiinsä asioihin. Niin kuin joissakin aiemmissa vastauksissa, tässäkin näkyy halua ajattelun, tekemisen ja ymmärtämisen kaipuuseen.

” yrittää saada motivaatio ”

” kiinnostua asiasta mitä mä teen ”

4.6. Riittävätkö voimat?

Seitsemännessä haastattelukysymyksessä nuorilta kysyttiin, kuinka paljon nuori olisi valmis tekemään tavoitteen saavuttamiseksi eli kysyttiin epäsuorasti nuoren voimia tavoitteen saavuttamiseksi. Ennen vastausta haastateltavan kanssa kerrattiin asteikkomittarille alussa merkitty tavoiteasteikko ja sen paikka. Tästä haastattelukysymyksestä nousi yläluokkaa vanhemmuus, mielen hyvinvointi ja toimintakyky ja koulu.

Vastauksissa on jälleen paljon mielenkiintoisia asioita. Silloin kun nuori aamulla pohtii kouluun lähtemistä tai kotiin jäämistä, vanhemmuudella on suuri merkitys. Nuoret itse kertovat, ettei ole mitään oikeaa syytä jäädä kotiin, ellei tauti ole todella kova. Kotiin jäämisen pohdinta on nuorelle raskasta, jos hän ei oikeasti tiedä onko hän sairas vai ei. Vanhemmat voisivat auttaa tässä asiassa ja rajata asian esimerkiksi kuumeeseen tai oksentamiseen.

Tässä kohtaa tutkimusta näkyy, että nuoret haastateltavat ovat kohta aikuistumassa olevia nuoria, jotka pohtivat paljon omaa itsenäistymistään, vastuunottoa ja vanhempien vastuuta. Haastateltava (H2) pohtii erityisesti ajatusta omavastuusta paljon ja kertoo, että jos nuori ei saa kotoa tukea, hänen täytyy joko muuttaa omaan kotiin tai yrittää ot-

taa itseä niskasta kiinni. Toisaalta kotona vaivaavat epäonnistumisen muistot ja huono suhde vanhempiin, joten nuoren ajatuksissa oma koti vastuineen tuntuu valheellisesti helpommalta, vaikka masennus ja mielialan vaihdokset rajoittavat arjen sujumista hyvin paljon.

”muutan kotoa pois, ehkä sitten pärjään”

”joko kotona tuetaan tai sitten saan itteäni niskasta kiinni”

Jälleen aineistosta erottuvat kaksi eteenpäin pääsyttä (H4 ja H5), joiden vastaukset erottuvat myönteisesti muista. Toinen kertoo jatkavansa samaan malliin ja toinen kohottaa hartioitaan tyytyväisenä haastattelutilanteessa.

Haastateltavien (H1, H2, H3 ja H6) kaikkien vastauksissa paistaa halu tehdä paljon työtä tavoitteen saavuttamiseksi. Kaikki ilmaisevat sanoilla *”tekisin paljon”* ja *”valmis tekemään aikas paljon tai niin paljon kuin mahdollista”*, mutta samaan hengenvetoon yksi heistä kertoo, ettei joskus vain pääse lähtemään kouluun. Sosiaalisten tilanteiden pelko on niin suuri.

Toimintakyvyn tukeminen vilahtaa myös tässä haastattelukysymyksessä, sillä kysymyksenasettelu *”kuinka paljon olet valmis tekemään”* herätti vastaajissa myös epätietoutta omista kyvyistä, jaksamisen rajoista ja voimavarojen lisäämisestä.

Viimeisenä nousee koulun näkökulma, joka voisi auttaa nuoren jaksamista erilaisin menetelmin, parantamalla ohjausta, kirkastamalla tavoitetta riittävän usein ja käyttämällä riittävästi erilaisia opetus- ja ohjausmenetelmiä oppilaiden tulosten parantamiseksi.

”olisi hyvä tällainen mittari kerran kuussa”

”jotenkin pitäis nähdä miten edistyy”

4.7. ”Fiiliksestä huomaa päässeensä perille”

Haastattelukysymyksillä 8 a ja b tavoiteltiin vastausta toiseen tutkimuskysymykseen *”mikä mahdollistaa nuoren kiinnittymisen takaisin kouluyhteisön jäseneksi?”*. Kysymyksellä 8 a kuitenkin ensin tavoiteltiin tunnetilaa, ihmetilaa, jossa vastaaja pohtii etukäteen mistä hän itse ja muut huomaisivat hänen päässeen tavoitteeseensa. Tämän ky-

symyksen perusteella yläluokkaan nousivat seuraavat teemat: onnistunut vuorovaikutus, toimintakyky, koulu, mielen hyvinvointi ja vanhemmuus.

Vuorovaikutuksen sisällä oli onnistumista sekä koulussa että kotona. Vastaajat kertoivat itse huomaavansa tehtävien tekemisestä, todistuksen saamisesta, opettajalta saadusta palautteesta ja perheen reaktiosta, että onnistumista on tapahtunut.

” kai jos mä oon siellä tehny kaikki tehtävät ”

” jos ne kattoo todistusta, mutta ei kai ne muuten. ”

Toiseksi isoimpana teemana tähän kysymykseen nousi toimintakyky. He mielikuvittelivat päässeensä tavoitteeseensa ja fiiliksen olevan silloin hyvän, pitäisi keksiä nopeasti uusia tavoitteita, koska on turhaa olla ilman tavoitteita, ilman tavoitteita ei jaksaisi mitään, tavoitteessa ei olisi masennusta eikä ahdistusta, omasta ilmeestä huomaisi sekä itse että muut ja että olisi voittanut itsensä jotenkin. Haastateltava (H2) sanoi tilannetta jopa ”ihmetilanteeksi”, jossa tilanne olisi ihme itselle, mutta jossa myös perhe ja tyttöystävä voisivat olla onnellisia.

Koska kaikki haastateltavat olivat hyvin koulumyönteisiä, koululla ja todistuksella on suuri merkitys. Kaikki vastaajat vastasivat hieman eri sanoin todistuksen merkityksestä, tehtävien tekemisestä ja tavoitteisiin pääsemisestä, joten koululla on suuri merkitys miten se voi auttaa nuoria huomaamaan tavoitteeseen pääsemisen keinot ja sen tärkeyden.

Koulun merkitystä korostaa myös vaihtoehtoiset oppimisjärjestelyt, sillä vastaajista useampikin kertoi erilaisista vaihtoehdoista, joiden tiedostaminen auttaa kouluun palauttamisasiassa ja siellä olemisessä sekä tavoitteen saavuttamisessa. Koulun vaihto nähdään hyvin myönteisenä (H1, H4, H5 ja H6) vaihtoehtona, rästitehtävien tekeminen joustavasti, erilaiset oppimispolut ja kokonaisuudessaan peruskoulun suorittaminen on tärkeää.

Silloin kun kysytään, mistä muut huomaavat että olet päässyt tavoitteeseen, ei ole mitenkään yllättävää, että sosiaalisten suhteiden merkitys korostuu. Kaikki muut paitsi (H3) ilmoittavat, että kaverit huomaavat päässeen eteenpäin, kun on taas koulussa. Tavoitteessa nuoret kertovat jaksavansa kavereiden kanssa paljon enemmän, enää ei olisi

stressiä koulusta eikä koulukavereista, muiden ei tarvitse enää kysellä eikä ihmetellä missä on, vaan voisi nauttia hyvästä olost.

Tässäkin kysymyksessä vanhemmuuden teema nousee lähinnä kotiohjauksen näkökulmasta. Vastaajille on tärkeää lähteä aamulla kouluun ja olla osa kouluyhteisöä niin kuin muutkin ikätoverit. Kotoa tapahtuvat ohjaus varmistaa parhaimmin kouluun lähtemisen.

Tutkimuksen edetessä huomattiin, että kysymys 8 oli kaksitasoinen ja siksi tutkimustuloksissa on mukana myös 8b. Tällä kysymyksellä ”mikä on silloin erilaista” tähdättiin suoraan ajatukseen ihmetilasta, ihannekoulusta tai ratkaisusta koulukieltäytymiseen. Tästä kysymyksestä nousivat tärkeimmiksi tekijöiksi toimintakyky, mielen hyvinvointi, sosiaaliset taidot ja koulu. Eteenpäin päässeille haastateltaville (H4 ja H5) kysymys oli vaikea, sillä heidän mielestään he elivät ihannetilaansa koulun suhteen juuri nyt.

Kiusaamisen poistaminen näyttää olevan perusasia, joka on pitkän harkinnan jälkeen sosiaalisten taitojen alla yläluokassa. Haastateltava ehdottaa kiusaamisen poistamista kokonaan, eikä se ole varmasti huono vaihtoehto.

” koulussa kiusaus kielletty ”

Toiseksi ihmetilaan päätyi koulu, sillä opettajien motivaatio, erilaisten oppijoiden ymmärtäminen ja hyvä opetustaito ovat haastateltavien mukaan tärkeimpiä asioita.

” siellä on opettajia, jotka oikeasti yrittävät olla opettajia ”

Suurin määrä luokittelun perusteella pelkistyksistä nousseista asioista liittyi toimintakykyyn ja sen lisäämiseen. Jonkinlainen epäusko itsestä ja itseluottamuksen puute näyttää tarvitsevan korjausta, lisäksi nuoret haastateltavat kuvailevat maailmaakin silloin epäuskoisesti ja omaa koulusuoriutumistaan ihmeeksi.

” maailma näyttäisi aurinkoiselta vaikka sataisi ”

” hyvältä tuntuisi vaikka järkyttyisin ”

” luulisin että ne huijaa ”

Mielen hyvinvointiin ihmekysymys ja ihannetila näyttävät sopivan oikein hyvin. Koulu olisi suoritettu ja tuntuisi hyvältä (H1 ja H2 sekä (H4 ja H5), jaksaisi tehdä koulutehtäviä ja numerot olisivat parempia (H3). Haastateltava (H4) kertoo myös hyvästä olotilasta ja (H6) luottaa lääkkeiden vaikutukseen.

”hyvältä tuntui, koska koulu menee hyvin”

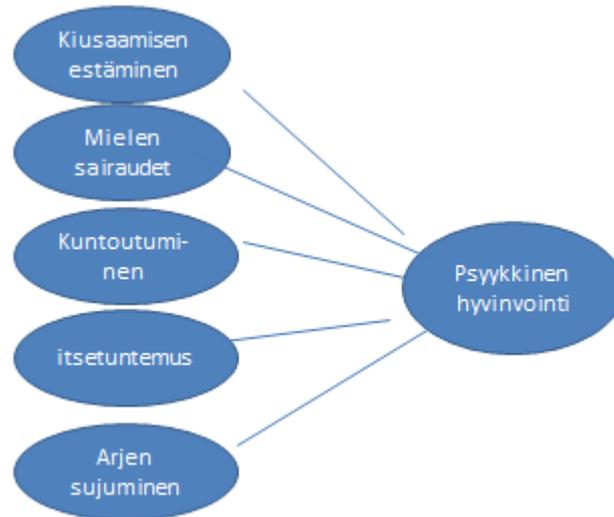
”jaksaa tehdä koulujuttuja”

”varmaan parempi olo”

4.8. Kokoavien käsitteiden muodostuminen

Kysymyskohtaisen analyysin jälkeen yläluokkaan oli saatu 6 keskeistä teemaa sosiaaliset taidot, koulu, mielen hyvinvointi, vanhemmuus, vuorovaikutus ja toimintakyky, joiden kautta analyysiä tehtiin. Koko aineiston yläluokkaan tulleet käsitteet tarkistettiin vielä kerran ja yhdistettiin samankaltaisuuksien perusteella. Tämän jälkeen lähdettiin etsimään näille yhteisiä teoreettisia käsitteitä, joista muodostuisivat tämän tutkimuksen kokoavat käsitteet. Analyysin edetessä kokoaviksi käsitteiksi muodostuivat: sosiaalis-tamisen välttämättömyys, onnistunut koulukokemus, psyykinen hyvinvointi, tasa-arvoinen viestintä, kasvatusvastuun ymmärtäminen ja toimintakykyä koululaiselle kognitiivis-behavioraalisiin keinoin.

Koko analyysi on luettavissa liitteestä (5), mutta seuraavassa kuviossa esimerkkitiivistys kaikkien teemojen yhdistämisestä ja kokoavien käsitteiden synnystä. Mielenkiintoista on se, että mielen hyvinvointi on ehdottomasti tärkein asia koko tutkimuksessa ja lausumista muodostettuihin pelkistykseen löytyi 94 mielen hyvinvointiin liittyvää teemaa. Toiseksi koko tutkimusaineiston analyysissä korostui koulun merkitys ja siitä saatiin pelkistykseen 48 samankaltaista teemaa. Kolmanneksi nousi toimintakyvyn pelkistykset, joihin nousi 29 samankaltaista teemaa. Sosiaalisten suhteiden teema sai tutkijan yllätykseksi vain 18 samankaltaisuutta, kasvatusvastuun teema 17 ja vuorovaikutuksen teemat 15 samankaltaisuutta.

Kuva 3. Psyykinen hyvinvointi

1.kokoava käsite – psyykinen hyvinvointi

Tämän tutkimuksen tuloksena on selvää, että nuorten psyykinen hyvinvointi on tärkeää ja sillä on suuri merkitys koulukieltäytymisessä. Toimintakykyinen ihminen, nuori tai aikuinen, tarvitsee terveyden toimiakseen kunnolla ja käydäkseen koulussa tai työssä.

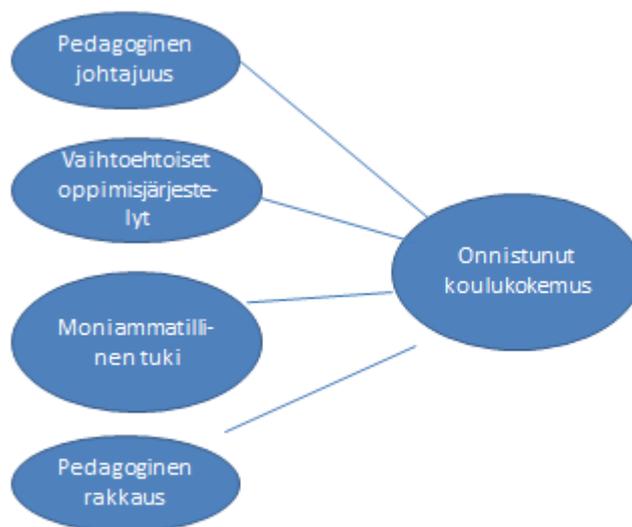
Näissä nuorten tarinoissa korostuu hyvinkin diagnostiset sairaudet eli masennus, ahdistus, käytöshäiriöt ja sosiaalisten tilanteiden pelko, jotka ovat hyvin hoidettavissa olevia asioita. Nuoren psyykinen sairastuminen ei ole koskaan kenelläkään helppo asia, mutta hoidettavissa niin kuin muutkin nuhakuumeet. Psyykkiseen hyvinvoinnin ymmärtämiseen liittyy myös lääkitystasapainosta huolehtiminen, riittävä seuranta sekä alkoholilla itsensä lääkitsemisen poistaminen. Nuorten tarinoissa korostuu myös se, kuinka hyvin he olivat toipuneet saatuaan psyykkistä apua oikeaan aikaan ja riittävästi, lääkehoitoa, terapiaa ja kouluun liittyviä vaihtoehtoisia järjestelyjä, vanhempien ja kavereiden merkitystä unohtamatta.

Yläluokasta nousee myös kuntoutumisen teema, joka tarkoittaa psyykkisen hyvinvoinnin rakentamista ja ylläpitämistä. Kun on kyse nuorista ja koulusta, koulussa tulisi olla joustavia järjestelyjä kuntoutumisen takaamiseksi. Kuntoutumisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa luottamuksen uudelleen syntymistä, tunnetilojen käsittelytaitoa, henkisen jaksamisen lisääntymistä ja itsetuntemuksen kasvua. Kuntoutuminen tarvitsee tuekseen

vahvan verkostotyön, sillä aikaisempien tutkimusten mukaan kodin ja koulun välinen yhteistyö sekä moniammatillinen yhteishengessä rakennettu verkostotyö takaavat hyvän lopputuloksen.

Lisäksi yläluokassa näkyy tulevaisuusajattelu, jolla psyykkisen hyvinvoinnin yhteydessä tarkoitetaan luottamusta tulevaisuuteen, arjen sujumista ja riittävää koulumenestystä tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi tämän tutkimusaineiston sisältä yläluokasta nousi erilaisuuden käsittelyn teema, joka tarkoittaa erittäin tärkeää osa-aluetta oman itsensä hyväksymiseen ja oman identiteetin rakentamiseen.

Tästä tutkimuksesta ilmenee, että koulu on nuorelle tärkeä paikka ja siksi sekä koulun, erilaisten verkostojen ja vanhempien on toimittava yhteisen näkemyksen vuoksi ripeästi ja tehokkaasti niin, että nuoren henkinen hyvinvointi palautuu ennalleen ja kouluun palaaminen mahdollistuu.

Kuva 3. Onnistunut koulukokemus

2. kokoava käsite – onnistunut koulukokemus

Lähtökohtaisesti tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tutkia koulua eikä arvostella sen työntekijöitä eli opettajia, ja onneksi niin ei tarvitsekaan tehdä. Haastatelluista (H1) oli kaikkein koulukriittisin, vähemmän (H2) ja muiden mielestä koulu oli pienessä roolissa koulukieltäytymisasiassa.

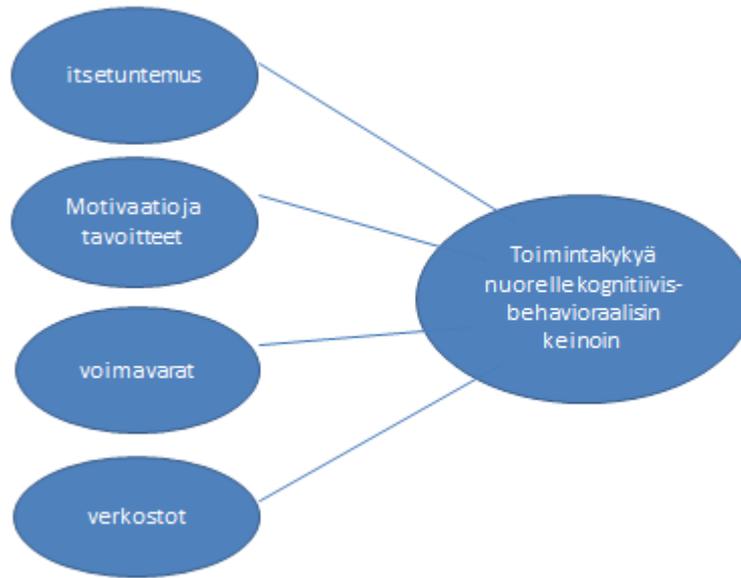
Yleisesti pohtien kuitenkin erilaiset joustavat opetus- ja oppimisjärjestelyt näyttävät olevan tärkeässä roolissa, kun puhutaan koulukieltäytymisestä. Samaan tapaan yläluokkaan nousivat erilaiset oppijat, oppimisen tukeminen sekä erityisopetus ja – ohjaus. Erityispedagogiikalla tarkoitetaan tässä yhteydessä riittävän hyvää opetusta kaikille, niin että kaikki voisivat kokea olevansa ainutkertaisia ja osaavia oppijoita. Tämän tutkimuksen mukaan vaihtoehtoisia oppimismenetelmiä tarvitaan laajasti sekä tietysti ennakkoivasti mutta myös erityisesti koulukieltäytymisen toipumisvaiheessa. Vastaajista (H6) kertoo ajatuksenkin jo helpottavat kouluun palaamista, kun tietää joustavista vaihtoehdoista.

Lisäksi opettajan persoona ja erityisesti sen inhimillisuus tai ”kosketuspinta” näyttää nousevan tärkeäksi asiaksi. Useista lausumista näkyi kaipuuta opettajan ymmärrykseen, tasapuolisuuteen ja erilaisten oppilaiden ymmärtämiseen. Näyttää siltä, että tietotaito-opettajan on nykyaikana oltava erityisesti nuorille myös ihminen, sillä sitä he näyttävät tämän tutkimuksen perusteella kaipaavan. Tämä voi tarkoittaa yläluokkaan nousseen ammatillisen osaamisen kirkastamista, mutta myös opettajan oikeanlaista persoona.

Onnistunut koulukokemus tarkoittaa myös pedagogisen johtamisen käsittelyä. Tutkimuksen teoriaosassa (Husu 2012) viittaa opettajien tiedostamattomiin ajatuksiin ja asenteisiin. Kuitenkin koulu on näyttämöpaikka, jossa terävät nuoret huomaavat ja erottavat välittömästi aidon, välittävän, rakkaudellisen, totuudellisen ja motivoivan opettajan vastakkaista linjaa toteuttavasta opettajasta.

Koulun moniammatillinen joukkio muodostaa koulun aikuisten ja toimivan joukon. Onnistunut koulukokemus tarkoittaa tämän tutkimuksen perusteella myös verkoston kykyä toimia ja reagoida tarvittavin toimin. Haastateltavat olivat kokeneet esimerkiksi koulun vaihdon myönteisenä ratkaisuna kouluongelmiin sekä luokkakoon pienenemisen hyvänä asiana.

Tutkimus paljasti nuorten koulumyönteisyyden, jolloin itse koulu näyttäytyy tekemisen paikkana ja nuoren työpaikkana. Nuoret kokevat tehtävät, kokeet, suoritukset ja arviointit sekä eteenpäin pääsemisen tärkeänä. Näille haastatelluille nuorille matkaan oli tullut kuitenkin mutkia psyykkisten sairauksien muodossa, mutta juuri siksi tällaisista nuorista pitäisi huolehtia erityisjärjestelyin, koska toipuminen on sitä nopeampaa, mitä joustavammin koulutyöt sujuvat ja itseluottamus oppijana ylläpidetään.

Kuva 4. Toimintakykyä nuorelle kognitiivis-behavioraalisiin keinoihin

3. kokoava käsite – toimintakykyä nuorille kognitiivis-behavioraalisiin keinoihin?

Näiden nuorten haastateltavien tutkimustuloksista ilmenee epäselvyyttä ajatusten, tekojen ja seurausten keskinäisestä merkityksestä. Useassa kohdin nuoret pohtivat nuoruuteen tyypillisellä tavalla esimerkiksi motivaation ja kiinnostuksen merkityksestä opiskeluun ja jaksamiseen. Kuitenkin niin, että kiinnostus nähdään välineenä jaksamiseen ja motivaatio auttaa tavoitteeseen pääsemisessä. Keinoja motivaation löytymiseen ei näytä kuitenkaan olevan tai nuoret eivät tiedä, mikä kiinnostaa tai miten kiinnostus herätetään. Kuitenkin haastatteluaineiston perusteella nuoret kertovat paljon tavoitteistaan ja siitä miten tärkeää on löytää heti uusi tavoite jo saavutetun tilalle.

Toisekseen koulukieltäytymisen ratkaisuna voisi tässä yhteydessä toimia erilaisten tunteiden oppiminen ja omaksuminen. Tunteiden ilmaisu näyttää olevan vaikeaa, nuori ei osaa kuvailla ajatuksiaan ja tunteitaan ja monet yllättävät tilanteet ahdistavat nuorta. Lisäksi tässä yhteydessä yläluokkaan nousseet rohkeus ja itsetuntemuksen lisääntyminen saattaisivat lisätä jaksamista monella tasolla. Tunnetaitojen harjoittamiselle voitaisiin todennäköisesti ennaltaehkäistä monenlaisia epämieluisia tunteita, jotka voivat pahimmillaan auttaa nuorta jäämään kotiin.

Kolmanneksi nuorilla näiden kertomusten perusteella on heikko käsitys omista voimavaroistaan. Samoin elämänhallintaan liittyvät asiat askarruttavat monia. Monet kertovat

jaksamisestaan hyvin monessa eri yhteydessä, mutta mitä se on ja kuinka paljon sitä tarvitaan, siitä nuorilla on vähän käsitystä. Omien voimavarojen tiedostaminen, rajojen rikkominen ja selviytymisen kokemus lisäävät voimavaroja, joita taas tarvitaan jokapäiväisessä koulunkäynnissä. Lisäksi positiivinen ajattelu ja sen vahvistaminen voisivat lisätä voimavaroja.

Elämänhallinnan asiat nousivat myös osaratkaisuna tästä tutkimuksesta. Nuoret näyttävät tarvitsevat elämänhallinnallisia neuvoja, ohjeita ja harjoituksia arkisiin tilanteisiin. Nuoret kertovat paljon arkirytmien tärkeydestä ja sen tuomasta mielihyvästä, mutta jos itsellä tai perheellä ei ole arkielämässä rytmitystä, nuori tarvitsee ehdottomasti silloin tukea elämänhallinnan asioihin.

Kuva 5. Sosiaalistamisen välttämättömyys

4. kokoava käsite – sosiaalistamisen välttämättömyys

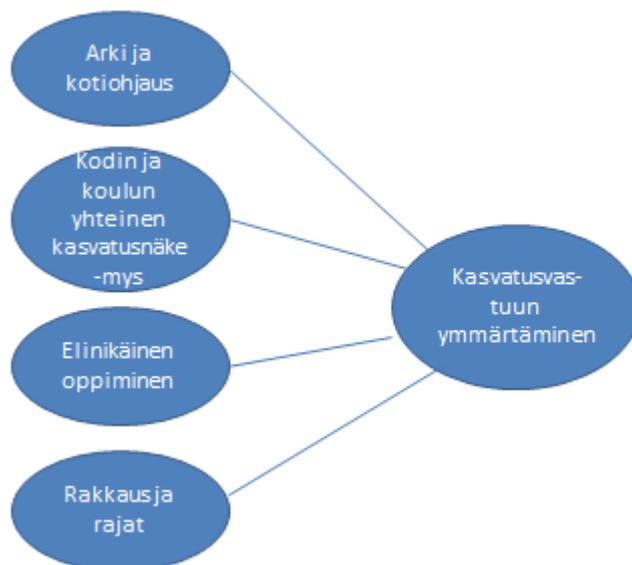
Pitkän pohdinnan jälkeen koulukiusaaminen päättyi sosiaalisten asioiden mukaan. Kiusaaminen on kuitenkin toivottavasti asia, johon voidaan vaikuttaa puhumalla ja puheita toteuttamalla sosiaalisissa tilanteissa. Tämän tutkimuksen perusteella kiusaaminen on poistettava kouluista välittömästi. Se aiheuttaa käsittämättömän paljon epäinhimillistä ja turhaa kärsimystä nuorille ja aiheuttaa osaltaan koulukieltäytymistä.

Kautta koko tutkimuksen kavereiden merkitys korostuu. Kavereilla oli iso merkitys pelkästään jo toipumisprosessin näkökulmasta, mutta koulu mielletään paikaksi jossa tava-

taan ikätovereita ja nautitaan elämästä. Toisaalta kertomuksista ilmenee myös yksinäisyyden tuska, yhteyksien katkeaminen ja kavereiden puuttuminen kokonaan sekä selkeä eristäytyminen kokonaan. Sosiaaliset taidot ovat välttämättömiä kaverei- ja ihmissuhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä, joten jonkinlaisia ”ystävätaitoja” ja kavertuutta pitäisi harjoitella aivan pienestä pitäen.

Vaikka Suomessa on tehty suvaitsevaisuuskasvatusta aktiivisesti lähes 20 vuotta, silti erilaisuuden hyväksyminen on vaikeaa. Sosiaalistamisen välttämättömyyden alta yläluokasta nousi tasa-arvon, erilaisuuden ja erilaisten ihmisten teema, jonka haastateltavat kokevat vaikeana. Ehkä on kuitenkin hyvä muistaa, että toisia ihmisiä ei voi hyväksyä ilman oman itsen hyväksyntää. Tämän takia sosiaalistamisen sisällä ovat vahvasti jo aiemmin esillä olleet itsetunnon ja minäkäsityksen kehittäminen sekä persoonakasvatus.

Nuorilla tasapainoinen ja kokonaisvaltainen hyvä elämä tarvitsee hyvän vapaa-ajan, joka sisältää nuoren tarvitsemia monipuolisia liikuntasuoritteita ja sosiaalisia yhteyksiä. Sosiaalisia suhteita, erilaisia rooleja ja ryhmätaitoja harjoitellaan erityisesti vapaa-ajan riennoissa. Siksi vapaa-ajan merkitys korostuu ja sillä nähdään olevan oma tärkeä tehtävänsä kokonaishyvinvoinnin näkökulmasta.

Kuva 6. Kasvatusvastuun ymmärtäminen

5. kokoava käsite – kasvatusvastuun ymmärtäminen

Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kaikki alaikäisiä eli koulunkäynti on lain mukaan vanhempien vastuulla. Tutkimuksesta ilmenee, että on jotakin sellaista, mikä kuuluu vanhemmille ja jota ei ole aivan ymmärretty oikein. Tutkimuksessa käytetään ”*kotiohjaus*” –sanaa, jolla tarkoitetaan sitä, että kotoa kouluun lähettäminen, koulunkäynnistä huolehtiminen, kotitehtävien tekeminen ja vuorovaikutus koulun kanssa on vanhempien vastuulla. Tämä tehtävä korostuu erityisesti nuoren toimintakyvyn ollessa alhainen, toipumisprosessin aikana tai erityisnuoren osalla.

Vanhemmukseen liittyy tässä tutkimuksessa paljon sairauteen, diagnostiikkaan ja lääkeytykseen liittyvää pohdintaa ja toimintaa. Sairastuneen nuoren tai toipuvan nuoren on vaikea kantaa vastuuta itsestään, huolehtia itse lääkityksestään tai arvuutella onko hän mahdollisesti sairas vai terve. Silloin kun kyse on mielen sairauksista, nuoren terveydestä huolehtiminen on ensisijaisesti vanhempien ja nuorta hoitavan lääkärin tehtävä yhteistyössä nuoren kanssa.

Tutkimuksen teoriaosassa korostettiin kodin ja koulun välistä yhteisen kasvatusnäemyksen tärkeyttä. Laajojen tutkimusten mukaan nuoren hyvinvointi kasvaa ja turvallisuudentunne kasvaa, kun koti ja koulu kasvattavat nuorta samaan suuntaan. Yhteisellä kasvatusnäemyksellä tarkoitetaan myös elinikäisen oppimisen taitoja, joka tarkoittaa kotona koulutehtävien tekemistä, niiden tarkistamista, kokeisiin kertaamista ja vanhempien kiinnostusta koulua ja sen asioita kohtaan.

Tutkimuksesta ilmenee surullista rajojen puuttumista, joka näkyy arkirytmien puuttumisena, liiallisena valvomisena, syömättömyytenä, liikapelaamisena, heräämisen vaikeutena ja väsymyksenä koulupäivässä, jos ja kun sinne päästään. Vanhempien tehtävänä on huolehtia arjen sujumisesta ja rajata nuoren arkea niin, että perusasiat tulevat hoidettua. Nuoren hyvinvointi kuitenkin rakentuu arjen onnistumisista.

Kuva 7. Tasa-arvoinen viestintä

6. kokoava käsite – tasa-arvoinen viestintä

Vuorovaikutuksen merkitys tässä tutkimuksessa oli nousseista teemoista vähäisin, mutta se ansaitsee huomionsa ratkaisumahdollisuutena. Vuorovaikutukseen selkeästi kuuluvat sanallinen ja sanaton vuorovaikutus voisivat olla myös osa koulukokonaisuutta tässä tutkimuksessa, mutta vastaajien lausumista nostettuina korostavat hyvän ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen merkitystä. Nuorten ei tarvitse kuunnella opettajan rumaa kielenkäyttöä, lannistavaa puhetta tai ”*susta ei oo mihinkään*” – kommentteja.

Tasa-arvoisen viestinnän yläluokassa on mielenkiintoisia teemoja, joista sanaton ja sanallinen viestintä kuuluvat vuorovaikutuksen alle. Tässä tutkimuksessa näkyi ja kuului nuorten herkkyyttä viestinnälle, sillä he olivat aistivinaan opettajien asenteissa korjaamisen varaa. Niin kuin jo aiemmin tässä tutkimuksessa on kirjoitettu, erityisesti nuorten kanssa toimiessa hyvät arvot ja asenteet on tultava opettajien selkärangasta ja oltava ammatillisesti sisäinrakennettuina.

Tutkimuksesta korostui myös palautteen saamisen tärkeys, etenemisen huomaaminen, oppilaan kannustaminen ja ilo onnistumisesta. Näistä palautteen antamista ja etenemisestä kiittäminen ovat tiiviisti jo opettajakoulutuksessa, mutta oppilaan kannustaminen ja erityisesti ilo vaikuttaa vieraammalta. Tämä on kuitenkin juuri oppimisen ja viestinnän ydintä, koska aivot tarvitsevat kognitiokoneeseensa ilon irrottamaa endorfiiniä, joka

taas puolestaan auttaa oppimistuloksissa. Sitä paitsi oppimisen ilo on uudessa opetus-suunnitelmassa nostettu oppimisen keskiöön, joten opettajilla on nyt vajaa vuosi aikaa miettiä miten he lanseeraavat ilon omaan opetukseensa, työhönsä ja elämäänsä.

Tasa-arvoisen viestinnän yläluokkaan nousi yllättäen muistin teema. On tärkeää muistaa, että erilaiset oppijat ja erityisesti erityisoppijat sekä kuntoutujat työskentelevät monesti muistinsa ääri rajoilla. Tasa-arvoinen viestintä ottaa tämän huomioon hyvän opetuksen kautta ja muistuttaa, että hyvä oppiminen, syväoppiminen, tarvitsee tuekseen seitsemän kertausta asiasta kuin asiasta ennen kuin tieto jää kestonmuistiin.

5 JOHTOPÄÄTÖKSISTÄ RATKAISUIHIN

Tällä tutkimuksella haettiin syitä nuorten yläkouluikäisten koulukieltäytymiseen ja ratkaisuja ongelman poistamiseksi. Suomalaisten tutkimuksien mukaan kyse oli enemmän osattomuuteen ja heikkoon vuorovaikutukseen liittyviä syitä, kun taas kansainvälisesti (Kearney 2011) syiden ajateltiin liittyvän myös ahdistukseen, eroahdistukseen perheestä tai masennukseen.

Tällä tutkimuksella lähdettiin etsimään vastauksia siihen, miksi nuoret yläasteikäiset jäävät kotiin eli koulukieltäytyvät. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kaikki kokeneet koulukieltäytymisen omalla kohdallaan ja poissaoloja oli joillakin lähes koko lukuvuosi. Tämän tutkimuksen johtopäätökset keskittyvät ratkaisukeskeisen teorian mukaan uusien ratkaisujen löytämiseen ja siksi koulukieltäytymisen syyt sivuutetaan tässä yhteydessä. Toisaalta syyt on otettava huomioon mietittäessä koulukieltäytymisen ennaltaehkäisemistä.

Seuraavassa esitellään tutkimuksen johtopäätöksiä saatujen tutkimustulosten eli kokoaivien käsitteiden valossa. Nimitän niitä ratkaisuiksi, sillä uudenlaisia ratkaisuja lähdettiin etsimään ratkaisukeskeisen teorian ihmekysymysten avulla. Tässä kohtaa tutkija tähdentää, että koulukieltäytyminen on hyvin vakava ongelma, joka ansaitsee ripeät ja konkreettiset ratkaisut. Seuraavien ratkaisujen avulla toivotaan nuorten hyvinvoinnin lisääntyvän ja koulukieltäytymisen poistuvan tai ainakin vähenevän. Johtopäätösten lopussa esitellään ratkaisukeskeisen ajattelun ja tutkimuksen synnyttämä nuoren ”kouluhyvinvointikukka”, jonka avulla kuvataan tämän tutkimuksen tuloksia.

5.1. Psykkinen ratkaisu

Nuoren koulukieltäytyminen on aina merkki siitä, että jotakin on vialla. Suomalaisen kirjallisuuskatsauksen ja kansainvälisten artikkeleiden (mm. *American Academy* 2015) perusteella voidaan todeta, että ensin on selvitettävä nuoren fyysinen terveys, sen jälkeen oppimiseen liittyvät ongelmat ja koulukieltäytymisen mahdollisesti jatkuessa viipymättä tarkistettava nuoren psykkinen terveydentila. Tähän koko prosessiin tarvitaan perheen ja koulun tiivistä yhteistyötä. Erityisesti kansainvälisesti tähdennetään prosessin nopeutta, sillä jokainen epäselvä koulukieltäytymispäivä on nuorelle raskas päivä ja

rasittaa nuorta sekä hänen perhettään sekä kasvattaa kouluun lähtemisen kynnystä entisestään.

Psyykkisen hyvinvoinnin avainroolissa ovat vanhemmat yhdessä koulun kanssa. Koulun kautta on mahdollista saada lähete koululääkäriin ja koulupsykologin palveluihin. Oppilashuoltolaki uudistui 2015 ja nykyisen pedagogisen tiimin rinnalle perustettiin oppilas-kohtainen asiantuntijaryhmä, jonka voi kutsua koolle joko opettaja tai kuka tahansa tilanteesta huolestunut. Uudesta oppilashuoltolaista ja sen merkityksestä lisää *kouluratkaisu*-kohdassa.

Koulukieltäytyminen aiheuttaa nuorelle suunnattomasti kärsimystä ja kansainvälisten tutkimusten mukaan se ennakoii sosiaalista eristäytymistä ja on syrjäytymistä aiheuttava vakava ilmiö. Lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin tulisikin kiinnittää erityistä huomiota, sillä saatujen tutkimusten valossa lapsuuden hoitamattomat ongelmat kärjistyvät ja voivat johtaa koulukieltäytymiseen ja elinikäiseen kurjuuteen (Kearney 2007).

Haastateltujen pirkanmaalaisten nuorten äänen perusteella kotiin jääminen on psyykkinen tila, josta nuoret itse kertovat masennuksena, ahdistuksena, sosiaalisten tilanteiden pelkona ja käytöshäiriönä. Aaltonen ym. (2003) tähdentävät erityisesti ahdistuksen kokonaisvaltaista toimintakyvyn laskua, jossa huolet ja pelokkaat ajatukset estävät arjen muutoksiin sopeutumisen niin, että nuori ei osaa tai uskalla nauttia koulupäivästä. Tämä selittää osaltaan tässä tutkimuksessa ihmekysymyksissä ollutta toiveikkuus-kysymyksen vaikeutta. Se oli selkeästi tutkimuksen vaikein asia, koska pelot, murheet ja huolet vaikuttivat toimintakykyyn ja vähensivät toiveikkuutta.

Psyykkinen sairaus on aina vaikea asia ja erityisen vaikea se on kohdata nuoren osalla. Kuitenkin psyykkinen sairaus on hoidettavissa oleva sairaus eikä sen pitäisi nykypäivänä olla merkki huonoudesta tai epäonnistumisesta. Kansainvälisten artikkeleiden mukaan koulukieltäytyminen on sitä nopeampaa, mitä nopeammin ja tehokkaammin nuori saa hoitoa tilanteeseensa (Kearney 2006).

Alun teoriaosassa kirjoitettiin sosiaalisesti vetäytyneistä toiseuden ja heikon psyyken näkökulmasta. Haasio (2014) kirjoittaa toiseudesta, joka ilmeni myös tässä tutkimuksessa vahvasti. Kolme haastateltavista käyttää useasti puheessaan ”niitä”, ”ne toiset”, ”muut” ja ”kaikki muutki”- ilmaisuja kertoessaan toisista ja itsestään luokkatilanteessa

tai vapaa-ajalla. Toiseuden ajatellaan Haasion (2014) mukaan liittyvän joihinkin epätoivottaviin ominaisuuksiin, joiden mukaan heitä pidetään epävaltaisina tai puolivaltaisina. Valitettavasti tähän tutkimukseen osallistuneiden nuorten puheista kuuluu toiseus ja heillä on jo vahva yksilön kokemus erilaisuudesta ja ulkopuolisuudesta. Sitä johtaako tämä jo koettu toiseus ja koulukieltäytyminen osaltaan sosiaaliseen eristäytymiseen, näyttää tässä valossa huolestuttavalta asialta.

Aiemmin tässä on jo korostettu nuoren terveydentilan tutkimusten tärkeyttä, hoidon tärkeyttä sekä koulun ja kodin välisen yhteistyön tärkeyttä. Väänäsen (2015) väitöskirja tuo esiin huolestuttavan samanaikaissairauden - teeman, jolla tarkoitetaan erityisesti nuorten poikien sosiaalisten tilanteiden pelon ja siitä seuraavan kahden vuoden aikana puhkeavaa masennusta. Molemmista sairauksista on nuorelle jo itsessään riittävästi tekemistä, joten koulukieltäytymiseen vahvasti liittyvä sosiaalisten tilanteiden pelkoon on suhtauduttava erittäin vakavasti riittävin toimenpitein. Koulukieltäytyminen on kuitenkin yhtä yleistä sekä tytöillä että pojilla, mutta poikien samanaikaissairastuvuus on tässä tapauksessa ahdistuksen ja masennuksen kanssa erilaista.

Huoli nuorista yläkoululaispojista on monessa suhteessa todellinen, sillä jo aikaisemmin esitetty suomalaisen kasvatustieteilijä Cacciatoren (2012) huoli poikien erityisopetuksen määrästä (68 %) ja koulukieltäytyjien sosiaalisten tilanteiden pelosta ja ahdistuksesta viittaavat siihen, että erityisesti poikien itsetuntoon, rooliin ja paikkaan koulussa tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Nuorten psyykkistä hyvinvointia voi lisätä tämän tutkimuksen perusteella arjen sujumisella eli nuoren hyvinvointi lähtee arjesta. Nuoret kertovat hyvin paljon perusasioiden merkityksestä kuten heräämisestä, pukemisesta, kouluun lähtemisestä, tehtävien tekemisestä ja kavereiden tapaamisesta. Nuoren hyvinvoinnista huolehtiminen keskellä murrosiän kuohuja on haasteellista, mutta psyykkinen hyvinvointi rakentuu hyvin pitkälti perusasioiden ympärille sekä rajojen ja rakkauden asettamiselle.

5.2. Kouluratkaisu

Tutkimuksen edetessä nuorten koulumyönteisyys ja positiivinen asenne koulua kohtaan yllättivät. Koulu ei siis itsessään eikä sen työntekijät eli opettajat näyttäneet olevan syy-päitä koulukieltäytymiseen. Tutkimus kuitenkin osoittaa, että opettajien asenteissa, kie-

lenkäytössä ja puhettavassa voisi olla parannettavaa. Tässä valossa Husun (2011) tekstissä olleet opettajan tiedostamattomat asenteet, ajattelukuviot ja tahto vaikuttavat tärkeitä opettajien kehittämiskohteilta. Lisäksi haastateltavien vastauksissa korostuivat kaipuu opettajan ymmärrykseen, opettajan empatiataitoon ja inhimillisyyteen. Kouluratkaisu voisi liittyä siis opettajan ”kosketuspintaan”, josta oppilas voisi nähdä opettajan inhimillisyyden. Skinnari (2004) kirjoitti aiemmin opettajan pedagogisesta rakkaudesta oppilaita kohtaan ja tähdentää yhteisen elämän tarkoituksen etsimisen tärkeyttä, joten periaatteessa tähän prosessiin tarvittavat osapuolet ovat jo koossa oppilaan ja opettajan muodossa. Tosin tämän päivän peruskoulua koskevat 50 miljoonan euron säästöt ja 800 opettajan poistaminen opetuskentältä eivät helpota tilannetta. Opettajalla on tulevaisuudessa entistä isommat ryhmät, hyvin heterogeeninen oppilasaines, isommat toimintayksiköt, vähemmän aikaa yksilön kohtaamiseen, erilaisuuden ymmärtämiseen sekä tavoitteet asetetaan aina vain korkeammalle tietoteknisiä odotuksia unohtamatta (OAJ.fi).

Erilaiset vaihtoehtoiset menetelmät ja joustavat opetus- ja oppimisjärjestelyt sekä koulun vaihtaminen olivat tässä tutkimuksessa myös huomion arvoisia. Näyttää siltä, että luovuuden käyttäminen opetustyössä, yhteistyö kollegoiden kanssa, osaamisen jakaminen ja inhimillisuus voisivat toimia hyvinä ja jopa edullisina ratkaisuina. Suomalainen luovuustutkija Uusikylä (2004) korostaa luovuuden merkitystä koulussa ja kirjoittaa sen lisäävän sekä opettajien että oppilaiden kokonaishyvintia.

Kodin ja koulun välinen yhteistyö on koulukieltäytymisasiassa oleellisen tärkeää. Yläkoulussa ryhmänohjaajana toimiva aineenopettaja on sosiaalityöntekijän ohella ja oppilashuoltolain perusteella vastuullinen oppilashyvintiin liittyvissä asioissa, sillä hän kohtaa oppilaat päivittäin. Koulupoissaolot ja nuoren oirehtiminen näkyvät aina nuoren koulutyöskentelyssä jollakin tavalla. Uuden oppilashuoltolain (1287/2013) tarkoituksena on edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvintia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä. Lisäksi laki velvoittaa vahvasti myös kodin ja oppilaitoksen väliseen yhteistyöhön (Finlex.fi).

Uuden lainsäädännön 6. § on erottanut peruskoulussa pedagogisen oppilashuollon ja yksilökohtaisen oppilashuollon. Näiden avulla tuetaan yksilöllistä hyvintia sekä terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön syntymistä, edistetään mielenterveyttä ja ehkäistään syrjäytymistä. Yksilökohtaisella oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaalle mahdollisesti annettavia opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja ja monialais-

ta yksilökohtaista opiskeluhoitoa. Monialaista yksilökohtaista opiskeluhoitoa toteutetaan 14 §:n 4 momentissa tarkoitettussa monialaisessa asiantuntijaryhmässä ja siitä laaditaan opiskeluhoitokertomus 20 §:n pykälän mukaisesti (Finlex.fi).

Pedagogisessa oppilashuoltoryhmässä kuka tahansa moniammatillisesta ryhmän jäsenestä voi ehdottaa oppilaalle yksilökohtaista oppilashuollon verkostoa, jos huoleen on aihetta. Laaja yksilökohtainen oppilashuolto toteutetaan aina yhteistyössä perheen kanssa ja nuorella on oikeus vaikuttaa oppilashuoltoryhmän kokoonpanoon. Yksilökohtainen oppilashuoltoryhmä tarvitsee kuitenkin tehokkaasti toimiakseen ja työkalukseen riittävät ja ajantasaiset asiakirjat oppilaasta, kuten pedagogisen selvityksen ja arvion sekä mahdollisen HOJKS:n (henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma). Näiden tekemisestä vastaa ryhmänohjaaja yhteistyössä erityisopettajan ja kuraattorin kanssa.

Koulukieltäytyminen voi olla niin vaikea asia koko perheelle, että koulun toimenpiteet sivuutetaan tarpeettomina tai perusteettomina. Silloin kun perhe kieltäytyy tuen tarpeen olemassaolosta, on koulun lastensuojelulain (12.2.2010/88) perusteella tehtävä nuoresta lastensuojeluilmoitus. Lain tarkoituksena on 25 §:n perusteella huolehtia lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä (Finlex.fi).

Alun teoriaosassa kerrottiin kansainvälisestä huomiosta, jossa todettiin, että erilaiset luki- ja oppimisvaikeudet saattavat olla myös taustatekijöinä ja vaikuttamina koulukieltäytymiseen (Boyle, Anderson & Swain 2015). Tämä tarkoittaa kouluratkaisun osalta koulupsykologin sekä mahdollisesti erityisopettajan nopeaa puuttumista yksilökohtaisen oppilashuollon jatkotoimenpiteenä oppilaan tilanteeseen ja nuoren testaamista erilaisin testeillä, joilla eliminoidaan esimerkiksi keskittymisen tai lukemisen ja ymmärtämisen problematiikkaa sekä mahdollistetaan hyvä oppiminen.

Silloin kun koko perheen tilanne on kriisiytynyt koulukieltäytymisen takia, perhe saattaa ja heillä on oikeus kieltäytyä kaikista sosiaalitoimen palveluista. Tämä huomioon ottaen koulukieltäytymiseen tulisi puuttua mahdollisimman aikaisin, nopeasti, tehokkaasti ja perheeseen luottamusta luoden, jotta nuoren kuntoutus ja kouluun palaaminen mahdollistuisivat viipymättä.

Tulevaisuuden peruskoulusta ja uusien opetussuunnitelmien merkityksestä kirjoitti koulujen alkaessa myös Aamulehti (*AL, 10.8.2015*) Valitettavasti uusista opetussuunnitelmista yleiseen keskusteluun on nostettu vain kirjainten uudistaminen ja peruskoulussa opetettavat koodauksen perusteet. Onneksi kuitenkin tämä pääkirjoitus korostaa opettajien taitojen merkitystä ja vahvan työyhteisön merkitystä tiedon siirtämisen näkökulmasta. Hyvä opettajuus on pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä sekä ulottuu koko koulurakennuksen sisälle kasvattajan roolissa.

Tulevaisuuden kouluun voivat vaikuttaa kaikki, mutta erityisesti arvoilmaston ja suvaitsevaisuuden nostaminen sekä kiusaamisen kieltäminen ovat avainasioita. Koulu on nuoren työpaikka ja ihmissuhteiden harjoitteluareena, joten jokaisen koulussa olevan ja siellä työskentelevän pitäisi huolehtia kaikkien koulun ajatuksesta. Tämän tutkimuksen perusteella nuorten koulumyönteisyys viittaa siihen, että he olisivat jo valmiina oppimaan ja tarttumaan opiskeluun (Harjunen 2011), jos vain koulukunto sen sallisi.

5.3. Toimintakykyratkaisu

Kaikille haastatelluille koulukieltäytymisen kokemus oli tullut rajuna yllätyksenä. Toimintakyvyn katoaminen tuli sekä oppilaalle että perheelle suoranaisena järkytyksenä. Toisaalta kun tiedetään asian liittyvän psyykkisen ja fyysisen terveydentilan alenemiseen, tilanteen uutuus, outous ja pelottavuus lamaannuttavat.

Tämän tutkimuksen perusteella ja kansainvälistä linjaa noudattaen sekä koulukieltäytymisestä edelleen kärsivät että siitä jo eteenpäin toipuneet nuoret hyötyisivät erittäin paljon kognitiivis-behavioraalista kuntoutuksesta, jossa pohditaan tunteiden ja asenteiden vaikutusta tekemiseen turvallisen ja luotettavan aikuisen kanssa. Jakobson ja Wiegand (1995) kirjoittavat ihmisen tiedonkäsittelyprosesseista ja korostavat ihmisen ja ympäristön tiivistä vuorovaikutusta, jonka avulla päästään tunteiden käsittelyyn. Tämä voisi toimia myös jonkinlaisena toimintaterapiana, sillä nuoren takaisin saamiseksi koulu-yhteisön jäseneksi tarvitaan altistusta, harjoitteita ja pelon voittamista prosessoinnin avulla. Kotiin jääminen tai sairausloma on nuorelle tämän tutkimuksen valossa erittäin haitallista.

Kaiken kaikkiaan nuoruus on vaikeaa aikaa ja nuoruuteen kuuluu syy-seuraus - suhteiden käsittelemistä ja ymmärtämistä. Tutkimuksen perusteella nuoret koulukieltäytyvät

hyötyisivät erittäin paljon kognitiivisesta ohjauksesta, asioiden käsittelemistä, itsetuntoon liittyvistä keskusteluista ja kaikesta ”oikohoidosta”, jonka avulla nuorta ohjattaisiin oikeaan kasvusuuntaan.

Nuorelle kuntoutujalle uusien toimintamallien ja ajatusmallien luominen on tärkeää, sillä erilaiset ”väärät” uskomukset saattavat jumittaa nuoren kotiin ja pahentaa koulukieltäytymistä. Kuhmosen (2005) mukaan toimintakykyä voidaan lisätä käsittelemällä uskomuksia, ovatko ne totta vai kuviteltuja ja antaa niiden vaikuttaa tunteisiin ja sitä kautta myönteisesti toimintaan.

5.4. Kasvatusratkaisu

Nuorten oman äänen perusteella perheellä on suuri merkitys nuoren elämässä, niin hyvässä kuin pahassa. Tutkimukseen osallistuneet ”toipuneet H4 ja H5” kertovat perheen, kavereiden, perhekeskuksen ja koulun yhteistuen ja ajoituksen merkityksestä heidän toipumisessaan. Tästä voidaan päätellä yhtäaikaisen ja kaikkien nuorten elämässä olevien osapuolten tärkeästä tehtävästä ja tuesta hädän hetkellä.

Tässä yhteydessä pahalla viitataan koulukieltäytymisen mahdollistamiseen. Erityisesti kansainvälisesti korostetaan sitä, että koulukieltäytymisen ilmettyä kotoa poistetaan kaikki nuoren viihtymistä edesauttavat tekijät, kuten pelit ja TV:t, vaikka kysymys ei olisikaan riippuvuudesta peleihin tai muihin verkosta löytyviin palveluihin. Lisäksi japanilaisessa Hikikomori-ilmiössä oli havaittu erityisesti äitien mahdollistavan ja huolehtivan nuoren perustarpeista (Valaskivi 2012, 40 – 41).

Lisäksi tutkimusaineistosta nousee vahvasti vanhemmuuden puute ja rajattomuus sekä suoranainen äidin kaipuu. Tutkimuksessa aikaisemmin nimittämäni *kotiohjaus*- termi on välttämätöntä silloin kun kyseessä on nuoren koulukieltäytyminen, erityistuen tarpeessa oleva nuori tai kun nuoren toimintakyky on jostain syystä alentunut. Kodin, vanhempien ja huoltajien on ymmärrettävä kasvatusvastuunsa lapsen varhaisvuosista lähtien, sillä murrosiän ”murtautumisvaiheessa” vanhemmuus ja tehty tai tekemätön työ tulee näkyväksi. Alun teoriaosuudessa ja myös Niemistö (1998) osoittavat vanhemmuuden roolikartan merkityksen ja vanhemmuuden kokonaismerkityksen sekä riskit nuoren häiriökäyttäytymiseen rajojen ja sääntöjen puuttuessa.

Perheen ja vanhemmuuden merkitys näkyi tässä tutkimuksessa tuen puutteena ja erityisesti äidin kaipuuna. Vaikka kasvatus on pääosin perheen vastuulla ja rakastamisen kyky opetellaan jo kotona (Ollila 1992). Värri (2004) ja Estola (1997) kirjoittavat kasvatuksen olevan yhteinen ponnistus. Tänä päivänä on kuitenkin hyvä ymmärtää, että jakamisen ääri rajoilla ja osaamattomuuden kynnyksellä on apua aina saatavilla. Perheen tehtävänä on luottaa ammattilaiseen ja ottaa apua tarvittaessa vastaan. Näyttää siltä, että koulukieltäytyminen on niin vakava koko perhettä koskettava asia, että siihen tarvitaan ulkopuolista apua.

5.5. Sosiaalistamisratkaisu

Tämä tutkimus kertoi osaltaan hyvin siitä, että koulu on nuorelle kavereiden tapaamispaikka, josta palkaksi saadaan todistus. Nuoret eivät tule kouluun opettajien tai rakennusten perässä, vaan he haluavat olla osa jotakin isompaa joukkoa. Helkama, Myllyniemi & Liebkind (2005) kirjoittavat, että ihmisellä on suuri tarveyhteys toisiin ihmisiin.

Tutkimuksesta ilmennyt kiusaaminen ja selän takana puhuminen menivät tutkimuksessa sosiaalisten taitojen alle ja sosiaalistamisen välttämättömyyteen. Tällä tutkimuksella halutaan uskoa parempaan kouluun ja yhteiskuntaan, jossa ketään ei kiusata. Tämän takia erilaisten ystävätaitojen, vuorovaikutustaitojen, ryhmätyötaitojen ja sosiaalisten tilanteiden harjoittelua pitäisi opetella jo lapsuusiästä lähtien, samoin kuin suvaitsevaisuustaitojen ja erilaisuuden hyväksymistä.

Kansainväliset artikkelit korostavat lapsuuden sosiaalistamisen merkitystä ehkäisyinä koulukieltäytymiseen (mm. Melvin 2015). Tässä tutkimuksessa korostui myös vapaaajan merkitys, joka täydentää nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia, joten lapsuuden ja nuoruuden harrastuksilla, retkillä, kavereilla, lastenhoitajilla ja elämyksillä tavoitellaan sosiaalisesti pärjäävää ihmistä. Ryhmän merkityksestä koulussa ja vapaa-ajalla kirjoittivat Aalber & Siimes (2007), jotka korostavat ryhmän merkitystä lähinnä tunteiden ja ahdistuksen helpotuspaikkana. Ryhmän ”tuotoksena” syntynyt vapauttaminen tarkoittaa identiteetin kasvua eli muiden hyväksymisestä tulee osa omaa identiteettiä.

Tämän tutkimuksen perusteella nuoret etsivät kovasti omaa itseään. Jotta nuori voisi olla osa ryhmää ja sosiaalistua hänellä on oltava oma identiteetti. Identiteetti auttaa

nuorta hyväksymään itsensä, mutta erityisesti toiset erilaiset ihmiset (Aaber & Siimes 2007). Mutta koska lapset ja nuoret ovat hyvin erilaisia kasvussaan ja kehityksessään, identiteettikasvatus tulee aloittaa kotoa ja on näin ollen ensin vanhempien tehtävä. Koulun ja muiden kasvatustahojen vuoro tulee myöhemmin.

Syksyllä ilmestynyt Väänäsen (2015) lääketieteen väitöskirja tuo tähän tutkimukseen hyvän ja täydentävän näkökulman. Sosiaalistumisen ja ryhmään kuulumisen esteenä on sosiaalisten tilanteiden pelko ja erityisesti pojilla masennus samanaikaissairautena. Tässä kohtaa viitataan erityisesti kansainvälisiin tutkimuksiin, joissa koulukieltäytymisen nähdään vahvasti liittyvän fysiologisiin tekijöihin ja psyykkiseen sairastuvuuteen (Armando, Argero, Gonzales & Ortiz 2010). Väänäsen (2015) mukaan suomalaisessa hoidossa on huomioitava itsetunnon kehittäminen koulu- ja vapaa-ajalla, joka sopii tämän tutkimuksen mukaan ratkaisuksi lähes joka kohtaan.

5.6. Viestintäratkaisu

Tutkimusoletuksena oli, että vuorovaikutuksen parantaminen ratkaisisi oppilaan ja opettajan välillä mahdollisen koulukieltäytymisongelman. Tasa-arvoinen viestintä nousi keskeiseksi käsitteeksi, joten viestintäratkaisu on yksi koulukieltäytymiseen liittyvistä ratkaisuista. Lisäksi kun kyse on vakavasta koulukieltäytymisen ongelmasta, vyyhtiä aletaan purkamaan vuorovaikutuksen keinoin. Yhteisenä tavoitteena ja pyrkimyksenä on päästä ymmärryksen tilaan ja johdattaa hyvään vuorovaikutukseen (Mönkkönen 2007).

Sen jälkeen kun nuoren koulukieltäytyjän fyysinen ja henkinen tila sekä oppimiskyky on selvitetty, kadonnutta luottamussuhdetta lähdetään rakentamaan uudelleen. Tämän on tapahduttava hyvin varovaisesti, noudattaen Mönkkösen (2007) mukaan ”sosiaalista runoutta”, joka korostaa puheen vivahteiden merkitystä. Luottamussuhteen rakentamiselle tavoitellaan toisen toiseuden tunnustamista, sillä itseys on olemassa vain toiseuden kautta.

Vuorovaikutuksen keinoin pyritään kiinnittämään nuori takaisin kouluyhteisöönsä. Oikeanlaisella sanallisella ja sanattomalla vuorovaikutuksella päästään kohti nuoren voimaantumista, jolla tarkoitetaan oman sisäisen minän vahvistumista niin, että ihminen voi kokea olevansa tasapainossa itsensä ja ympäristönsä kanssa. Voimaantumisesta seu-

raa päämäärien asettamistaidon kasvamista, elämän hallinnan lisääntymistä sekä itsetunnon kohentumista. Vilenin, Leppämäen ja Ekströmin (2002) mukaan samalla myös toiveikkuus tulevaisuutta kohtaan kasvaa. Sosiaalialalla voimaantuminen määritellään yksilön valintojen ja sosiaalisen ympäristön väliseksi ihannetilaksi

Nuoren toimintakyvyn laskiessa tai toipumisen askeleissa vuorovaikutuksen merkitys korostuu. Saadusta tutkimusmateriaalista näkyy vastaajien jonkinlainen kykenemättömyys ymmärtää sanallista tai sanatonta viestintää luokkatilanteessa. Lisäpuhtia onnistuneeseen vuorovaikutukseen saa selkokieliisyydestä, joka on suomen kielen mukautettu muoto sisällöltään, mutta sanastoltaan ja rakenteeltaan tehty yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi (Papunet.fi). Selkokieli on suunnattu erityisesti ihmisille, joilla on vaikeuksia lukemisen tai puheen ymmärtämisen kanssa, mutta se sopii myös erinomaisesti arkikäyttöön haastavissa tilanteissa, toisesta kulttuurista tulleelle ihmiselle sekä toipuvalle nuorelle.

5.7. Ratkaisut tiivistettynä nuoren ”kouluhyvinvointikukassa”

Seuraavassa esitetään kuvaan tiivistettynä tämän tutkimuksen ratkaisut, joilla voidaan vaikuttaa koulukieltäytymisongelmaan sekä sen ennaltaehkäisyyn. Silloin kun kukan kaikki osa-alueet eli onnistunut koulukokemus, sosiaalistaminen, toimintakyky, kasvatusvastuu ja tasa-arvoinen viestintä ovat tasapainossa, nuori voi hyvin. Kuvasta ilmenee hyvin selkeästi tämän tutkimuksen varsinainen löytö, joka on nuoren koulukukan perusta. Nuoren hyvinvoinnin perusta on psyykinen hyvinvointi eli koulukukan jalka, joka pitää kukan pystyssä ja jonka kautta se saa tarvitsemansa energian hyvään kasvuun ja kehitykseen. Alun teoriaosassa esiteltyjen kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten muodostama nuoren hyvinvointikukka on kokenut muutoksen tämän tutkimuksen myötä.

Nuoren ”kouluhyvinvointikukka”

Kuva 8. Nuoren ”kouluhyvinvointikukka” tämän tutkimuksen perusteella

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut aivan uudenlainen matka nuoren ajatteluun koulusta ja elämästä. Ratkaisukeskeiset ihmekysymykset vapauttivat nuoret oman elämänsä pohdintaan, ja yllätyksekseni nuoret lähtivät kertomaan omasta koulukieltäytymisestään ja elämästään hyvinkin avoimesti. Tutkimuksen tekeminen on muuttanut tutkijaa entisestään nuorta arvostavammaksi ja heidän mielipiteitään kunnioittavammaksi. Näyttää siltä, että pohdinta tulee olemaan jonkinlainen sonaatti nuoren ihmisarvolle.

Seuraavassa pohdin tutkimustyötäni koko työn näkökulmasta, mutta erityisesti saatujen ratkaisujen näkökulmasta niin, että tuoreus asian ympärillä säilyisi ja pohdinnasta voisi löytyä vielä joitakin uusia näkökulmia ja mahdollisia ratkaisuja nuorten yläasteikäisten koulukieltäytymiseen.

Nuoren hauras psyyke

Lapsen ja nuoren on saatava kasvaa rauhassa ja turvassa omassa kehitystahdissaan. Jokainen lapsi ja nuori on yksilö, jonka jokaista kehitysvaihetta tulisi kunnioittaa. Pienistä lapsista huolehditaan ja heidän tarpeistaan keskustellaan, mutta liian usein kovaääninen ja ärsyttävä murrosikäinen nuori jää omassa ”murtautumisvaiheessaan” yksin. Tämän tutkimuksen perusteella voisin väittää, että murrosikäisen nuoren tulisi olla suojelukohde, jonka henkistä, psyykkistä, sosiaalista, fyysistä ja seksuaalista kehityskautta on kohdeltava erityisen huolenpidon keinoin ja erityishansikkain.

Aikuisilla on harhakäsitys siitä, että lapset ja nuoret ovat pikkuaikuisia, vaikka heidän keskushermostonsa ei ole vielä kehittynyt. Pahaa väkivaltaa tehdään lapselle, jos hänet jätetään yksin pienestä pitäen harjoittelemaan elämää ja omatoimisuutta. Lapsen tai nuoren psyyke ei kestä sitä, että hän joutuu päättämään pienestä pitäen kodin ruokailun, nukkumaanmenot ja perheen tekemiset. Lapsen pitää saada olla lapsi ja kasvaa rauhassa hyvän aikuisuuden ja elämän turvaamiseksi.

Monet lapset ja nuoret ovat hyvin sitkeitä. Monet kestävät karmeita olosuhteita vuodesta toiseen ja heistä kasvaa käsittämättömiä selviytyjiä. Kaikki kuitenkin eivät kestä epätasa-arvoa, kiusaamista, vähättelyä, oman erityisyyden mitätöintiä, poissulkemista

ryhmästä tai yksinjäämistä. Kuka tahansa voi mennä rikki huonossa kohtelussa, erityisesti nuori.

Koulu – nuoren työpaikka

Tämän tutkimuksen valossa nuoret viihtyvät koulussa ja kokevat koulunkäynnin tärkeäksi asiaksi. Tämä tutkimus valaisee kuitenkin sen seikan, että opettajien tulisi kiinnittää erityistä huomiota nuoren ihmiseksi kasvamiseen, nuorta arvostavaan ja kunnioittavaan puheeseen sekä inhimillisyyteen ja ”kosketuspintaan” eli ihmisyyteen. Lisäksi opettajaa velvoittaa ehdoton rehellisyys ja Skinnarin (2004) käyttämä totuudellisuus työssä, sillä kiusaamisen poistaminen vaatii tarkkuutta, totuutta ja erityisesti rohkeutta. Vaikka opettajan työtä rajoittavat ja mahdollistavat opetussuunnitelmat ovat täystyöllistäviä, opettajan on kuitenkin aina muistettava olevansa tekemisissä tulevaisuuden tekijöiden ja päättäjien kanssa.

Koulun ja kodin välinen yhteistyö näyttäytyy tässä tutkimuksessa erityisen tärkeänä asiana. Koulun ja opettajien on oltava niin avoimia ja niin helposti lähestyttäviä, että vanhemmat uskaltavat lähestyä heitä askarruttavissa asioissa koulun henkilökuntaa. Opettajien ”pedagoginen pätevyys” saattaa vaikuttaa kaikkitietävältä roolilta, mutta tästä roolista opettajien ja muun henkilökunnan tulee päästää irti. Tämä tutkimus osoittaa monin tavoin, mitä nopeammin ongelmiin puututaan sekä kodin että koulun taholta sitä nopeampaa on nuoren palaaminen takaisin koulutyöskentelyyn. Välineenä tähänkin ongelmaan sopii tasa-arvoinen ja toista kunnioittava vuorovaikutus.

Nuori toisen nuoren peilinä

Tämä tutkimus osoitti hyvin kaveruuden merkityksen nuorille, vaikka niitä ei aina olisi-kaan. Nuoret peilaavat omaa itseään toisiinsa, harjoittelevat mielipiteidensä ilmaisua, ryhmätoimintaa, olemista ja elämistä toistensa kanssa. Kouluun tullaan tapaamaan kavereita ja jotkut tulevat ehkä vähän oppimaan siinä sivussa. On äärimmäisen surullista, jos nuorella ei ole ketään ystävää tai kaveria kenen kanssa koulussa jakaa ajatuksia tai kenen kanssa tehdä vapaa-ajalla jotakin mukavaa.

Tutkimuksesta ilmenee jo lapsena aloitetun sosiaalistamisen tärkeys harrastusten, pelien ja leikkien muodossa. Lapsena aloitetut sosiaalistamisharjoitukset ja ”pettymysten sie-

tämiset” on paljon helpompaa nuorella iällä kuin murrosiässä. Lisäksi kansainväliset artikkelit liputtivat tiiviisti terveen vuorovaikutuksen puolesta jo varhaislapsuudessa, jossa nimenomaan kannustettiin lasta jo pienestä pitäen sosiaalisiin suhteisiin erilaisten aikuisten ja lasten kanssa.

Ihmiset ovat hyvin erilaisia sosiaalisilta taidoiltaan, mutta tulevaisuuden työelämä ja uusi opetussuunnitelma korostavat mm. työelämätaitoja. Työelämätaidoissa puolestaan korostuvat sosiaaliset taidot. Tämän takia ystävät, kaverit, harrastukset ja koulussa erityisten ystävätaitojen harjoittelu ovat nuoren hyvinvointiin ja tulevaisuuteen satsaamista.

Kadonnutta kasvatusvastuuta etsimässä

Suurin osa aikuisista huolehtii omien lastensa kasvatuksesta mallikkaasti. Kuitenkin koulukieltäytyminen on asia, joka tarvitsee erityistä vanhemmuutta tullakseen hoidetuksi. Tämä tutkimus osoitti vahvasti sen, että niiden joiden perheet olivat olleet aktiivisesti mukana nuoren kuntoutumisprosessissa, tulokset olivat hyviä. Murrosikäisen kanssa päivästä ja viikosta toiseen kestävä taistelu kouluun lähtemisestä on raskasta, mutta välttämätöntä. Aikuinen ei saa koskaan luovuttaa eikä irtisanoutua omasta tärkeästä tehtävästään. Nuoret ovat hyvin erilaisia ja niin kuin olemme tästä tutkimuksesta lukee, koulukieltäytyminen on aina merkki jostakin huolesta, johon on tartuttava.

Vanhemmuuteen sisältyy tehtävä lapsen toiminnan rajaamisesta. Jos koulunkäyntiin ei liity hetkellistä fyysistä terveydellistä rajoitusta, on vanhempien hyvä tiedostaa kasvatuksen ”varjopuoli”. Lapset ja nuoret voivat olla hyvin mukavuudenhaluisia, valikoivia ja omaehtoisia suhteessaan kouluun, jossa heitä pakotetaan toimimaan ryhmässä ja noudattamaan auktoriteetin antamia ohjeita. Tällaisissa tilanteissa vanhemman on otettava riidan mahdollisuus huomioon ja ohjattava lapsi määrätietoisesti ja lempeästi kouluun.

Mielenterveyden ongelmia ei voi valita eikä niiden kestoja voi etukäteen arvioida. Nuoren kohdalla on aina hyvä muistaa, että kysymyksessä voi olla jokin nuoruuteen ja hormonitoimintaan liittyvä seikka, mutta vanhempien tehtävä on seurattava tilannetta ja haettava apua joko kouluterveydenhuollosta tai julkisen terveydenhuollon piiristä riittävän ajoissa. Nuoren hoitamatta jättäminen mielen terveyden takia on nuoren laiminlyöntiä.

Tutkimus osoitti kodin ja koulun välisen yhtenäisen kasvatuskulttuurin tärkeyden. Kotona on hyvä ymmärtää, että koulun kasvattajat ovat samalla asialla vanhempien kanssa ja tavoite on yhteinen. Nuoren on myös hyvä nähdä ja kuulla aikuisten keskustelevan asiallisesti nuoren koulunkäyntiin liittyvistä asioista ja että aikuiset ovat samalla puolella, eivät toisiaan vastaan.

Puhetta, puhetta ja vielä kerran puhetta

Jos kerran ihminen on sosiaalinen olento ja tarvitsee muita kasvaakseen ihmiseksi, korvilla ja suulla on jokin erityinen merkitys. Kaksi korvaa velvoittavat kuuntelemaan ja suu puhumaan, sillä ihminen elää vuorovaikutuksesta toisten kanssa.

Tästä tutkimuksesta nousi koulun osalta persoonakasvatuksen ja inhimillisyyden merkitys opettajan työssä. Monesti varsinkin erityisopetuksessa tuntuu, että opetussuunnitelma ja siihen liittyvät tehtävät ovat sivuseikkoja, nuoret ottavat tilansa puhumalla, riitelemällä, huonosti käyttäytymällä, alisuoriutumalla tai lamaantumalla, koska heillä on tarve tulla omiksi itsekseen ja näkyviksi. Itseksi kasvaminen on pelottavaa ja siihen tarvitaan aikuisen tukea. Persoonakasvu on varmasti yhtä tuskallista kuin fyysinen kasvu, sillä mukana on fyysisen kasvun lisäksi myös psyyke.

Vuorovaikutuksesta lähes 90 % on sanatonta viestintää ja vain 10 % sanallista. Tämän tutkimuksen nuoret olivat hyvinkin tarkkoja ja herkkiä huomaamaan esimerkiksi opettajan puhetyylistä, ilmaisuista, sanavalinnoista ja piiloasenteista merkkejä, jotka vaikuttivat suoraan heidän omaan toimintaansa. Nuorten kanssa toimiessa on kiinnitettävä erityistä huomiota puheen ja epäsuoran viestinnän tasapainoon.

Ohjausta ja opastusta

Tutkimuksen edetessä ja erityisesti verratessani suomalaista ja kansainvälistä näkökulmaan keskenään, en voinut kuin hämmästellä. Suomessa näyttää olevan edelleen *katsellaan* – ajattelu valloillaan, kun taas maailmalla koulukieltäytymiseen puututaan nopeasti, voimakkaasti ja käyttäen hoidossa kognitiivis-behavioraalista ohjausta. Tässä kohtaa tutkimusta olen vakuuttunut kansainvälisen otteen oikeellisuudesta, sillä nuoren koulu-

kieltäytyminen on mahdollisine seurauksineen niin vakava ilmiö, että siihen on puututtava välittömästi moniammatillisella otteella, yhtäaikaaisesti ja oikeilla menetelmillä.

Nuoren yläkouluikäisen ajattelukyky ja keskushermosto ovat vielä kesken, joten selkeiden syy-seuraussuhteiden ymmärtäminen on vaikeaa. Tämä näkyi hyvin tässä tutkimuksessa erityisesti jo eteenpäin päässeiden nuorten kohdalla. Nuoret eivät oikein osanneet selittää, mikä tai mitkä asiat olivat yhdessä tai erikseen vaikuttaneet tilanteen korjaantumiseen. Vuorovaikutus auttaa ja nuoren ymmärrys asioista kasvaa vain selityksestä.

Kognitiivis-behavioraalinen ohjaus tarjoaa nuorelle uudenlaisia ajatusmalleja ja poistaa vääriä ja toimimattomia. Ajatusmallien jälkeen nuorta ohjataan turvallisesti eteenpäin, joka taas puolestaan vaikuttaa käytökseen. Koulukieltäytymisen taustalla on kuitenkin nimensä mukaista kieltäytymistä, joten melko selkeät ja tiukat altistukset ovat välttämättömiä. Harjoittelua, altistusta, keskustelua tilanteista ja peloista sekä jonkinlaista pakottamista tarvitaan korjaamiseen. Kuka pakottaa ja kuinka paljon on vaikeampi kysymys, mutta kansainvälisesti vastuu oli kuitenkin vanhemmilla ja mahdollisesti ulkopuolisella palkatulla ”koulurankkurilla”.

Ihminen, nuori tai vanha, voi jäädä jumiin johonkin elämäntilanteeseen haluamatta sitä itse ollenkaan. Ihminen on kokonaisvaltainen olento, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Erilaisiin ”jumeihin” voi käyttää ulkopuolista apua ja erityisesti nuorten koulukieltäytyjien osalla se on todennäköisesti välttämätöntä, sillä yleensä koko perhe on lamaantunut ja toimintakyvytön. Oikeat kysymykset oikeaan aikaan voivat viedä pitkälle.

6.1. Kehittämis- ja jatkotutkimusaiheet

Koulukieltäytymisen ratkaiseminen näyttää löydettyjen ratkaisujen valossa helpolta: ensin terveys kuntoon, oppimisen haasteet kuntoon ja lopuksi psyykinen tasapaino kuntoon. Kysymys on kuitenkin hyvin laajasta ilmiöstä, jossa toisiinsa ovat kietoutuneet kaikki nuoren elämänalat kuten perhe, koulu, sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus, toimintakyky ja henkinen hyvinvointi. Silloin kun jollakin osa-alueella tilanne ”sakkaa”, se näkyy välittömästi heijasteena nuoren elämässä ja toiminnassa.

Teoriaosassa esitetty Haasion (2014) toiseuden teema jää mietityttämään. Sosiaalinen eristäytyminen ei tapahdu hetkessä, vaan on lukuisten epäonnistuneiden sosiaalistu-

misyritysten tulos. Haastatteluaineistoa analysoidessa ”niiden” esiintyminen nuorten äänissä oli hätkähdyttävää. Jos sosiaalista eristäytymistä ennakoi koulukieltäytyminen ja sitä puolestaan psyykkinen pahoinvointi, lapsen ja nuoren hyvinvointiin on puututtava lujalla otteella ja tämän haastatteluaineiston perusteella jo alakoulun puolella.

Toinen tutkimusaihe saattaisi liittyä lasten ja nuorten erityisherkkyyteen. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat tarkasti ja herkällä korvalla katselleet ja kuunnelleet ympärillään olevaa maailmaa sitä kuitenkaan oikein ymmärtämättä. Erityisherkkyydestä on keskusteltu jonkin verran, mutta lähinnä vain aikuisten näkökulmasta. Voisiko koulukieltäytyjä ollakin erityisherkkä, joka kokee näkemänsä ja kokemansa asiat erityisen herkästi ja kärsii ympäristöstä, joka toimii epäloogisesti ja/tai nuorta ymmärtämättä?

Selkeänä kehittämiskohteena on suunnitella ja toteuttaa palveluohjausmalli koulukieltäytyjälle ja hänen perheelleen. Malli, joka ensinnäkin tunnistaisi koulukieltäytymisen varhaiset ja kuvitellut ilmentymiset pää- ja vatsakipuineen sekä puuttumismalli, josta voisi nähdä kuka vastaa ja millä tavoin riittävin toimin koko perheen hyvinvoinnista, niin ettei tilanne kulminoidu koulukieltäytymiseksi. Lisäksi malli voisi olla valtakunnallinen kansainvälisen esimerkin mukaan tai kuntakohtainen julkisen tai yksityisen palvelun tuottajan tarjoama palvelu. Kaikissa kehittyneissä länsimaissa Australiaa myöten on *school refusal* tai *school absenteeism* – hakusanoilla löydettävissä perheille hyvin selkokielistä materiaalia koulukieltäytymisen ennalta ehkäisystä, syistä ja seurauksista sekä hoidoista.

Ehkä koulukieltäytyminen ei tarvitse lisätutkimusta, vaan konkretiaa ja reipasta työtettä koulun henkilökunnalta ja vanhemmilta jo alakoulun puolella kiusaamisen estämiseksi, vanhemmuuden tukemiseksi, ystävätaitojen kehittämiseksi, tunnetaitojen kasvattamiseksi ja oppimisen ilon vahvistamiseksi. Tämän tutkimuksen perusteella kuitenkin ongelmat ovat alkaneet jo alakoulun puolella, joten ongelmien ennaltaehkäisyn näkökulmasta mitä aikaisemmin ja rohkeammin ongelmiin tartutaan, sitä paremmat ovat nuoren tulevaisuuden ennusteet.

6.2. Tutkimuksen eettisyydestä ja luotettavuudesta

Tämän tutkimuksen aikana tehdyt pohdinnat sisältävät paljon erilaisia eettisiä päätöksiä. Tutkimuksen edetessä arkaluontoiset tiedot olivat tutkijan pohdinnassa, ovatko ne vält-

tämättömiä tutkimuksen tavoitteen ja tutkimuskysymysten osalta. Tietoja hankittaessa haastateltaville luvattiin ehdoton anonymiteetti ja luottamuksellisuuden säilyttäminen. Lisäksi tutkimustulosten esittelyssä on erityisesti huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu.

Tutkimuksessa noudatettiin ehdotonta ihmisarvon kunnioittamista niin haastattelutilanteissa, analysoinnissa kuin tutkimustulosten esittämisessä. Tutkimuksen tarkoituksena oli saada selville koulukieltäytymisen syyt, joten tutkimusasetelma oli hyvin sensitiivinen ja yksityisyyttä koskeva. Tässä tutkimuksessa on pyritty ehdottomaan loukkaamattomuuteen, vaikka tutkimuskysymykset osuivat yksilöön ja vahvasti perheeseen. Tutkimusta on katsottava seuraamuseettisesta näkökulmasta, sillä työn sallittavuus on kyöksissä työn tuloksiin.

Validiteettia eli luotettavuutta tarkastellaan tässä lopussa kolmiportaisesti. Ensimmäiseksi voidaan kysyä, onko tutkimustulos suoralta kädeltä hyväksyttävissä. Toiseksi selvitetään väitteiden esittämisen uskottavuus tutkimalla tutkimusolosuhteita, käytettyjä menetelmiä, käsitteiden määrittelyä jne. Uskottavuuden ja hyväksyttävyyden ongelmaa on pyritty välttämään esittämällä tutkimusraportissa riittävästi autenttista aineistokatkelmaa (Eskola & Suoranta 1999, 200). Työssä on tavoiteltu relevanssia, jolla tarkoitetaan yleistä ja ennen kaikkea käytännön merkitystä sekä hyötyä koulukieltäytyjille, heidän perheilleen, koulumaailmaan sekä sosiaalitoimeen.

LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M.A. 2007. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R & Vilen, M. 2003. Nuoren aika. Helsinki: Nuoren aika WSOY.

American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. Luettu. 10.8.2015.
<http://www.aacap.org/>

Anderson, J., Boyle, C. & Swain, N. 2015. School refusal is not the same as wagging.
<http://www.sbs.com.au/news/article/2015/05/04/comment-school-refusal-not-same-wagging>

Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.)2008. Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot – vuosikirja. Helsinki: Hakapaino Oy.

Aviv, A.2006. Tele-hypnosis in the treatment of adolescent school refusal. American Journal of Clinical Hypnosis, 49, 31- 40. Luettu 19.6.2015.
<http://www.asch.net/portals/0/journallibrary/articles/ajch-49/aviv.pdf>

Balcazar, F. E. & Keys, C.2003. School absenteeism, Childhood. Luettu 25.6.2015.
http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-1-4615-0195-4_133

Bauman, Z. 1997. Sosiologinen ajattelu. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Berg, I. 2012. School refusal and truancy. North Yorkshire HG4 3EL. Luettu 21.6.2015
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles>

Bernstein, B. 2004. “Anxiety Disorder: Separation Anxiety and School Refusal.” Luettu 21.6.2015. www.emedicine.com/ped/topic2657

Besculides, M., Hefferman, R. Mostashari, F. & Weiss, D. 2005. Evaluation of school absenteeism for early outbreak detection, New York City, BMC. Public Health, 5, 105. Luettu 7.6.2015 <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/5/105>

Buber, M. 1993. Sinä ja minä. Helsinki: WSOY.

Bubrik, J. 2015. Behavior Treatment for kids with Anxiety. Kids learn to handle the bully in the brain. Child Mind Institute. Luettu 6.6.2015.

Busman, R. 2014. When Kids refuse to go to school. How to recognize what`s called “school refusal” and how to get kids back in class. Child Mind Institute. Luettu 15.5.2015. <http://www.childmind.org/en/posts/articles/>

Cacciatore, R. 2011. Olemmeko vaarassa menettää jotakin korvaamattoman arvokasta? Teoksessa Sydämen sivistys (toim. Jantunen, T & Ojanen, E.) Helsinki: Aurinko Kustannus.

- Chapman, G. 2007. Family environment and school refusal behavior in youth. Paper presented at the meeting of the Anxiety Disorders Association of America. St. Louis. Luettu 19.6.2015.
http://www.researchgate.net/publication/258506119_Persistent_Absenteeism_among_Irish_Primary_School_Pupils
- Conroy, J.L. Conroy, P.M. & Newman, R.J. 2006. School absence in children with fractures: Is it unnecessary school regulation that keep children away from school? *Injury*, 37, 398-401. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2656804/>
- Corey, G. 2005. Theory and practice of counseling and short therapy. Seventh edition. Brooks/Cole. Belmont, USA. Luettu 15.5.2015.
<https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=GWIIAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT8&dq=Theory+and+practice+of+counseling+and+short+therapy.+Seventh>
- Erikson, E. H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Oulu: Gummerus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino: Tampere
- Estola, E. 1997. Välittäminen varhaiskasvatuksen perustana. Julkaisussa Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. Varhaiskasvatuksessa oppimisen alku. Helsinki: Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, 44-49.
- Fremont, W. 2003. "School refusal in Children and Adolescents." *American Family Physician*. Luettu 5.7.2015. www.aafp.org/2-310115/1555
- Furman, B. 1996. Mitä ratkaisukeskeinen terapia on? *RATKES – lehti* 4/1996, sivut 6-12.
- Haavio, M. 1950. Mennyttä ja nykyistä. *Kasvatus ja koulu* 36. 6-13.
- Haasio, A. & Zechner, M. 2014. Identiteettipuhetta Hikikomero-keskustelufoorumilla. Teoksessa Gissler, Mika & Kekkonen, Marjatta & Känkänen, Päivi & Muranen, Päivi & Wrede-Jäntti, Matilda (toim.) *Nuoruus toisin sanoen – Nuorten elinolot vuosikirja 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Haasio, A. 2015. Toiseus, tiedontarpeet ja tiedon jakaminen tietoverkon ”pienessä maailmassa”. Luettu 15.9.2015. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97938/978-951-44-9878-7.pdf>.
- Harjunen, E. 2011. Pedagoginen auktoriteetti ja rakkaus, erottamattomat? Teoksessa Paalasmaa, J. *Lapsesta käsin, kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heiskanen, T. & Saaristo, L. 2011. *Kaiken keskellä yksin: yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helander, J. 2000. *Oppiminen ratkaisusuuntautuneessa terapiassa ja koulutuksessa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia. Yliopistopaino.

- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. 2005. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita.
- Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Hellsten, T. 2001. Saat sen mistä luovut. Elämän paradoksit. Kirjapaja: Helsinki.
- Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliiton painatuskeskus.
- Heyne, D. 2002. School refusal: Description and management. *Current Therapeutics*, 5, 55-61. Luettu 25.8.2015. <https://books.go>.
- Hirsjärvi, S, Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Tammi
- J.A. Hollo. 2007. Kasvatus ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa. Teoksessa Tähtinen, J. & Skinnari, s. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Honkinen, P-L. Nuorten koherenssin tunne, mittaaminen, ennustavat tekijät ja seuraukset. Turun yliopiston julkaisuja sarja C, 282. Turku: Turun yliopisto.
- Husu, J. Koulun kasvatuskulttuuri, opettajien ammatillinen yhteistyö ja vuorovaikutustaidot. Teoksessa Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Huttunen, J. 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Porvoo: WSOY.
- Jakobson, M. & Wiegand, E. 1995. Muutosvoima minussa. Nuoren selviytyminen arkielämän paineissa ja kriisitilanteissa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- Jauhiainen, R. & Eskola, M. 1994. Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. Juva: WSOY.
- Katse tulevaisuuteen. AL 10.8.2015.
<http://www.aamulehti.fi/Paakirjoitukset/1194993312893/artikkeli/paakirjoitus+katse+tulevaisuuteen.html>
- Kauppinen, M. 2010. Koulukieltäytyminen: oppilashuollon ja lastensuojelun näkökulmia ilmiöistä, taustatekijöistä ja auttamiskeinoista. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Kautto-Knape, E. 2012. Oppilasta lamaannuttava vuorovaikutus: aineistoperusteinen teoria. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kearney, C.A. 2007. Forms and functions on school refusal in youth: An empirical analysis of absenteeism severity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48, 53-61. Luettu 20.7.2015.
<http://www.ucc.ie/archive/pub/medstud/uccmed/Malone%20cp4003/school>
- Kearney, C.A. 2008. School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review* 28 (2008) 451-471. Luettu 23.8.2015

<http://www.ucc.ie/archive/pub/medstud/uccmed/Malone%20cp4003/school%20refusal.pdf>

Kearney, C.A. 2011. Psychosocial Interventions for School Refusal Behavior in Children and Adolescent. Luettu 31.8. 2015. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles>

Kiviniemi, Kari. 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus,

Kognitiivis-behavioraalinen työote. Luettu 12.8.2015. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/jarvenpaa/palvelut>

Kontoniemi, M. 2003. ”Milloin sinä otat itseäsi niskasta kiinni?” Opettajan kokemuksia alisuoriutumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kuhmonen, P. (toim.) 2005. Oppijälhtöinen ohjausmalli. Second Change. Henkilökohtaiset oppimis- ja urapolut ammatillisessa koulutuksessa. Turku: Turun Aikuiskoulutuskeskus. Leonardo Da Vinci – hanke.

Kumpula, M. 2015. Nuorten sosiaalisen pääoman muotoutuminen kaverisuhteissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Lagana, M. T. 2004. Protective factors for inner-city adolescent at risk of school dropout: Family factors and social support. *Children and Schools*, 26, 211-220. Luettu 12.8.2015. <http://cs.oxfordjournals.org/content/26/4/211.short>

Layne, A. 2003. Predictors of Treatment Response in anxious Depressed Adolescents with School Refusal. Luettu 29.6.2015. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0890856709605657>

Lastensuojelulaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007>

Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset. Ryhmärajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudemus.

Lonka, K. 1991. Aktivoiva opetus: käsikirja aikuisten ja nuorten opettajille. Helsinki: Kirjayhtymä.

Masi, G., Mucci, M. & Millepiedi, S. 2001. Separation anxiety disorder in children and adolescent: Epidemiology, diagnosis and management. *CNS Drugs*, 15, 93-104. Luettu 19.7.2015. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11460893>

McLaughlin, R & Peace, D. Youth Engagement Strategy: Understanding and Addressing Chronic Student Absence Behavior, School Refusal and Truancy in Primary and Secondary Schools. Luettu 23.8.2015. [http:// education.qld.gov.au/studentservices/engagement-strategy.bdf](http://education.qld.gov.au/studentservices/engagement-strategy.bdf)

Melvin, G. 2015. School refusal: children 5-8 years. Luettu 1.7.2015. http://www.psychvisual.com/Video_by_Glen_Melvin_on_Targeting_self_efficacy_in_the_treatment_of_adolescent_depression.html

- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Muurinen, A-K. 2014. Nykyvanhemmuuden haasteet kotikasvatuksessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Mäkinen, S. 2014. Näkymättömät nuoret ja sosiaalinen tuki oppilaitostyössä. Tampere: TAMK.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42 – 61.
- Mönkkönen, K. 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Nattestad, M & Okkonen, K. 2011. Koulun toimenpiteet runsaasti poissaolevien hyvinvoinnin tukemiseksi. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Neitola, M. 2011. Lapsen sosiaalisen kompetenssin tukeminen – vanhempien sosiaaliset ja suorat vaikutustavat. Turku: Turun yliopisto.
- Niemelä, P. 2001. Psykologinen valmistautuminen vanhemmuuden rooleihin raskauden aikana. Teoksessa Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Helsinki: Suomen kuntaliitto Hakapaino Oy.
- Niemistö, R. 1998. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsinki: Palmenia.
- Ojanen, S. 1997. Koulukieltäytyminen foobisen dynamiikan pohjalta. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.
- Onnismaa, J. 2007. Ohjaus- ja neuvontatyö. Aikaa huomiota ja kunnioitusta. Gaudeamus.
- Ollila, M-R. 1992. Hyvän elämän taito. Julkaisussa I. Halonen, T. Airaksinen & I. Niiniluoto (toim.) Taito. Suomen filosofisen yhdistyksen Helsingissä 11.-12.1.1990 järjestämän kollokvion esitelmät. Helsinki: Suomen filosofinen yhdistys, 269 – 277.
- Opettajan huolet. Luettu 25.8.2015. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/opettajien-huolet-nyt-saastot-kirjava-oppilasjoukko-ja-kasvava-tyotaakka/>
- Paalasmaa, J. 2011. Tehokkuutta vai ihmisyyttä? Sydämen sivistystä kasvattava koulu.
- Peavy, R.V. 2001. Elämäni työkirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Pelkonen, L. 2013. Kun nuori ei mene kouluun. Mikkeli: Metropolia ammattikorkeakoulu.
- Perusopetuslaki. Luettu 2.6.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

- Pina, A., Zen, A., Gonzales, N. & Ortiz. 2009. [https:// Psychosocial Interventions for School Refusal Behavior in Children and Adolescents](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2747113/). Luettu 12.8.2015.
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2747113/>
- Selkokieli. Luettu 26.8.2015. <http://papunet.net/selkokeskus/teoriaa/maaritelma/>
- Skinnari, S. 2004. Pedagoginen rakkaus. Kasvattaja elämän tarkoituksen ja ihmisen arvoituksen äärellä. Juva: PS-kustannus
- Sinkkonen, J. 2014. ”Lapsi ei ole pienikokoinen aikuinen”. Kodin Kuvalehti 9/2014.
http://www.kodinkuvalehti.fi/artikkeli/lue/ihmiset/jari_sinkkonen_lapsi_ei_ole_pienikokoinen_aikuinen
- Teens Refuses to go to school. Luettu 2.7.2015.
<http://school.familyeducation.com/teen/behavioral-problems/40807.html>
- Tervämäki, P. 2001. Vanhemmuuden roolit ja nuoren itsenäistymisen vaihe (15–18 vuotta) teoksessa Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovela. Helsinki: Suomen kuntaliitto Hakapaino Oy.
- Topelius, Z. 1957. Kasper, joka ei saanut oppia mitään. Kultainen lukukirja. Porvoo: WSOY.
- Tuomi, J. & Sarajärvi. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Uusi oppilashuoltolaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287#Pidp718400>
- Uusikylä, K. 2005. Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Valaskivi, K & Hoikkala, T 2006. Vauraat vanhemmat ja kuluttajalapset. Artikkelijuha Siltalan kirjassa Nuoriso. Mainettaan parempi. Tampere: Vastapaino.
- Valaskivi, K 2012. Autenttisuutta osmoosilla – japanilainen populaarikulttuuri osana elämää. Teoksessa Katukulttuuri: Nuorisoesiintymiä 2000-luvun Suomessa. Toim. Mikko Salasvuo & Janne Poikolainen & Pauli Komonen. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 124, 33-63.
- Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L.2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveystieteillä. Juva: WS Bookwell Oy.
- Virtanen, T. 2007. Ratkaisukeskeisyys ja narratiivisuus lähihoitajaopiskelijan työssäopimisen ohjauksessa. Teoksessa Helander, J. 2007.Reunamerkitöjä ohjaukseen II – avauksia ja aavistuksia opinto-ohjauksen nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Hämeenlinna: HAMK Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 1/2007.
- Vitikka, E. 2009. Opetussuunnitelman mallin sisältö ja pedagogiikka kokonaisuuden rakentajina. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Värri, V-M. 2004. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Väänänen, J-M. 2015. Social phobia and depression in adolescent general population concurrent associations and 2 year follow-up. Tampere: Tampere University Press.

Äärelä, T. ”Aika paljon vaikuttaa minkälainen ilme opettajalla on naamalla.” Nuoret vangit kertovat peruskouluajoistaan. 2012. Rovaniemi: Lapland University Press.

Liite 1. Tietoinen suostumus – lomake

TIETOINEN SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN

Tutkija: Teija Halkola

Tutkimus: Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Olen saanut suullisesti ja kirjallisesti tietoa tehtävästä tutkimuksesta ja suostun osallistumaan tutkimushaastatteluun. Ymmärrän, että tietoja käytetään vain tutkimustarkoitukseen ja nimettömästi siten, ettei haastateltavia tai heidän perheitään voida tunnistaa.

Paikka ja päiväys:

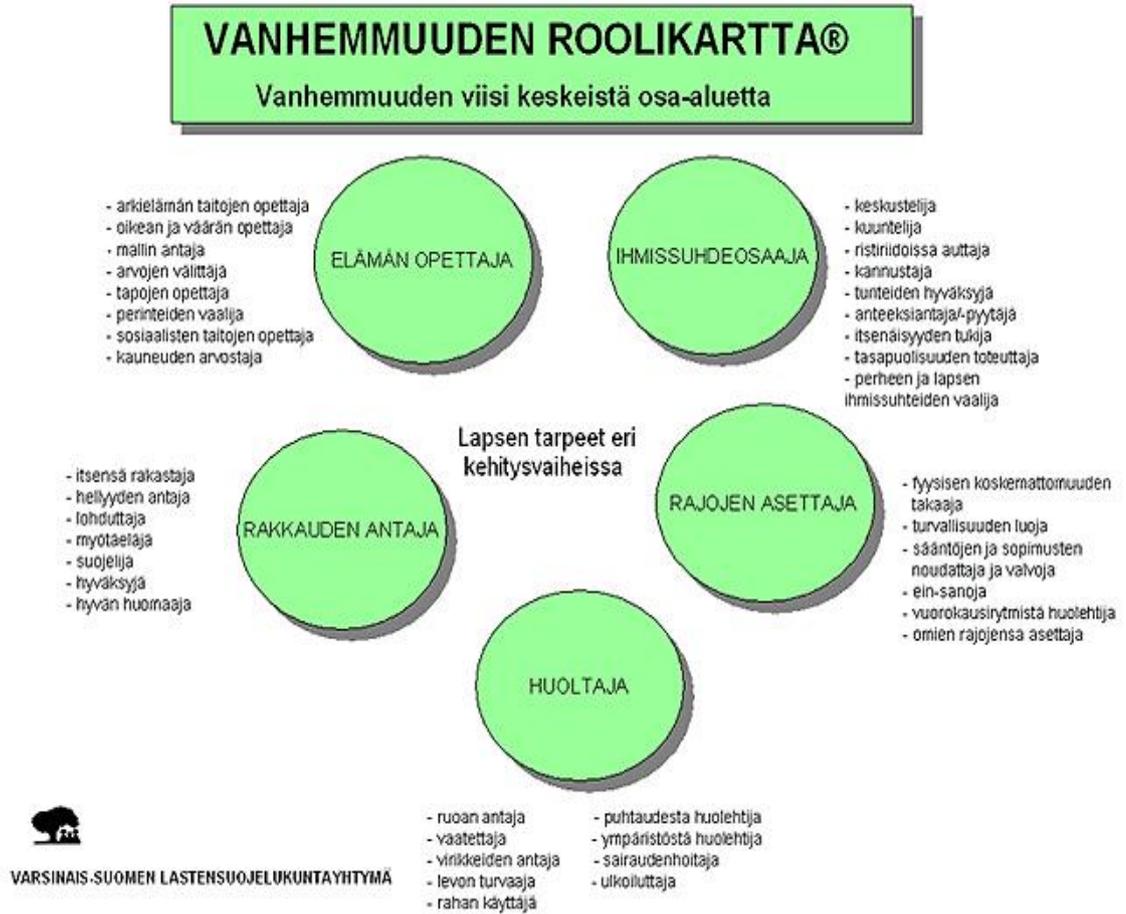
Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Vanhemman tai huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 2. Vanhemmuuden roolikartta

Liite 3. Kartoittava kirjallisuuskatsaus

Kirjoittaja	Tutkimuksen nimi	Keskeinen tutkimustulos
Kontoniemi Marita	”Milloin sinä otat itseäsi niskasta kiinni? Opettajien kokemuksia alisuoriutumisesta. 2003. Jyväskylän yliopisto.	Kaksisuuntainen vuorovaikutus, alisuoriutuminen, passiivinen muutos
Kautto-Knape Erja (väitös)	Oppilasta lamaannuttava vuorovaikutus: aineistopohjainen teoria. 2012. Jyväskylän yliopisto.	Negatiivisen vuorovaikutuksen merkitys, lamaantumisteoria.
Äärelä Tanja (väitös)	”Aika paljon vaikuttaa minikäläinen ilme opettajalla on naamalla. 2012. Lapin Yliopisto, Rovaniemi	Yhteinen kasvatuskulttuuri koulun ja perheen välille. Muodostuu: terve ja tasapainoinen kasvu, ryhmän tehtävät, sosiaalistaminen, opettajan merkitys, negatiivinen kierre, moniongelmat, vuorovaikutus, epäoikeudenmukaisuus, välittämisen tärkeys. Kehittämisaatus: ongelmien kasaantumista vältettävä.
Nattestad Maria ja Kristiina Okkonen (pro gradu)	Koulun toimenpiteet runsaasti poissa olevien hyvinvoinnin tukemiseksi. 2011. Rovaniemi: Lapin yliopisto.	Oppilaan osallistaminen/oppilashyvinvointi, ammatillinen positiivisuus, yksilökohtainen jousto. Poissaolot lisäävät pahoinvointia. Kehittämisidea hyvinvointia tukemalla em keinoin.
Mikkonen Suvi ja Alina Torvinen (AMK)	Yläkouluikäisten kouluhaluttomuus Etelä-Savossa. 2014	opettajien kyvyttömyys, huono kouluilmapiiri, välittäminen, ongelmien päällekkäisyys, mootivaatio
Ari Haasio (esitelmä 2014 ja väitös 2015)	Hikikomori-ilmiö teoksessa Opetuksen ja tutkimuksen näkökulmia. 2014. Seinäjoen AMK Toiseus, tiedontarpeet ja tiedon jakaminen” pienessä maailmassa”: tutkimus sosiaalisesti vetäytyneiden henkilöiden käyttäytymisestä. Tampere: University Press	Onko hikikomori sairaus vai ilmiö? Toiseus.
Kumpula Maarit (gradu)	Nuorten sosiaalisen pääoman muotoutuminen kaverisuhteissa. 2012. Lapin yliopisto.	Sosiaalistuminen ja kaverit muokkaavat sosiaalisen pääoman. Ystävyyttä tuettava koulussa. Huomiota kiinnitettävä negatiiviseen pääomaan, ulkopuolisuutta vältettävä.
Muurinen Anna-Kaisa (pro gradu)	Nykyvanhemmuuden haasteet kotikasvatuksessa. 2014. Lapin yliopisto.	Kasvatus, arkielämä, vanhemmuuden vaikeus, vuorovaikutus ja rajojen asettaminen. Arvojen muuttuminen kovemmiksi.
Honkinen Päivi-Leena (lääketieteen väitös)	Nuorten koherenssin tunne, mittaaminen, ennustavat tekijät ja seuraukset. 2009. Turun yliopiston julkaisuja c-tom. 282	Lapsuusajan käyttäytymisoireet ennakoivat heikkoa koherenssia. Suositaa käyttäytymisongelmien tunnistamista ajoissa.
Ruotsalainen Jenni (gradu)	Tavataan taas koulussa. Veritassuhteet, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys peruskoulun alakoulusta yläkouluun siirtäessä. 2009.	Sosiaalistaminen tärkeys, kaverien merkitys, yksinäisillä enemmän masennusta ja heikkoa itsetuntoa. Yläkoulu voi olla myös uusi mahdollisuus. Kiusaamisen nollatoleranssi.
Neitola Ma-	Lapsen sosiaalisen kompe-	Vanhemmuuden vaikeus, osa vanhemmista ei

rita (väitös)	tenssin tukeminen – vanhempien epäsuorat ja suorat vaikutustavat. 2011. Turun yliopisto.	tiedä lastensa elämästä, isien työttömyys ja erityinen tuki riskejä, kaverit, kasvatusyksiinäisyys, roolioppiminen sosiaalistamisessa, rajat. Kehittämisisideana monitahoinen yhteistyö perheiden ja ammattilaisten kanssa.
Mäkinen Sirpa (TAMK, YAMK)	Näkymättömät nuoret ja sosiaalinen tuki oppilaitostyössä.	Kohtaamisen laadun merkitys ja nopea avunsaanti tarvittaessa, nuoren läheisverkoston kuuleminen kokonaisvaltaisen tuen arvioinnissa. Kehittämisisideana ohjauksen tiivistäminen ja vuorovaikutuksen lisääminen osallistavaksi. Jatkotutkimusta näkymättömistä nuorista vanhempien näkökulmasta. Ulkopuolisuus ja ahdistus stressaa.
Kauppinen Mira (pro gradu, yhteiskuntatieteiden laitos)	Koulukieltäytyminen: oppilashuollon ja lastensuojelun näkökulmia ilmiöitä taustatekijöistä ja auttamiskeinoista. 2010. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto	Koulukieltäytymiseen vaikuttaa hankalat kotiolot, vanhempien alkoholi- tai mt-ongelmat ja riitaiset avioerot. Keinot puuttua yhteistyö perheen kanssa. Lisätutkimusta aiheesta tarvitaan; taustatekijät ja syyt selville, lapsi voidaan ohjata oikeiden palvelujen äärelle.
Sinikka Ojanen (väitös)	Koulukieltäytyminen foobisen dynamiikan pohjalta. 1997. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos.	Koulukieltäytymisen taustalla koulupelko (fobia), joka ilmenee ahdistuksena. Taustalla vanhempien ylisuojeluvuutta ja/tai epäjohdonmukaisuutta sekä vanhempien kouluvas-taisuutta. Opettajalla myös merkitys ilmiön synnyssä.
Pelkonen Liisa (YAMK)	Kun nuori ei mene kouluun. 2013. Metropolia	Heikot kotiolot, heikko osallisuus, huono ilmapiiri ja aikuisen puute. Kehittämisisideana uudenlainen toiminta ja ajattelu, perheen mukaan ottaminen.
Väänänen, Juha-Matti (lääketieteen väitös)	Sosiaalisten tilanteiden pelko ja masennus nuoruusikäisessä väestössä, ajankohtaiset yhteydet ja kahden vuoden seuranta. 2015. Tampere University Press	Sosiaalisten tilanteiden pelko, masennus, samanaikaissairastavuus

Liite 4. Ratkaisukeskeinen asteikkomittari

Ratkaisukeskeinen asteikkomittari

Liite 5. Kokoavien käsitteiden synty

Alaluokka	Yläluokka	Kokoava käsite
kiusaamista monta vuotta yksinäisyys eristäytyminen selän takana puhuminen erilaisuuden kokemus sosiaaliset suhteet kavereiden merkitys kaverit yhteydenpito kaverien merkitys vapaa-aika toiveikkuus yhteyksien pitäminen irti huonosta seurasta hyvä seura tyttöystävä kaverien kiinnostus kiusaamisen poistaminen	sosiaaliset taidot erilaisuuden hyväksyminen ryhmätaidot ystävätaidot kiusaaminen tasa-arvoisuus sosiaaliset suhteet sosiaalisten suhteiden ylläpito erilaiset roolit	Sosiaalistamisen välttämättömyys
epäreilu kohtelu toiseen kouluun siirto vuorovaikutus opettajan motivaatio motivaation lasku opettajuus/eettisyys opettajan ammattitaito erilaisuuden kokemus opettajan eettisyys empatiakyky opettajan ymmärrys opettajan inhimillisyys koulumenestys koulun vaihto oppilasmäärä opettajan ammattitaito koulutehtävät jaksaminen suorittaminen vaihtoehtoiset opiskelumenetelmät erityisohjaus vaihtoehtoiset opiskelutaidot kouluun lähteminen joustavat opetusjärjestelyt ohjaus lukeminen kokeet suorittaminen	erilaiset oppijat pedagoginen johtajuus pedagoginen rakkaus välittäminen ammatillinen osaaminen vaihtoehtoiset oppimismenetelmät oppimisen tukeminen erityisohjaus luokkakoko moniammatillinen tuki varhainen puuttuminen motivaation ja tavoitteiden asettaminen koulun vaihto erityisopetus	Onnistunut koulukokemus

<p>tietämättömyys ohjaus tehtävät tehty todistuksen saaminen palaute onnistuminen positiivinen reaktio perheeltä edistyminen opinnoissa tavoitteen kirkastaminen suorittaminen tehtävät, kokeet koulunkäynti hyvät numerot tavoitteet saavutettu onnistunut koulunkäynti koulun vaihto koulunkäynnin tärkeys opettajien ammattitaito erilaiset oppijat</p>		
<p>pelko aggressiivisuus negatiivisuus kotiin jääminen stressiä masennus oma käsitys tilanteesta luottamus oma ymmärrys voimattomuus syyllisyys ongelmia mielessä epäreilu kohtelu itsetunto toiset ihmiset toipumisprosessi helpottuminen moniammatillinen tuki vuorovaikutus elämänhallinta diagnostiikka elämänhallinta vanhojen asioiden unohtaminen keskittyminen koulunkäyntiin paremmat numerot jaksaminen kokeisiin lukeminen suorittaminen toivottomuus parempi olo</p>	<p>käytöshäiriö aggressiivisuus negatiivisuus masennus ahdistus luottamuspula mielen hyvinvointi kuntoutuminen koulumenestys sosiaaliset suhteet verkostotyö tunnetilat henkinen jaksaminen lääkitys alkoholin käyttö erilaisuuden käsittely itsetuntemus tulevaisuusajattelu kuntoutuminen arjen sujuminen</p>	<p>Psyykinen hyvinvointi</p>

<p> toipumisprosessi kuntoutuminen positiiviset muutokset voimavarat moniammatillinen apu mielialan kohentunut oikea-aikaisuus moniammatillisuus toivottomuus masennus kotiin jääminen keskustelut auttaa olotila keskustelun merkitys erityisohjaus epätietoisuus toivottomuus masennus toivottomuus realistisuus toipuminen toivon herääminen stressi toipuminen toivottomuus lääkitys ahdistus heräämisen vaikeus mielialan muutokset alkoholilla lääkitseminen hyvän tavoitteen ja motivaation löytyminen ajattelumallit varovaisuus varovainen toiveikkuus tavoitteeseen pääseminen toipuminen toiveikkuus jaksaminen vastuu omasta elämästä voimavarat kotiohjaus/ itseohjaus ajatusmallit itsenäisyys lääkitys jaksaminen epätietoisuus omista rajois- ta kotiin jääminen realistisuus parempi olo hyvinvoinnin lisääntymi- </p>		
--	--	--

<p>nen ei stressiä toipuminen ei stressiä jaksaminen kaverien merkitys univaikkeudet oikea lääkitys jaksaminen/mielenterveys suorittaminen hyvä olo lääkitys moniammatillinen yhteistyö</p>		
<p>opettajan kielenkäyttö opettajan reiluus epäreilu kokemus itseilmaisuus lannistaminen epäreilun kohtelun kokemus palautteen saaminen motivaation lasku opettajan eettisyys epäselvä ilmaus tehtävät tehty todistuksen saaminen palaute onnistuminen positiivinen reaktio perheeltä</p>	<p>vuorovaikutus sanallinen viestintä sanaton viestintä ihmisen kohtaaminen sanallinen viestintä väärät asenteet kannustaminen muistin rajat ilo</p>	<p>tasa-arvoinen viestintä</p>
<p>kotiohjaus elämönhallinta heräämisen vaikeus arkirytmii koulumatkat koulunkäynnin tärkeys tehtävien tekeminen valvominen rytmitys rajojen vetäminen kodin merkitys kodin tuki vanhempien läsnäolo arkirytmii kotiin jäämisen pohdinta itseohjautuvuus itseä niskasta kiinni</p>	<p>arjen sujuminen kasvatusvastuu kasvatusnäkemys elinikäinen oppiminen rakkaus rajat koulunkäynnin tärkeys</p>	<p>kasvatusvastuun ymmärtäminen</p>
<p>kiinnostuksen löytyminen motivaatio ajattelun voima ulkopuolinen auttaja</p>	<p>tunnetilat motivaatio kiinnostus jaksamisen lisääminen</p>	<p>toimintakykyä koululaiselle behavioristis-kognitiivisin keinoin</p>

<p>jaksaminen ajatusmallit epätietoisuus jaksamisesta hyvä fiilis koulun läpäiseminen uusi tavoite tavoitteiden tärkeys jaksaminen ja tavoitteet kehon kieli kaverien merkitys ei masennusta ei ahdistusta kaverien merkitys huonouden kokemus ajattelumallit ihmetilanne omaan elämään vaikuttaminen perheen merkitys onnellisuus epätietoisuus tulevasta itseluottamuksen puute onnistumisen kokemus positiivisuus toiveikkaus tuntuisi hyvältä epäuskoisuus itsestä</p>	<p>tavoitteiden asettaminen ja niihin pääseminen elämänhallinta voimavara-ajattelu rohkeus itsetuntemus onnistumisen sietäminen toimivat verkostot tunnetaidot positiivinen ajattelu itsetuntemus aktiivinen kuntoutus</p>	
--	--	--